

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ-ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**

ANNA-MARIA ΔΟΥΚΑΚΗ

**Οι σχέσεις του πασαλικιού της Ηπείρου με τα γαλλοκρατούμενα Επτάνησα,
ιδίως με την Κέρκυρα, την περίοδο 1807-1814 : νέα στοιχεία από το Αρχείο
του Αλή πασά και από γαλλικά υπομνήματα**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων

Γεώργιος Β. Νικολάου

**ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΜΑΡΤΙΟΣ 2023**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ANNA-MARIA ΔΟΥΚΑΚΗ

Οι σχέσεις του πασαλικιού της Ηπείρου με τα γαλλοκρατούμενα Επτάνησα,
ιδίως με την Κέρκυρα, την περίοδο 1807-1814 : νέα στοιχεία από το Αρχείο του
Αλή πασά και από γαλλικά υπομνήματα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τριμελής εξεταστική επιτροπή

Γεώργιος Νικολάου, τ. Αναπληρωτής καθηγητής (επιβλέπων)

Γεράσιμος Παγκράτης, Καθηγητής ΕΚΠΑ

Νικόλαος Αναστασόπουλος, Επίκουρος καθηγητής

ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΜΑΡΤΙΟΣ 2023

Στους γονείς μου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙ. ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΣΑΛΙΚΙ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.....	8
I. Τα Επτάνησα από τη Βενετοκρατία στη γαλλοκρατία.....	8
1. Το τέλος της Γαληνοτάτης και η εγκατάσταση των Γάλλων δημοκρατικών στα Επτάνησα	8
1.2 Η διοίκηση των Γάλλων Δημοκρατικών. - Οι αντιδράσεις των τοπικών κοινωνιών και το τέλος της α΄ γαλλικής κυριαρχίας	11
1.3 Η ίδρυση της Ιονίου Πολιτείας	13
1.4 Ο ρόλος του Μοτσενίγο, το νέο Σύνταγμα και το τέλος της Επτανήσου Πολιτείας	14
II. Η άνοδος του Αλή πασά στο πασαλίκι των Ιωαννίνων	15
2. 1 Η εδραίωση της εξουσίας του Αλή πασά και οι διπλωματικές του σχέσεις του με τις μεγάλες Δυνάμεις ως τη συνθήκη του Τιλσίτ (1807)	17
III. Οι πηγές και η δομή της μελέτης	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΑΣΑΛΙΚΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΑΛΛΟΥΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ.....	25
1.1 Η διοίκηση των Επτανήσων και ιδίως της Κέρκυρας από τους Γάλλους αυτοκρατορικούς.....	25
1.2 Η πολιτική του Μ. Ναπολέοντα έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ιδίως έναντι του Αλή πασά.....	29
1.3 Η στρατηγική και οι βλέψεις του Αλή πασά στα γαλλοκρατούμενα Επτάνησα	36
1. 4 Η αποδυνάμωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η θέση της Υψηλής Πύλης - Το Ανατολικό Ζήτημα	42
1.5 Ο ρόλος των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΑΣΑΛΙΚΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ	53
2.1 Οι εμπορικές ζώνες της Κέρκυρας, των Ηπειρωτικών παραλίων και των Ιωαννίνων	53
2.2 Ηπειρώτες, Κερκυραίοι και Ευρωπαίοι έμποροι.....	61

2.3 Εξαγόμενα προϊόντα από την Ήπειρο προς την Κέρκυρα και το αντίστροφο	62
2.4 Τα εμπορικά παζάρια του πασαλικιού και οι εμποροπανήγυρες	68
2.5 Ναυτικός αποκλεισμός στο Ιόνιο.....	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ.....	75
3.1 Η μετακίνηση των πληθυσμών την περίοδο 1807-1815 από το γιαννιώτικο πασαλίκι προς τα Ιόνια Νησιά, ιδίως την Κέρκυρα , και το αντίστροφο.	75
3.1.1 Δημογραφικά στοιχεία των υπό μελέτη περιοχών	75
3.1.2 Ποιοί μετακινούνται και γιατί ; Από το Πασαλίκι στην Κέρκυρα και αντίστροφα.....	82
3.1.3 Εμπόδια στη μετακίνηση	89
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	96
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	99
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ	106

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Διπλωματική αυτή εργασία γράφτηκε στο πλαίσιο του πρώτου κύκλου των μεταπτυχιακών σπουδών μου στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και, συγκεκριμένα, στο ΠΜΣ «Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία – Λαϊκός Πολιτισμός». Η πλούσια ιστορία του τόπου μου, της Κέρκυρας, αλλά και το ενδιαφέρον που μου γεννήθηκε μέσα από τα μαθήματα του Αναπληρωτή καθηγητή Νεότερης Ελληνικής Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας κ. Γεώργιο Β. Νικολάου μου για το πασαλίκι των Ιωαννίνων την περίοδο διοίκησής του από τον Αλή Πασά, αποτέλεσαν για μένα τα βασικά κίνητρα προκειμένου να διερευνήσω τις μεταξύ τους σχέσεις και πολλαπλού χαρακτήρα επαφές-εποικινώνιες (δημογραφικές, οικονομικές κ. άλ.). Στόχος της παρούσης διπλωματικής εργασίας είναι να αναδείξει τις διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ του πασαλικιού της Ηπείρου και των γαλλοκρατούμενων Επτανήσων, κατά τη δεύτερη περίοδο της Γαλλοκρατίας στα Επτάνησα, ιδίως με το νησί της Κέρκυρας, την περίοδο 1807-1814 αλλά και τις μετακινήσεις που πραγματοποιούνταν από τον ηπειρωτικό χώρο προς την Κέρκυρα και αντίστροφα.

Το 1807 αποτελεί μια χρονιά ορόσημο για τα Επτάνησα, καθώς σημαίνει το τέλος της Επτανήσου Πολιτείας και την εγκατάσταση σε αυτά, για δεύτερη φορά, των Γάλλων Αυτοκρατορικών του Μ. Ναπολέοντα. Στον απέναντι Ηπειρωτικό χώρο, δεσπόζει η ηγετική φυσιογνωμία του Αλή Πασά ο οποίος, έχοντας μεγαλώσει τα όρια του πασαλικιού του σε μεγάλο βαθμό, προσδοκά ότι οι ευρωπαϊκές συνθήκες θα ευνοήσουν το «άνοιγμά» του στο βόρειο Ιόνιο και ιδίως στην Κέρκυρα. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία από την άλλη, αντιμετωπίζοντας τον κίνδυνο του κατακερματισμού της, την ανυπακοή διάφορων τοπικών ηγετών, αλλά και την επεκτατική ορμή του Ναπολέοντα, φαίνεται να διευκολύνει τις φιλοδοξίες του ηγεμόνα του πασαλικιού της Ηπείρου για να αυτονομηθεί από την Υψηλή Πύλη και να διεκδικήσει την Κέρκυρα. Στην υπό μελέτη χρονική περίοδο, δημιουργείται ένα περίπλοκο πλέγμα διπλωματικών επαφών, οι πρωταγωνιστές των οποίων επιδιώκουν με κάθε τρόπο την υπεροχή τους στον στη νότια Αδριατική θάλασσα και στο Ιόνιο Πέλαγος.

Θεωρούμε ότι η παρούσα εργασία αποτελεί μία μικρή συμβολή στη μελέτη των σχέσεων μεταξύ της γαλλοκρατούμενης Κέρκυρας και του μεγάλου και ισχυρού πασαλικιού της Ηπείρου την περίοδο της διακυβέρνησής του από τον Αλή πασά, καθώς δια φωτίζει πλευρές όχι μόνο της τοπικής αλλά και της ευρωπαϊκής ιστορίας αυτής της περιόδου. Εξάλλου, την περίοδο αυτή των τοπικών διεκδικήσεων και συμφερόντων, εκτυλίσσονται

παράλληλα οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι, οι οποίοι επηρέασαν σημαντικά όχι μόνο τα διεθνή πολιτικά ζητήματα και τις διπλωματικές σχέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, αλλά και την οικονομία και τις κοινωνίες εκείνων των χρόνων.

Ολοκληρώνοντας την εργασία μου, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ολόθερμα τον καθηγητή μου Γεώργιο Β. Νικολάου, ο οποίος με τις συνεχείς συμβουλές του, τις μεθοδολογικές και λοιπές παρατηρήσεις του, καθώς και με την ενθάρρυνσή του με βοήθησε να ξεπεράσω τις όποιες δυσκολίες αντιμετώπισα κατά τη διάρκεια εκπόνησής της. Επίσης, πολύτιμη ήταν η βοήθειά του κατά την μεταγραφή του αρχαιακού υλικού από τα Γαλλικά Αρχεία, καθώς για αυτό ήταν μένα μία πρωτόγνωρη εμπειρία. Θέλω, επίσης, να ευχαριστήσω τον Επίκουρο καθηγητή κ. Νικόλαο Αναστασόπουλο, πολύ καλό γνώστη του χώρου της Ηπείρου κατά τη νεότερη και σύγχρονη περίοδο για τις πολύτιμες συμβουλές του, καθώς και τον Καθηγητή του ΕΚΠΑ κ. Γεράσιμο Παγκράτη, ειδήμονα των Επτανήσων, ο οποίος μου έκανε πολύ χρήσιμες παρατηρήσεις. Τους ευχαριστώ, επίσης, γιατί δέχτηκαν, με χαρά, να συμμετάσχουν στην τριμελή εξεταστική επιτροπή αυτής της Διπλωματικής. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, που στέκεται πάντα στο πλάι μου, βοηθώντας με κάθε τρόπο.

Ιωάννινα, Μάρτιος 2023

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΙΕΕ : *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών

ΙΝΕ : *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000* (επιστημονική διεύθυνση Βασίλης Παναγιωτόπουλος)

ΜΙΕΤ : Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙ. ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΣΑΛΙΚΙ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

I. Τα Επτάνησα από τη Βενετοκρατία στη γαλλοκρατία

1. Το τέλος της Γαληνοτάτης και η εγκατάσταση των Γάλλων δημοκρατικών στα Επτάνησα

Το 1797 αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, μια χρονιά ορόσημο για την ιστορία των Επτανήσων. Η μακράιωνη παρουσία των Βενετών στο Ιόνιο, η οποία σημάδεψε τη ζωή των Επτανήσων σε όλα τα επίπεδα (πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό) πήρε τέλος. Έτσι, όταν τον Μάιο του 1797 ο Ναπολέων Βοναπάρτης θα καταλύσει το κράτος της θαλασσοκράτειρας Βενετίας, θα τερματιστεί, συνάμα, και η βενετική κυριαρχία στα Επτάνησα και θ' αρχίσει μία βραχύχρονη περίοδος γαλλικής κυριαρχίας¹.

Προς τα τέλη του 18^{ου} αι., η Βενετία, παρά τις προειδοποιητικές εκθέσεις των Προνοητών (διοικητών των βενετοκρατούμενων περιοχών) και των βαίλων (πρεσβευτών) της στην Κωνσταντινούπολη και σε διάφορες άλλες πρωτεύουσες ξένων κρατών, ακολουθεί μια πολιτική ουδετερότητας. Πίστευε ότι αυτή η πολιτική ουδετερότητας ήταν ο καλύτερος τρόπος προκειμένου να διατηρήσει τις κτήσεις της και, ακολουθώντας την τακτική του στρουθοκαμηλισμού, απέφευγε ν' αντικρύσει την πραγματικότητα, τον ορατό δηλαδή κίνδυνο που την περιέβαλλε και που δεν ήταν άλλος από τη ραγδαία προέλαση των δυνάμεων του Ναπολέοντα και την κατάλυση της ίδιας της Βενετικής Δημοκρατίας, που βεβαίως μόνο κατ' όνομα ήταν δημοκρατική. Το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης συντάραξε την πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Ευρώπης² διαδίδοντας τα φιλελεύθερα επαναστατικά ιδεώδη της, εφαρμογή στην πράξη των ιδεών του Διαφωτισμού. Γι' αυτόν τον λόγο, η Γαλλική Επανάσταση θεωρείται η αφετηρία της δημιουργίας όλων εκείνων των νέων ιδεολογικών και πολιτικοστρατιωτικών συνθηκών που οδήγησαν στην κατάλυση της Γαληνοτάτης³.

¹ Για την κατάλυση της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου από τα γαλλικά στρατεύματα του Ναπολέοντα βλ. Amable De Fournoux, *Napoléon et Venise 1796-1814. L'aigle et le Lion*, Παρίσι 2002, passim.

² Βλ. Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τόμος Δ', εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2009 [α' έκδ.. Θεσσαλονίκη 1973], σελ. 591.

³ Ελένη Κούκου, *Ιστορία των Επτανήσων*, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1999, σελ. 43. Για την πρώτη περίοδο των Γάλλων στα Επτάνησα βλ. επίσης Ερμ. Λούντζης, *Τα Επτάνησα επί Γάλλων Δημοκρατικών (1797-1799)*, Κέρκυρα 1971· Μαλέζου Χρύσα, «Νησιά του Ιονίου. Η τελευταία περίοδος της βενετικής κυριαρχίας (1699-1797)», *ΙΕΕ* τ. ΙΑ' (1975), σελ. 212-218 και Νικόλαος Μοσχονάς, «Τα Ιόνια νησιά κατά την περίοδο 1797-

Υπό την πίεση αυτών των γεγονότων, οι Βενετοί αποφάσισαν την κατάργηση του αριστοκρατικού τους πολιτεύματος και τη διοίκηση της πολιτείας ανέλαβε ένα Προσωρινό λεγόμενο Δημαρχείο με πρόεδρο τον τελευταίο Δόγη Λουδοβίκο Μάνιν⁴. Με την κατάλυση του βενετικού κράτους το αριστοκρατικό πολίτευμα της Βενετίας ανήκει πλέον στο παρελθόν. Με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο, το 1797, η Βενετία πέρασε στην κυριαρχία της Αυστρίας⁵ και τα Ιόνια Νησιά με τις βενετικές κτήσεις της Ηπείρου βρέθηκαν υπό την κυριαρχία της Γαλλικής Δημοκρατίας. Στη θέση του ο Βοναπάρτης εγκαθιδρύει ένα προσωρινό δημοκρατικό δημαρχείο⁶. Η εγκατάσταση των Γάλλων στα Επτάνησα δεν έγινε, φυσικά, εν μιά νυκτί. Ο Ναπολέων από νωρίς είχε καταλάβει τη σημαντική γεωπολιτική θέση των νησιών του Ιονίου στον χάρτη της νοτιοανατολικής Ευρώπης, καθώς και τη σημαντική στρατηγική τους θέση, η οποία διευκόλυνε τα επεκτατικά του σχέδια προς την Ανατολή.

Στις 29 Ιουνίου 1797 έφθασε στην Κέρκυρα ο γαλλοβενετικός στόλος, με αρχηγό των γαλλικών στρατευμάτων τον Κορσικανό στρατηγό Anselmo Gentili⁷. Ο λαός της Κέρκυρας δέχθηκε με μεγάλη χαρά την άφιξη των Γάλλων, καθώς έβλεπε σ' αυτούς τους ελευθερωτές του από την αριστοκρατική ολιγαρχία και τα δεινά της εκμετάλλευσης, με την οποία ήταν συνυφασμένη η Βενετοκρατία. Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι κατά τη διάρκεια της μακραίωνης παρουσίας των Βενετών στην Κέρκυρα, τα φαινόμενα της διαφθοράς, όπως ήταν η δωροδοκία, ο χαριστικός δανεισμός, η τοκογλυφία και η παράνομη εκχώρηση εξουσιών στους τοπικούς άρχοντες ή σε τοπικές ομάδες συμφερόντων αποτελούσαν συνήθεις πρακτικές, που προκαλούσαν δυσαρέσκεια του κερκυραϊκού λαού εναντίον των Βενετών και των αριστοκρατών.⁸

Ο Gentili, με προκήρυξή του προς τον κερκυραϊκό λαό, εξηγούσε ότι οι δημοκρατικοί Γάλλοι κατέλυσαν το βενετικό αριστοκρατικό καθεστώς, φέρνοντας την ελευθερία στην Κέρκυρα και στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου. Στη συνέχεια έκανε λόγο για παραχώρηση

1821», στο ίδιο, σ. 392-402 (βλ. σελ. 382-388) και Δημήτρης Αρβανιτάκης, *Η αγωγή του πολίτη. Η γαλλική παρουσία στο Ιόνιο (1797-1799) και το έθνος των Ελλήνων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2020.

⁴ Ελένη Αγγελομάτη- Τσουγγαράκη, *Η Κέρκυρα την περίοδο 1797-1864*, Εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Δήμος Κέρκυρας, Αθήνα 2000, σελ. 177.

⁵ Βλ. Αλίκη Νικηφόρου, «Η διαπλοκή ανθρώπων και χώρου στην Κέρκυρα», στο Θεόδωρος Γ. Παππάς (επιμ.), *Κέρκυρα- Εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας*, Αθήνα 2000, σελ.117.

⁶ Στο ίδιο, σελ. 44.

⁷ Στο ίδιο, σελ. 45.

⁸ Νίκος Καραπιδάκης, «Τα Επτάνησα: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί μετά την πτώση της Βενετίας», *INE*, τ. 1^{ος}, Αθήνα 2003, σελ. 151.

Συντάγματος, για ειρήνη, για ελευθερία και αυτοδιοίκηση, για ανεξίτηλησκέια και για υποστήριξη των νησιών από τη γαλλική Δημοκρατία⁹. Στις 5 και στις 17 Ιουλίου του ίδιου έτους, μέσα σε ένα πανηγυρικό κλίμα εκδηλώσεων, φυτεύτηκε στην κεντρική πλατεία της Κέρκυρας το δέντρο της ελευθερίας και κήκε η σημαία του Αγίου Μάρκου¹⁰, δύο συμβολικές και πολύ σημαντικές κινήσεις, οι οποίες είχαν ως στόχο να διακηρύξουν το μήνυμα της οριστικής πολιτικής μεταβολής και τη μετάβαση από το αριστοκρατικό παρελθόν της βενετικής περιόδου στο δημοκρατικό ιδεώδες και καθεστώς των Γάλλων και να νομιμοποιήσουν έτσι την εγκατάστασή τους στο νησί. Παρόμοιες εκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν και στα άλλα νησιά του Ιονίου.

Η επικράτηση των Γάλλων δημοκρατικών στα Επτάνησα δημιούργησε πολλές ελπίδες στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές για την απελευθέρωσή τους από τον οθωμανικό ζυγό. Οι ελπίδες αυτές ήταν μεγαλύτερες στους άνδρες εκείνους που είχαν ασπαστεί και διέδιδαν με το έργο τους τα ιδεώδη του γαλλικού Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου διανοουμένου είναι ο Ρήγας Βελεστινλής. Ο Ρήγας επιδίωξε τη δημιουργία φιλικών σχέσεων με τους Γάλλους Δημοκρατικούς, απογοητευμένος από τις πολλές υποσχέσεις των Ρώσων για απελευθέρωση των Ελλήνων και εργάστηκε, περισσότερο από κάθε άλλον, για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού και για τη δημιουργία ενός ενιαίου κρατικού μορφώματος στα Βαλκάνια, σύμφωνα με τις συνταγματικές αρχές και τα ιδεώδη της Γαλλικής Επανάστασης.

Οι πολιτικές δονήσεις που προκάλεσαν οι γαλλικές επαναστατικές ιδέες στον χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης συνδέθηκαν με την στροφή του Μ. Ναπολέοντα προς την Ανατολή, η οποία πραγματώθηκε με την εκστρατεία του στην Αίγυπτο (1798). Αρκετές δεκαετίες αργότερα ο Άγγλος στρατιωτικός κατάσκοπος και ταξιδιώτης William Leake θα επισημάνει ότι τα αποτελέσματα της Γαλλικής επανάστασης θα γίνουν ορατά και στον τομέα του εμπορίου, καθώς το εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας και της ανατολικής Μεσογείου πέρασε σε Έλληνες εμπόρους και όχι στους εμπόρους της νότιας Γαλλίας ή της Αδριατικής¹¹.

Η κατάληψη από τους δημοκρατικούς Γάλλους των Επτανήσων γέμισε με μεγάλο ενθουσιασμό όσους οραματίζονταν την πολιτική αλλαγή και την ελευθερία. Αλλά, τελικά, ο Ναπολέων, την περίοδο αυτή της έξαρσης του Ανατολικού Ζητήματος και της βαθιάς πολιτικο-στρατιωτικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, δεν έκανε

⁹ Ελένη Κούκου, *ό. π.*, σελ. 46.

¹⁰ Στο *ίδιο*, σελ. 47.

¹¹ W. Leake, *Travels in Northern Greece*, Λονδίνο 1835, vol. 4, σελ. 24.

την απελευθερωτική κίνηση που περίμεναν οι υπόδουλοι Έλληνες, γιατί είχε άλλες γεωπολιτικές προτεραιότητες. Μέσα σ' αυτό το παραγμένο κλίμα κυοφορήθηκε το επαναστατικό όραμα του Ρήγα.¹²

Και ενώ στο γαλλικό Διευθυντήριο ξεκινούν οι διαπραγματεύσεις για τον διαμελισμό των Ιονίων Νήσων μεταξύ της Γαλλίας, της Αυστρίας, του Βασιλείου της Νεαπόλεως και του Δούκα της Τοσκάνης, ο Βοναπάρτης επιμένει στην ενότητά τους. Τόσο αυτός, όσο και ο Ταλεϋράνδος, υπουργός των Εξωτερικών της Γαλλίας, απορρίπτουν τις προτάσεις περί διαμελισμού των νησιών¹³. Από την άλλη πλευρά, δεν παρατηρείται σε όλα τα Επτάνησα μία κοινή θέση έναντι της κυριαρχίας των Γάλλων. Στη Ζάκυνθο, οι γαλλόφιλοι, που ήταν η πλειονότητα του πληθυσμού, ζητούν την ένωση με τη Γαλλία, ενώ στην Κέρκυρα, όπου παραμένει ισχυρό το φιλοβενετικό κόμμα, οι αριστοκράτες ελπίζουν σ' ένα νέο σύνταγμα της Βενετικής Πολιτείας. Παρά τις ελπίδες τους όμως, οι γαλλόφιλοι υπερισχύουν, όπως και στη Λευκάδα. Στην Κεφαλονιά επικρατεί διχασμός, ενώ στη βενετοκρατούμενη ως το 1797 Πρέβεζα επικρατούν οι φιλοβενετοί.

1.2 Η διοίκηση των Γάλλων Δημοκρατικών. - Οι αντιδράσεις των τοπικών κοινωνιών και το τέλος της α' γαλλικής κυριαρχίας

Στις 17 Οκτωβρίου 1797, η συνθήκη του Καμποφόρμιο, επισημοποιεί τις διπλωματικές συζητήσεις που έχουν προηγηθεί. Η προσάρτηση των Επτανήσων στη Γαλλία είναι γεγονός. Η πολιτική οργάνωση στα νησιά αλλάζει. Οι προσωρινές δημαρχίες χάνουν τις πολιτικές τους αρμοδιότητες και ιδρύονται Νομαρχίες¹⁴. Οι δημοκρατικοί της Κέρκυρας, άλλα και διάφοροι άλλοι γνωστοί Διαφωτιστές αυτής της εποχής –όπως ο Ρήγας– μιλούν για μια «Δημοκρατία Γκραίκαν», ήδη πριν από την άφιξη του Γάλλου διοικητή των Επτανήσων

¹² Βλ., επιλεκτικά, για τον Ρήγα και τα οράματά του την εξαιρετική μελέτη του Λουκά Αξελού, *Ρήγας Βελεστινλής. Σταθμοί και όρια στη διαμόρφωση της εθνικής και κοινωνικής συνείδησης στην Ελλάδα*, Στοχαστής, 2η έκδοση, Αθήνα 2007 και Γιώργος Κοντογιώργης, *Η Ελληνική δημοκρατία του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 2008, όπου προσεγγίζει το έργο του Ρήγα υπό το πρίσμα της οθωμανικής δεσποτείας, της ανθρωποκεντρικής δυτικοευρωπαϊκής δυναμικής και του ελληνικού κοσμοσυστήματος, και Πασχάλης Κιτρομηλίδης, *Ρήγας Βελεστινλής*, στη σειρά *Οι ιδρυτές της νεότερης Ελλάδας* (επιστημονική διεύθυνση. Β. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα 2009. Από τις πολλές μελέτες που εκδόθηκαν για την απήχηση της Γαλλικής Επανάστασης στον ελληνικό χώρο βλ. *La révolution française et l' hellénisme moderne*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1989. Οι μελέτες αυτού του τόμου αγγίζουν μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων: την ιδέα της επανάστασης τον 18ο αι., την πολιτική και κοινωνική ιδεολογία της Γαλλικής Επανάστασης και τη διάχυσή της στον ελλαδικό χώρο, τις ιδεολογικές και πολιτικές επιρροές της κλπ. Σημαντικές παρατηρήσεις κάνει γι' αυτό το ζήτημα και ο Π. Κιτρομηλίδης στη μελέτη του, *Το όραμα της ελευθερίας στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα 1992 και ο ίδιος, *Η γαλλική επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Αθήνα 2000.

¹³ Ν. Καραπιτάκης, *ό. π.*, σελ. 159.

¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 161.

Gentili (Ζεντιλί) στην Κέρκυρα. Το γεγονός αυτό αντανακλά τις ελπίδες για ελευθερία που είχε εναποθέσει μια μεγάλη μερίδα των δημοκρατικών στον Βοναπάρτη. Τα γαλλικά προγεφυρώματα στην Αλβανία αλλά και στο πασαλίκι του Αλή πασά δημιουργούν, ολοένα και περισσότερο, την ελπίδα μιας επαναστατικής ζύμωσης. Παρόλα αυτά, οι πρώτες απογοητεύσεις δεν άργησαν να φθάσουν. Ο Αλή πασάς, επωφελούμενος της γαλλικής ανοχής, έφθασε στη Νιβίτσα, έξω από το Βουθρωτό, κοντά στην Κέρκυρα. Συνάμα, η Βενετία περνάει στα χέρια της Αυστρίας, μια κίνηση που γεννά υποψίες για μία ενδεχόμενη παράδοση των νησιών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, οι φιλοβενετικές φήμες, που διαδίδονται σκόπιμα, για γαλλική προδοσία βρίσκουν κατάλληλο έδαφος ανάμεσα στον ελληνικό πληθυσμό, για να εδραιώσουν μια γενικευμένη δυσαρέσκεια απέναντι στις γαλλικές αρχές¹⁵.

Παρά τη γαλλική επάνοδο, τον Ιούνιο του 1798, λόγω της εκστρατείας του Βοναπάρτη στην Αίγυπτο και της θέσης της Γαλλίας κατά του Σουλτάνου, το τέλος της γαλλικής κυριαρχίας στα Επτάνησα δεν αργεί να έρθει. Στις 9 Σεπτεμβρίου του 1798, η Οθωμανική Αυτοκρατορία κηρύττει επίσημα τον πόλεμο στη Γαλλία. Η συμμαχία που σχηματίζεται εναντίον του Βοναπάρτη περιλαμβάνει την Υψηλή Πύλη, την Αγγλία, τη Νεάπολη και την Πορτογαλία, ενώ πολύ σύντομα προστίθεται και η Ρωσία, η οποία επιθυμεί την απομάκρυνση των Γάλλων από τα Ιόνια Νησιά.

Τον αναβρασμό στις διπλωματικές σχέσεις, που επικρατεί στη διεθνή πολιτική σκηνή, ιδίως στις γαλλο-τουρκικές σχέσεις, τον εκμεταλλεύεται αριστοτεχνικά ο Αλή πασάς, ενεργώντας αυτόβουλα και ανεξάρτητα, εν πολλοίς, από την επίσημη πολιτική της Υψηλής Πύλης. Έτσι, επωφελούμενος από την εξασθένηση των Γάλλων¹⁶, επιτίθεται αιφνιδιαστικά και καταλαμβάνει αρχικά το Βουθρωτό, την Πρέβεζα και τη Βόνιτσα. Η Πάργα, μπροστά στον κίνδυνο που πλησιάζει, στρέφεται προς τη ρωσο-τουρκική συμμαχία, με την ανοχή των Γάλλων¹⁷. Οι ρωσο-τουρκικός στόλος, που ήδη έπλεε στο Ιόνιο, δέχθηκε υπό την προστασία του την Πάργα, παρά τα τεχνάσματα του Αλή.¹⁸ Η Πύλη, κατανοώντας την ανεξάρτητη δύναμη του Αλή πασά και χωρίς να μπορεί να επέμβει με καταλυτικό τρόπο στον περιορισμό της, αναγνωρίζει τις νίκες του ως δικές της επιτυχίες και του απονέμει στρατιωτικά αξιώματα. Μπορούμε να πούμε, με σιγουριά, ότι οι βλέψεις του Αλή φθάνουν μέχρι και την

¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 161

¹⁶ Βλ. Γεώργιος Σιορόκας, *Ο Αλή πασάς και οι αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου (Νέα στοιχεία από το ανέκδοτο αρχείο του C. Berthier)*, Ιωάννινα 1974, σελ. 295.

¹⁷ Ν. Καραπιτάκης, *ό. π.*, σελ. 163.

¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 163.

κατάληψη της Κέρκυρας, κάτι όμως που δεν θα πραγματοποιηθεί ποτέ, καθώς ο ρώσο-τουρκικός στόλος περιορίζει την παρέμβαση του στις πολεμικές επιχειρήσεις. Το τέλος της πρώτης γαλλικής παρουσίας στα Ιόνια νησιά έρχεται στις 25 Φεβρουαρίου 1799, όταν και επανέρχεται στην εξουσία ό,τι ήταν παγιωμένο κατά τη διάρκεια του πολιτικού βενετικού καθεστώτος¹⁹.

1.3 Η ίδρυση της Ιονίου Πολιτείας

Μετά την αποκοπή των πρώην βενετικών κτήσεων των Ιόνιων Νησιών από τα εξαρτήματά τους στην απέναντι ηπειρωτική ακτή (Βουθρωτό, Πάργα, Πρέβεζα και Βόνιτσα) δημιουργείται μια τεχνική πολιτική οντότητα των Ιόνιων Νησιών τα οποία, ακολουθώντας διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, διέπονται από το ίδιο νομικό πλαίσιο, τους ίδιους διοικητικούς θεσμούς και την ίδια πολιτειακή συγκρότηση²⁰. Μελετώντας την περίοδο από το τέλος της πρώτης γαλλικής κυριαρχίας στα Ιόνια Νησιά (1799) ως και τη συνθήκη του Τιλσίτ (1807), παρατηρούμε ότι σχηματίζεται στα Επτάνησα μια ιδιότυπη εθνική νοοτροπία, που εδραιώνεται με τη θέσπιση των πρώτων συνταγματικών χαρτών²¹.

Ο Ρώσος ναύαρχος Ουσακώφ, επικεφαλής της ρώσο-οθωμανικής ναυτικής δύναμης που κατέλαβε τα Επτάνησα²², εγκαθιστά, μετά την αποχώρηση των Γάλλων δημοκρατικών, μια προσωρινή κυβέρνηση. Σε πολιτικό επίπεδο γίνεται εμφανής, με την ανοχή του Ουσακώφ, η επιστροφή στο παλαιό βενετικό καθεστώς, δηλαδή στην επικράτηση των αρχόντων. Ο Ουσακώφ υπογράφει ένα προσωρινό σύνταγμα, το οποίο θα ισχύσει έως το 1800, όταν οι δύο σύμμαχοι, Ρωσία και Οθωμανική Αυτοκρατορία, υπογράφουν τη συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως.

Στις 21 Μαρτίου 1800, υπογράφεται στην Κωνσταντινούπολη η πράξη αναγνώρισης της *Επτανήσου Πολιτείας* ή αλλιώς των *Ηνωμένων Επτά Νήσων* Σύμφωνα με την πράξη αυτή, αναγνωρίζεται η ανεξαρτησία της Επτανήσου, με τον όρο όμως ότι θα βρίσκεται υπό

¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 165. Βλ. για τις προκηρύξεις εναντίον των Γάλλων δημοκρατικών κατά τις επιχειρήσεις για την έξωση τους από τα Επτάνησα, Νίκος Κ. Κουρκουμέλης, «Οι Προκηρύξεις προς τους Επτανησίους κατά τις επιχειρήσεις για την έξωση των Γάλλων δημοκρατικών», στο Παγκράτης Γεράσιμος (επιστημονική διεύθυνση), *Πόλεμος, Κράτος και Κοινωνία στο Ιόνιο Πέλαγος ((τέλη 14ου- αρχές 19ου αιώνα)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2018, σελ. 79-109.

²⁰ Βλ. Θανάσης Καλαφάτης, *Τα Συντάγματα της Επτανήσου Πολιτείας: όρια και αντιθέσεις, Επτάνησος Πολιτεία (1800-1807): Τα μείζονα ιστορικά ζητήματα* (επιμ. Αλίκη Νικηφόρου), Γ.Α.Κ Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Κέρκυρα 2001, σελ. 22.

²¹ Στο ίδιο, σελ. 23.

²² Ν. Καραπιδάκης, *ό. π.*, σελ. 165.

την επικυριαρχία της Υψηλής Πύλης και με την εγγύηση της Ρωσίας. Για τη Ρωσία, η Επτάνησος Πολιτεία αποτέλεσε την πρώτη εδαφική κατοχή στη Μεσόγειο με μεγάλη οικονομική σημασία²³. Παρά το αίτημα που υποβλήθηκε για προσάρτηση στην *Επτάνησο Πολιτεία* της Πρέβεζας, της Βόνιτσας, της Πάργας και του Βουθρωτού, οι δύο σύμμαχοι, φοβούμενοι την αντίδραση του Αλή πασά, αρνήθηκαν να δεχτούν κάτι τέτοιο και έτσι οι πόλεις-περιοχές αυτές περιήλθαν στην κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η πράξη αναγνώρισης της *Επτανήσου Πολιτείας* συμπεριλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και το νέο Σύνταγμα της, το Βυζαντινό (*Onoranda costituzione bizantina*). Όπως προαναφέρθηκε, η εκδίωξη των Γάλλων από τα Επτάνησα σηματοδότησε και την ανασύσταση της εξουσίας των τοπικών αριστοκρατικών οικογενειών. Η επαναφορά των τίτλων τιμής και των προνομίων εκφράζονται στο πρώτο Σύνταγμα του νεοσύστατου «ανεξάρτητου» κράτους.²⁴ Η εφαρμογή του Βυζαντινού Συντάγματος δεν ήταν μια εύκολη υπόθεση, καθώς η σύντομη παρουσία των Γάλλων ήταν αρκετή, ώστε να εμπνεύσει στον επτανησιακό λαό φιλελεύθερες ιδέες. Επίσης, ο λαός των Επτανήσων είχε αντιληφθεί ότι αυτά θα τελούσαν υπό οθωμανική προστασία και υπό απροσδιόριστο αρχοντικό καθεστώς²⁵.

1.4 Ο ρόλος του Μοντσενίγο, το νέο Σύνταγμα και το τέλος της Επτανήσου Πολιτείας

Μέσα σ' ένα κλίμα έντονου αναβρασμού και πολιτικό-κοινωνικών αντιπαραθέσεων, η άφιξη του Μοντσενίγο, πληρεξούσιου της Ρωσίας, φαίνεται πως έφερε μια πρόσκαιρη λύση, καθώς ο ίδιος ανέλαβε να περιορίσει τη δύναμη των τοπικών αρχόντων και των τοπικών συμβουλίων και να ενισχύσει την κεντρική κυβέρνηση της Γερουσίας. Μοντσενίγος και Θεοτόκης συνεργάζονται και καταστέλλονται, άμεσα, οι τοπικές εξεγέρσεις. Τον Δεκέμβριο του 1803 τίθεται σε ισχύ ένα νέο Σύνταγμα, με το οποίο καταργείται ο ομοσπονδιακός χαρακτήρας των προηγούμενων Συνταγμάτων και διευρύνονται τα πολιτικά δικαιώματα σε ευρύτερες πληθυσμιακές κατηγορίες κατοίκων²⁶. Φαίνεται πως με το Σύνταγμα του 1803 γινόταν μία προσπάθεια να μειωθούν οι αδικίες σε βάρος των μικρών νησιών και να επεκταθούν τα ατομικά δικαιώματα.

Ωστόσο, ο Μοντσενίγο συγκέντρωσε στο πρόσωπό του εξουσίες που δεν τις προέβλεπε το Σύνταγμα, κάνοντας έτσι φανερό, για μία ακόμη φορά, ότι η Πολιτεία

²³ Γεράσιμος Παγκράτης, «The Ottoman Empire and Ionian maritime enterprises in the late 18th and early 19th centuries», *Istanbul and the Black Sea coast: shipping and trade (1770-1920)*, edited by Edhem Eldem & Sophia Laiou, The Isis Press, Instabul, 2018, σελ. 33.

²⁴ Στο ίδιο, σελ. 166.

²⁵ Στο ίδιο, σελ. 170.

²⁶ Στο ίδιο, σελ.173.

δυσκολευόταν να αποτάξει τις πολιτικές παραδόσεις του παρελθόντος. Οι σχεδόν πραξικοπηματικές εκλογές, το φθινόπωρο του 1806, αποκάλυψαν μια ξεκάθαρη επικράτηση των φιλορώσων. Ο Βοναπάρτης, βλέποντας τη ρωσική ενδυνάμωση στο Ιόνιο, αλλά και ευρύτερα στη Μεσόγειο, ζήτησε από την Υψηλή Πύλη να καταστήσει πιο δύσκολο το πέρασμα των Ρώσων από τον Βόσπορο.

Στον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1806 η Γαλλία θα βρεθεί αντιμέτωπη με τη Ρωσία, την Πρωσία και την Αγγλία για να κερδίσει την εύνοια της Πύλης. Η *Επτάνησος Πολιτεία* θα κηρύξει τον πόλεμο κατά της Γαλλίας, ανοίγοντας τα λιμάνια της στους Ρώσους και στους Άγγλους.²⁷ Ο Βοναπάρτης ζητάει από τον αδελφό του Ιωσήφ, βασιλιά της Νεαπόλεως, να βοηθήσει τον Αλή πασά, ο οποίος επιζητούσε την κατάλληλη ευκαιρία για να επιτεθεί στη Λευκάδα. Σύντομα όμως η νίκη των Γάλλων Αυτοκρατορικών θα τα ανατρέψει όλα. Στις 7 Ιουλίου 1807 στο Τιλσίτ, θα υπογραφεί –μεταξύ άλλων– και η παραχώρηση των Επτανήσων στον Βοναπάρτη. Η περίοδος της β' γαλλικής κυριαρχίας στα Επτάνησα, στην οποία εντάσσεται η παρούσα εργασία, μόλις αρχίζει.

II. Η άνοδος του Αλή πασά στο πασαλίκι των Ιωαννίνων

Η προσωπικότητα του Αλή πασά έχει συγκεντρώσει, ήδη από τον 19^ο αιώνα, το ενδιαφέρον της ελληνικής αλλά και ξένης ιστοριογραφίας. Οι κρίσεις που έχουν γίνει για το πρόσωπό του και το έργο του κατηγοριοποιούνται σε δύο διαφορετικές τάσεις: από τη μια αυτή της απόρριψης και από την άλλη αυτή του λαϊκότροπου θαυμασμού.²⁸ Πρόκειται για μια προσωπικότητα μυστηριώδη και αντιφατική, που προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον στην κοινή γνώμη και στις Αυλές των ηγεμόνων για τις πράξεις του και για τους διπλωματικούς ελιγμούς του, κατά τη μακρά περίοδο (1788-1821) που διοικούσε το μεγάλο πασαλίκι των Ιωαννίνων²⁹.

Ο Αλή πασάς, ο οποίος γεννήθηκε, ανάμεσα στα 1740-1750 στο Τεπελένι της Αλβανίας, καταγόταν από μία ληστρική οικογένεια, που ανήκε στην αλβανική αριστοκρατία.

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 175.

²⁸ Βλ. Παναγιώτης Μιχαηλάρης, «Αλή Πασάς των Ιωαννίνων, Τα όρια της περιφερειακής αυτονομίας», *ΙΝΕ*, τ. 1^{ος}, σελ. 259.

²⁹ Βλ. για τα πρώτα βήματα του Αλή πασά, Σπύρος Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή πασά του Τεπελενλή*, τ. Α', Αθήνα 1895, (ανατ. 1979)· Ιωάννης Λαμπρίδης, «Ο Τεπελενλής Αλή πασάς» (φωτ. ανατύπωση από τα Ηπειρωτικά Μελετήματα, τόμ. 2/τεύχ. 2, έκδοση ΕΗΜ, Ιωάννινα 1993)· Διονύσης Σκιώτης, «Από ληστής πασάς. Τα πρώτα βήματα στην άνοδο του Αλή πασά των Ιωαννίνων (1750-1784)», *Θησαυρίσματα* 6 (1969), σελ. 257-290· Π. Μιχαηλάρης, «Αλή πασάς των Ιωαννίνων», *ό. π.*, σελ. 257-262 και Βασίλης Παναγιωτόπουλος με τη συνεργασία των Δημήτρη Δημητρόπουλου και Παναγιώτη Μιχαηλάρη, *Αρχείο Αλή πασά*, εκδ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, τ. Α'-Ε', Αθήνα 2007-2018 (στο εξής *Αρχείο Αλή πασά*), την Εισαγωγή του Β. Παναγιωτόπουλου, τ. Δ' (βλ. σελ 15-34).

Μετά το θάνατο του πατέρα του, Βελή μπέη, μεγαλώνει στο πλευρό της δυναμικής μητέρας του, της Χάμκω. Ο Αλής θα επιδοθεί, στα νιάτα του, στη συνήθη για τη τοπική κοινωνία ληστρική δράση, προκειμένου να αναδειχθεί σε ικανό πολεμιστή, ενώ παράλληλα θα συνδεθεί, μέσω επιγαμιών, με ισχυρές αλβανικές οικογένειες. Έτσι, το 1770, θα τεθεί επικεφαλής ένοπλων σωμάτων, κοντά σε πασάδες, που ήταν επιφορτισμένοι με τη φύλαξη των δρόμων και των στενών διαβάσεων (δερβενίων). Η αποκατάσταση της τάξης και της ασφάλειας στην τεράστια επικράτεια του Αλή λειτουργεί ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό πλεονέκτημα του, που συνδέεται άμεσα με το δεύτερο αξίωμά του. Το 1778 γίνεται γενικός επόπτης των δερβενίων³⁰, αξίωμα που θα του εξασφαλίσει την ένταξή του στην ανώτερη οθωμανική διοικητική ιεραρχία.³¹ Αξίζει να σημειώσουμε ότι η περιοχή ευθύνης του επόπτη των δερβενίων ήταν πολύ εκτεταμένη, καθώς ξεκινούσε από το πασαλίκι του Μπερατιού, κατευθύνονταν στην Ήπειρο και στη σημερινή Αιτωλοακαρνανία και έφθανε ως τη Ναύπακτο για να στραφεί, μέσω της Ανατολικής Στερεάς, στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, έως τα σύνορα του σαντζακίου της Θεσσαλονίκης και από εκεί να φθάσει στη Φλώρινα, την Αχρίδα και την Κόριτσα³². Ο πολύ μεγάλος γεωγραφικός αυτός χώρος-προσανατολισμός μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τη σημασία αυτού του αξιώματος, το οποίο υπηρέτησε ο Αλής έως και τον θάνατό του.

Στην αρχή της σταδιοδρομίας του, θα εκμεταλλευτεί προς όφελός του κάθε συνθήκη, όπως επίσης και τις αντιπαλότητες των ξένων Δυνάμεων. Το έτος 1786 αποτελεί ένα ορόσημο για την περαιτέρω άνοδο του Αλή στα οθωμανικά αξιώματα. Η Πύλη θεωρεί ως επικίνδυνη τη συνύπαρξη του Κουρτ πασά του Μπερατιού με τον αποστάτη Μαχμούτ πασά της Σκόδρας και έτσι απονέμει στον Αλή τον τίτλο του *μουτσαρίφη* των Τρικάλων. Ο δρόμος προς την ηγεμόνευση μεγάλου τμήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έχει πλέον ανοίξει και ο ίδιος θα καταβάλλει κάθε προσπάθεια προκειμένου να επιβάλει την τάξη και να κυριαρχήσει σ' όλη την περιοχή του μεγάλου πασαλικιού των Ιωαννίνων. Λόγω της συμπάθειας που έτρεφε η Πύλη προς το πρόσωπό του, καθώς συμμετείχε στην εκστρατεία κατά του αποστάτη Καρα Μαχμούτ της Σκόδρας, θα διοριστεί, το 1788, πασάς των

³⁰ Το γεγονός ότι κατείχε και το πολύ σημαντικό αξίωμα του επόπτη των δερβενίων –το οποίο και διατήρησε, με διάφορα τεχνάσματα, έως το τέλος της ζωής του– αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για την επέκταση της δύναμης των άλλων γειτονικών. Η περιοχή ευθύνης του επόπτη των δερβενίων ξεκινούσε από το πασαλίκι του Μπερατιού, κατέβαινε στην Ήπειρο και τη σημερινή Αιτωλοακαρνανία και έφθανε στην Ναύπακτο, για να επιστρέψει μέσω της Ανατολικής Στερεάς, στη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, ως τα σύνορα του σαντζακίου της Θεσσαλονίκης και από εκεί να φθάσει στη Φλώρινα, την Αχρίδα και την Κοριτσα· βλ. *Αρχείο Αλή πασά*, την Εισαγωγή του Β. Παναγιωτόπουλου, τ. Δ', σελ. 30.

³¹ Στο ίδιο, σελ. 261.

³² Βλ. *Αρχείο Αλή Πασά*, τ. Δ', σελ. 31.

Ιωαννίνων. Στην ουσία όμως πρόκειται για σφετερισμό της εξουσίας, που στη συνέχεια νομιμοποιείται από την Πύλη με επίσημο φερμάνι³³. Μετά την αναγνώρισή του ως πασά των Ιωαννίνων, ο Αλής επιβάλλει, σταδιακά, την κυριαρχία του και στα γειτονικά πασαλίκια και, ταυτόχρονα, χρησιμοποιεί τους δύο γιους πρωτότοκους του, Μουχτάρ πασά και Βελή πασά, στη διοίκηση αυτού του τεράστιου πλέον πασαλικιού του³⁴. Ο Αλή πασάς αφού επέκτεινε την επιρροή του σε μια ευρύτερη περιοχή ενέτεινε τις προσπάθειές του για την άσκηση μιας όσο το δυνατόν ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής.

2. 1 Η εδραίωση της εξουσίας του Αλή πασά και οι διπλωματικές του σχέσεις του με τις μεγάλες Δυνάμεις ως τη συνθήκη του Τισίτ (1807)

Η επιθετική άμυνα ήταν η πρώτη προτεραιότητα του Αλή πασά, ενώ η εδαφική επέκταση του πασαλικιού του ήταν ο δεύτερος πυλώνας του συστήματος διακυβέρνησής του, ενόψει του ηγεμονικού μορφώματος που είχε οραματιστεί³⁵. Πρώτος του στόχος ήταν η με τη χρήση βίας υποταγή της τοπικής μουσουλμανικής και ελληνικής αριστοκρατίας των Ιωαννίνων, προκειμένου αυτή να χάσει την οικονομική της αυτοτέλεια, μέσω αγοροπωλησιών, παράνομων μεταβιβάσεων ακινήτων, σφετερισμών, αναγκαστικών δανεισμών και άλλων παρόμοιων παράνομων τακτικών. Με τον τρόπο αυτό ο Αλής διασφαλίζει την οικονομική ισχύ που χρειάζεται για να οργανώσει έναν ισχυρό στρατό αποτελούμενο από μισθοφορικά άτακτα σώματα, ικανό για να θέσει υπό πλήρη έλεγχο όχι μόνο το πασαλίκι των Ιωαννίνων αλλά και μια ευρύτερη περιοχή, από τη Στερεά Ελλάδα έως την Αλβανία.

Την περίοδο 1792-1796 η επεκτατική πολιτική του Αλή δεν παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερη πρόοδο, καθώς το ευρωπαϊκό περιβάλλον δεν είναι ευνοϊκό για τα σχέδιά του και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να εκμεταλλευτεί προς όφελος του τις διεθνείς συνθήκες. Όλα όμως αυτά τα χρόνια θα καταφέρει να προσεταιρισθεί αγάδες γειτονικών πασαλικιών.³⁶ Οι εκτεταμένες περιοχές της διοικητικής του αρμοδιότητας του αποτελούσαν, ταυτόχρονα, σημαντικά περάσματα, που του έδιναν τη δυνατότητα να ελέγχει εκτεταμένα και σημαντικά

³³ Στο ίδιο, σελ. 262.

³⁴ Πιο αναλυτικά για τη διαίρεση της ευρύτερης οθωμανικής επικράτειας, βλ., Η. Α. R. Gibb – Harold Bowen, *Η ισλαμική κοινωνία και η Δύση*, 1ος τόμ., Η διοικητική ιεραρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μτφρ.– σχόλια Ηλίας Κολοβός, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2005, σελ. 266-338· Απόστολος Βακαλόπουλος, «Το οθωμανικό καθεστώς», *ΙΕΕ*, τ. Ι', Αθήνα 1974, σελ. 30-31.

³⁵ Βλ. για τον Αλή πασά και τις επεκτατικές του βλέψεις Edouard Driault, *Το Ανατολικό Ζήτημα από τις αρχές του έως τη συνθήκη των Σεβρών*, μέρος πρώτο, μτφρ. Λίνα Σταματιάδη, εισαγωγή – σχόλια Ιάκωβος Ακτσόγλου, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1997, σελ. 263, 273 και Β. Παναγιωτόπουλος, *ό. π.*, σελ. 23.

³⁶ Βλ. Παναγιώτης Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, Αθήνα 1856 (ανατύπωση Αθήνα 2004), τ. 1, σελ. 281.

εδάφη. Η κατάληψη της Κλεισούρας και της Πρεμετής, το 1796, και των νησιών του Αμβρακικού κόλπου, που θα τα χρησιμοποιήσει ως ναυτική βάση, αποτελούν σημαντικές κτήσεις στα πρώτα χρόνια της κυριαρχίας του στο πασαλίκι των Ιωαννίνων. Το 1797, η κατοχή ενός μέρους της Χειμάρρας ενισχύει τη θέση του απέναντι στους πασάδες του Δελβίνου και της Αυλώνας³⁷ και του δίνει πλέον τη δυνατότητα του ελέγχου ενός μεγάλου γεωγραφικού χώρου. Έχοντας πλέον κυριαρχήσει στα λιμάνια Άγιοι Σαράντα και Πάνορμο ελέγχει, σε μεγάλο βαθμό, το εμπόριο του Δέλβινου και της Δρυινοπούλεως.

Όντας διοικητής μιας εύφλεκτης και γεωπολιτικά πολύ σημαντικής περιοχής, στην οποία –μετά την κατάρρευση της Γαληνοτάτης– συγκρούονται τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, θα προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί τις αντιθέσεις τους για ν' αποκτήσει την πολυπόθητη θαλάσσια έξοδο προς τα δυτικά, με την κυριαρχία του στο Βουθρωτό, στην Πάργα και στην Πρέβεζα. Με τη συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο (1798), τα Ιόνια Νησιά περιέρχονται στη Γαλλία. Ο Αλής στρέφει την προσοχή του στη δημιουργία καλών σχέσεων με τη Γαλλία, προκειμένου να εξασφαλίσει την προστασία του στην περιοχή του Ιονίου και να πραγματοποιήσει κάθε σχέδιό του στις πρώην βενετικές κτήσεις. Έτσι, μόλις τα γαλλικά στρατεύματα εγκαταστάθηκαν στην Κέρκυρα, ο Βοναπάρτης έδωσε την εντολή να χορηγηθεί βοήθεια στον πασά των Ιωαννίνων³⁸. Οι Γάλλοι διοικητές των Επτανήσων κολακεύουν, με κάθε τρόπο, τον Αλή, χωρίς όμως ο ίδιος να προβαίνει σε δεσμεύσεις απέναντί τους, ενεργώντας με αποκλειστικό κριτήριο το συμφέρον του. Έχοντας, πλέον, κυριαρχήσει σε πολλές περιοχές της νότιας Αλβανίας και της βόρειας Ελλάδας, επιθυμούσε να επεκταθεί σε εμπορικές θέσεις μεγάλης οικονομικής σημασίας όπως ήταν τα λιμάνια της Αδριατικής και του Ιονίου. Η κυριαρχία του στις πρώην βενετικές κτήσεις αποτελούσε μία από τις βασικότερες φιλοδοξίες του, μετά τη συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο.

Το 1798, η Υψηλή Πύλη συμμαχεί με την Αγγλία και τη Ρωσία, κηρύσσοντας πόλεμο εναντίον της Γαλλίας. Ο Αλής εκμεταλλεύεται αυτό το γεγονός για να διακόψει τις διπλωματικές επαφές με τη Γαλλία και στρέφει την προσοχή του στην Πύλη. Μετά από μία ραγδαία επίθεση, με εκτεταμένες σφαγές Γάλλων, επεκτείνεται δυτικά στις ηπειρωτικές κτήσεις τους της Βόνιτσας, της Πρέβεζας, της Πάργας και του Βουθρωτού. Οι επιτυχίες του Αλή εναντίον του γαλλικού στρατού στα παράλια έκαναν το όνομά του γνωστό σε όλη την Ευρώπη, που έχει ήδη αρχίσει να σχολιάζει τις αγριότητες των επιθέσεών του. Καθώς η

³⁷ Γκρέγορι Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 17^{ου} και στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Τα Δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Αντωνία Δάλλα, εισαγωγή - σημείωμα - επιμέλεια Β. Παναγιωτόπουλος, 2η έκδοση, Αθήνα 1994, σελ. 205.

³⁸ Βλ. Α. Βορρε, *L' Albanie et Napoleon*, Παρίσι 1914, σελ. 9.

στρατιωτική του δύναμη αυξάνεται, όπως επίσης και η επικράτεια, η Υψηλή Πύλη αρχίζει να ανησυχεί με την ισχυροποίησή του και γι' αυτό το 1800 διορίζει, πάλι, ως διοικητή στο Δέλβινο τον Μουσταφά πασά, χωρίς όμως ο ίδιος να αναλάβει ποτέ τη διοίκηση αυτής της περιοχής, επιτρέποντας έτσι στον Αλή πασά τη συνέχιση διατήρησης του ελέγχου της.

Με τη συνθήκη της 1^{ης} Απριλίου 1800 ιδρύεται, όπως είδαμε παραπάνω, η *Επτάνησος Πολιτεία*, που τίθεται υπό την προστασία της Ρωσίας και της Πύλης. Η νέα αυτή συνθήκη όριζε, μεταξύ άλλων, ότι στις πρώην βενετικές κτήσεις της Ηπείρου θα δημιουργούταν μία αυτόνομη περιοχή υπό την διοίκηση ειδικού απεσταλμένου της Πύλης³⁹. Μ' αυτόν τον τρόπο, η Υψηλή Πύλη προσπαθούσε να περιορίσει τις επεκτατικές τάσεις του Αλή πασά, ματαιώνοντας έτσι, για ακόμη μία φορά, τις φιλοδοξίες του. Για τα επόμενα έξι χρόνια, ο Αλής δεν θα επιδιώξει την προσάρτηση των περιοχών αυτών στα δικά του εδάφη, φοβούμενος μήπως μία τέτοια ενέργεια θεωρηθεί ως μία πράξη προδοσίας προς την κεντρική οθωμανική διοίκηση.

Η πρώτη γαλλική κατοχή των Επτανήσων υπήρξε βραχύβια. Το 1798, οι Γάλλοι παραδόθηκαν στον συμμαχικό στόλο, που απαρτιζόταν από οθωμανικά και ρωσικά πλοία υπό την διοίκηση του Ουσακώφ και του Κατίρ μπέη. Η Πάργα, όντας πάντα στο επίκεντρο των διεκδικήσεων του Αλή πασά, ζητάει την προστασία του Ρώσου ναυάρχου Ουσακώφ. Λόγω όμως της επιμονής των Παργινών, ο Αλής παραιτήθηκε από την ιδέα να κατακτήσει την Πάργα. Παράλληλα, χάνει τον έλεγχο της Βόνιτσας, του Βουθρωτού και της Πρέβεζας. Παρά την απόσυρση του Αλή και του στρατού του από την διεκδίκηση της Πάργας, η ισχυροποίησή του σε μία εκτεταμένη περιοχή δημιουργεί αίσθημα φόβου και ανασφάλειας στην Πύλη. Το ζήτημα των πρώην βενετικών κτήσεων αποτέλεσε το πιο ακανθώδες πρόβλημα στις σχέσεις του Αλή Πασά με τη ρωσική διοίκηση. Εξάλλου, ο Αλής θεωρούσε επί μακρόν εχθρούς τους Ρώσους, επειδή υποκινούσαν τις διάφορες εξεγέρσεις Ελλήνων και Αλβανών χριστιανών υποτελών μέσα στο πασαλίκι του⁴⁰. Οι εντάσεις μεταξύ τους κορυφώθηκαν, καθώς οι Ρώσοι τάχθηκαν φανερά με το μέρος των αντιπάλων του και ιδίως με το μέρος των Σουλιωτών, εναντίον των οποίων είχε εκστρατεύσει για πρώτη φορά το 1789, κατορθώνοντας εν τέλει να κυριεύσει το Σούλι το 1803. Η ήττα των Σουλιωτών ισχυροποίησε τον Αλή και το πασαλίκι του. Ταυτόχρονα όμως, ο φόβος που προκάλεσε συσπείρωσε τους εχθρούς του. Οι διπλωματικές και στρατιωτικές κινήσεις της Ρωσίας

³⁹ Γ. Αρς, *ό. π*, σελ. 216.

⁴⁰ Βλ. Κ. Fleming, *Αλή πασάς, ο μουσουλμάνος Βοναπάρτης*, μτφρ. Βασίλης Κουρής, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2000, σελ.168.

γίνονται με γνώμονα την ανησυχία που προκαλούν οι σχέσεις του Αλή με τη Γαλλία και το φόβο μήπως οι Γάλλοι περάσουν απέναντι στην Ήπειρο, με τη βοήθεια του Αλή.⁴¹ Ο Αλής, έχοντας ήδη σημειώσει ορισμένες επιτυχίες στις διαπραγματεύσεις του με τους Γάλλους, στρέφεται πλέον σε έναν καινούριο σύμμαχο, την Αγγλία, παίζοντας ένα διπλωματικό παιχνίδι μεταξύ Γαλλίας και Αγγλίας.

Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν, οι σχέσεις μεταξύ του πασαλικιού των Ιωαννίνων και της Αγγλίας γίνονται στενότερες. Η τελευταία θα επιδιώξει να αποκτήσει έναν «χώρο επιρροής» στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, μέσω του Αλή, ενώ ο Αλής από την πλευρά του θα προσανατολιστεί προς τη δημιουργία καλών σχέσεων με την Αγγλία για να επιτύχει τους πολιτικούς του στόχους. Η εμπιστοσύνη του στους Γάλλους έχει κλονιστεί σοβαρά και η επικοινωνία με τον Φορέστη γίνεται ολοένα και πιο συχνή⁴². Έτσι, το 1804, ο D. Morier ανέλαβε καθήκοντα ως διπλωματικός απεσταλμένος της Αγγλίας στο πασαλίκι του. Τα επόμενα χρόνια, ο Αλής προέβη σε διπλωματικές ενέργειες στο όνομα της Πύλης. Οι διαπραγματεύσεις με τους Άγγλους θα γίνουν μέσα σε ένα κλίμα μυστικότητας, γεγονός που αποδεικνύει ότι ο Αλής κινούταν πίσω από την πλάτη του Σουλτάνου και ότι επεδίωκε να δημιουργήσει μία ανεξάρτητη, ή μάλλον ορθότερα ημι-ανεξάρτητη, ηγεμονία στο τεράστιο πασαλίκι του.

Στα τέλη του 1806 αρχίζει ένας νέος ρωσοτουρκικός πόλεμος και οι ελπίδες του Αλή για κατάληψη της Πάργας και, πιθανώς, για την κυριαρχία του στα γειτονικά βόρεια Επτάνησα αναζωπυρώνονται. Ακολουθώντας τις υποδείξεις της Πύλης, αυτή τη φορά ως πιστός πασάς, αποστέλλει στο Τιλσίτ ειδικό αντιπρόσωπό του, προκειμένου να διεκδικήσει τα Επτάνησα⁴³, με την ελπίδα ότι ο Ναπολέοντας θα θυμηθεί την παλαιά του «υπόσχεση». Όμως, παρ' όλες τις διπλωματικές προσπάθειες του Αλή, τα Επτάνησα καταλαμβάνονται και περνούν για δεύτερη φορά στους Γάλλους, επιδεινώνοντας έτσι τις σχέσεις της Γαλλίας με το πασαλίκι του.

Ο Αλή Πασάς διαμορφώνει το ενιαίο πασαλίκι των Ιωαννίνων κατά τα έτη 1811-1812, όταν θα καταλάβει πλέον τα πασαλίκια του Δελβίνου, και του Μπερατιού⁴⁴. Τα όρια

⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 221.

⁴² Σύμφωνα με το υπόμνημα του Ρώσου πρόξενου στην Άρτα, George Florys, ο Αλής φρόντισε, με ιδιαίτερο ζήλο, να χτίσει μια νέα συμμαχία με τους Άγγλους : «*Ali Pacha comptait beaucoup sur les promesses et l'amitié des Anglais journellement réitérées par des lettres privées que Monsieur Foresti ne cesse de lui écrire*», Γ. Αρς, ό. π., σελ.30

⁴³ Στο ίδιο, σελ. 239.

⁴⁴ Ο Αλή πασάς στράφηκε εναντίον του Ιμπραήμ πασά του Μπερατιού. Ο πλούτος και η γονιμότητα της γης που κατείχε ο Ιμπραήμ πασάς, καθώς και οι δυνατότητες ανάπτυξης του εμπορίου στην περιοχή του,

της Ηπειρωτικής επικράτειας δέχτηκαν μικρές τροποποιήσεις, είτε με την προσάρτηση είτε με την αφαίρεση γεωγραφικών ενοτήτων όπως η Θεσσαλία και η Ακαρνανία⁴⁵.

III. Οι πηγές και η δομή της μελέτης

Η παρούσα μελέτη βασίζεται σε προγενέστερες μελέτες καθώς επίσης σε δημοσιευμένες και ανέκδοτες πηγές οι οποίες αφορούν στο πασαλίκι της Ηπείρου και στην γαλλοκρατούμενη Κέρκυρα. Τόσο από την πλευρά της Κέρκυρας όσο και από την πλευρά του γιαννιώτικου πασαλικιού το αρχειακό υλικό είναι πλούσιο. Παλαιότερες αλλά και νεότερες μελέτες σχετικές με την περίοδο διακυβέρνησης του Πασαλικιού από τον Αλή Πασά μας βοηθούν να κατανοήσουμε τη σημασία της περιοχής τόσο στο γεωγραφικό-διπλωματικό ορίζοντα όσο και στις εμπορικές σχέσεις που αναπτύσσονται με τα Ιόνια Νησιά αλλά και την Ευρώπη.

Το υλικό που χρησιμοποιήσαμε προκειμένου να μελετήσουμε το περίπλοκο αυτό πλέγμα οικονομικών και διπλωματικών σχέσεων, προέρχεται από ορισμένα πολύτιμα αρχειακά τεκμήρια. Αρχικά, τα γαλλικά υπομνήματα που έφερε στο φως ο ιστορικός, Δημήτριος Ανωγιάτης- Πελέ (*Εξι γαλλικά υπομνήματα για τα Επτάνησα και τον απέναντι ηπειρωτικό χώρο (1798-1809)*) αποτελούν έργο καθοριστικής σημασίας για την παρούσα εργασία, καθώς χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλο εύρος ώστε να εμπλουτίσουμε την παρούσα Διπλωματική εργασία με χρήσιμες πληροφορίες από πρωτογενές υλικό. Επίσης το Αρχείο του Αλή πασά αποτελεί μία άλλη σπουδαία πρωτογενή πηγή, από την οποία αντλήσαμε πολύτιμες πληροφορίες για τα ιστορικά δεδομένα της υπό εξέταση περιόδου, Τέλος, στα πλαίσια της εξάμηνης παραμονής μου στη Γαλλία, με το πρόγραμμα Erasmus+, επισκέφτηκα τα Διπλωματικά Αρχεία της Νάντης (CADN), από όπου και άντλησα ανέκδοτο αρχειακό υλικό από την αλληλογραφία του Francois Rouqueville, προξένου της Γαλλίας στα Γιάννενα την περίοδο 1800-1815.

Πιο συγκεκριμένα, το υλικό που χρησιμοποιήσαμε βρίσκεται σε μορφή επιστολών και ανήκει στη σειρά που φέρει τον τίτλο “Consulat de Jannina” με ταξινομικό αριθμό 290PO/1 4-5. Η σειρά αυτή περιέχει την αλληλογραφία του προξενείου των Ιωαννίνων με τον Αλή πασά, τον υπουργό των Εξωτερικών, τον αυτοκρατορικό επίτροπο των Ιονίων Νήσων και τον γενικό διοικητή της Κέρκυρας, με άλλα προξενεία αλλά και με τον

αποτελούσαν μία ακόμη μεγαλύτερη πρόκληση για τον Αλή. Έτσι, κατάφερε να αποκτήσει μαζί του συγγένεια, παντρεύοντας τις δύο κόρες του με τους γιούς του και στη συνέχεια τον εξουδετέρωσε· βλ. Γ. Αρς, *Η Ρωσία και τα Πασαλίκια Αλβανίας και Ηπείρου 1759-1831. Έγγραφα Ρωσικών Αρχείων*, ό. π., σελ. 37. Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 1999· Κ. Φλέμινγκ, *Αλή Πασάς*, ό. π., σελ. 50.

⁴⁵ Γιώργος Σμύρης, *Το δίκτυο των οχυρώσεων στο πασαλίκι των Ιωαννίνων (1788-1822)*, Ιωάννινα 2004.

επιτετραμμένο της Γαλλίας στην Πύλη, κατά την χρονική περίοδο 1808-1810. Επίσης, μελετήθηκαν επιστολές από την ίδια σειρά με ταξινομικό αριθμό 290PO/1 φάκελος 15 με επιστολές χρονολογημένες το 1812 αλλά και από τον φάκελο 26 της ίδιας σειράς, με επιστολές από το 1813 έως το 1814.

Πολύ σημαντική πηγή πληροφοριών μας αποτέλεσε και το θεμελιώδες έργο του Παναγιώτη Αραβαντινού, *Χρονογραφία της Ηπείρου*⁴⁶, το οποίο ακόμη και σήμερα είναι μεγάλης σημασίας έργο για την κατανόηση της ιστορίας της Ηπείρου. Από τις πιο σύγχρονες μελέτες δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τις μελέτες του καθηγητή Γεωργίου Σιορόκα και ειδικά τη μελέτη του *Η εξωτερική πολιτική του Αλή πασά των Ιωαννίνων. Από το Τιλσίτ στη Βιέννη (1807-1815)*. Στην εν λόγω μελέτη, φωτίζονται όλοι οι σημαντικοί άξονες που καθόρισαν την εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά προς τις Μεγάλες Δυνάμεις αλλά και προς την Πύλη. Οι μελέτες των ιστορικών Γιώργου Παπαγεωργίου, του Κώστα Καρανάτση, του Δημήτρη Ανωγιάτη Πελέ αλλά και του Γκρέγκορι Αρς⁴⁷, βασισμένες σε ανέκδοτο υλικό από ξένα αρχεία αποκαλύπτουν στον σύγχρονο ερευνητή της περιόδου, πλήθος πληροφοριών για τις εμπορικές σχέσεις και τα προϊόντα που διακινούνταν στο Ιόνιο και τις διπλωματικές επαφές ανάμεσα στο πασαλίκι της Ηπείρου και την Κέρκυρα.

Για την Κέρκυρα αλλά και γενικότερα για τα Ιόνια Νησιά την περίοδο της Β' Γαλλικής κατοχής, το έργο του E. Rodocanachi *Bonaparte et les îles Ioniennes (1797-1816)*⁴⁸ αποτελεί μία από τις πρώτες μελέτες για τα Ιόνια Νησιά και την παρουσία των Γάλλων σε αυτά, προσφέροντας μας πλήθος σημαντικών στοιχείων. Ακόμη, το έργο της ιστορικού Ελένης Κούκου *Ιστορία των Επτανήσων*, αποτελεί μία από τις βασικότερες πηγές πληροφοριών για τα Ιόνια Νησιά και τα πρόσωπα που καθόρισαν την εσωτερική και εξωτερική πολιτική τους.

Από τις δημοσιευμένες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία, ξεχωριστή μνεία γίνεται για το *Αρχείο του Αλή πασά*, το οποίο εκδόθηκε πρόσφατα σε πέντε

⁴⁶ Παναγιώτης Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τόμ. 1-2, Αθήνα 1856· Σπυρίδων Αραβαντινός, *Ιστορία του Αλή πασά του Τεπελενλή συγγραφείσα επί τη βάσει ανεκδότου έργου του Παναγιώτου Αραβαντινού*, εν Αθήναις 1895 (ανατ. Αθήνα 2004).

⁴⁷ Δημήτρης Ανωγιάτης-Πελέ, *Έξι γαλλικά υπομνήματα για τα Επτάνησα και τον απέναντι Ηπειρωτικό χώρο (1798-1809)*, *Six rapports français concernant les Iles Ioniennes et le continent voisin (1798- 1809)*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 1993· Γκρέγκορι Αρς, *Η Ρωσία και τα Πασαλίκια Αλβανίας και Ηπείρου 1759-1831. Έγγραφα Ρωσικών Αρχείων*, μτφρ. Ιρίνα Σμυσλιάεβα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ Ε.Ι.Ε, Αθήνα 2007· Γιώργος Παπαγεωργίου, «Ηπειρωτικά λιμάνια στην ύστερη Τουρκοκρατία: Η περίπτωση της Πρέβεζας», στο *Ηπειρος Κοινωνία-Οικονομία 15^{ος}-20^{ος} αι., Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας*, Γιάννινα 4-7 Σεπτεμβρίου 1985, Γιάννινα, σελ. 139-170· Constantin Karanatsis, *Les marchés en Epire et leur univers, XVIIIème – XIX ème siècle*, αδημοσίευτη διδ. διατριβή, Université Paris, Panthéon – Sorbonne, τ. I – II, Παρίσι 1993· Γιώργος Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ου αιώνα*, διδ. διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1982.

⁴⁸ E. Rodocanachi, *Bonaparte et les îles ioniennes (1797-1816)*, Felix Alcan éditeur, Παρίσι 1899.

τόμους, σε μία άριστα σχολιασμένη έκδοση. Το *Αρχείο του Αλή πασά* αποτελεί μία από τις σημαντικότερες δημοσιευμένες πηγές από την οποία μπορεί κανείς να αντλήσει μεγάλο αριθμό πληροφοριών για τη διοίκηση του πασαλικιού από τον Αλή πασά αλλά και για την αλληλογραφία που διατηρούσε με τη γαλλική διοίκηση της Κέρκυρας.⁴⁹

Μία ακόμη βασική πηγή πληροφοριών για την διπλωματική μου εργασία ήταν τα ταξιδιωτικά χρονικά περιηγητών της εποχής⁵⁰, που επισκέφθηκαν το Πασαλίκι της Ηπείρου και την Κέρκυρα. Περιηγητές όπως ο W. Leake, ο Fr. Pouqueville, ο H. Holland, ο Th. Hughes, ο Hobhouse, ο Lamare-Picquot, ο G. de Vaudoncourt και άλλοι⁵¹ μας άφησαν σημαντικές πληροφορίες σχετικές με τη γεωγραφία, την οικονομία, την κοινωνία και τον πολιτισμό των περιοχών που επισκέφθηκαν.

Όσον αφορά στη **δομή** αυτής της μελέτης, στην εισαγωγή αναφερόμαστε στην πρώτη γαλλική κατοχή των Επτανήσων μετά την πτώση της Γαληνοτάτης αλλά και στην μετέπειτα *Επτάνησο Πολιτεία*, προκειμένου να δημιουργήσουμε ένα συνεκτικό ιστό με το παρόν της εργασίας κατά την δεύτερη γαλλική κατοχή για τα Επτάνησα και την ηγεμονία του του Πασαλικιού της Ηπείρου από τον Αλή πασά. Αναφέρουμε επίσης τις σημαντικότερες πηγές από τις οποίες αντλήσαμε το υλικό μας.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύσσονται οι διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στη Γάλλους, που κυριαρχούν στο Ιόνιο, και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στην Κέρκυρα, και τον Αλή πασά την περίοδο 1807-1814. Συγκεκριμένα, σκιαγραφούμε την εξωτερική πολιτική τόσο του Αλή πασά όσο και του Ναπολέοντα και τις επιδιώξεις τους λαμβάνοντας υπ' όψιν μας και το διεθνές περιβάλλον.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρακολουθούμε τις εμπορικές δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στο Πασαλίκι της Ηπείρου και στα νησιά του βορείου Ιονίου. Τα

⁴⁹ *Αρχείο Αλή πασά*, ό. π.

⁵⁰ Ιόλη Βιγγοπούλου, *Ο Ελληνικός κόσμος μέσα από το βλέμμα των περιηγητών 15ος -19ος αι., Ανθολόγιο από τη συλλογή του Δημ. Κοντομηνά*, εκδ. Κότινος, Αθήνα 2005· Κυριάκος Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα* τ. Γ1 (1800-1810) και τ. Γ2 (1810-1820), Αθήνα 1975.

⁵¹ G. de Vaudoncourt, *Memoirs on the Ionian Islands including the life and character of Ali Pasha*, Λονδίνο, 1816· William Leake, *Travels in Northern Greece*, τ. 4, Λονδίνο 1835· François Charles, Hughes, Laurent Pouqueville, *Ταξίδι στην Ελλάδα – Ηπειρος*, μτφρ. Παναγιώτα Γ. Κώτσου, εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1994· John Hobhouse, *A journey through Albania, and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810 (Ταξίδι μέσω της Αλβανίας και άλλων επαρχιών της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας στην Κωνσταντινούπολη κατά τα χρόνια 1809- 1810)*, και εκδόθηκε το 1813 στο Λονδίνο από τον James Cawthorn· Henry Holland, *Ταξίδια στα Ιόνια νησιά, Ηπειρο, Αλβανία, (1812-1813)*, μτφρ. Χρήστου Ιωαννίδη, εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1989.

ηπειρωτικά παράλια αποτελούν σημαντικούς εμπορικούς σταθμούς για την διακίνηση προϊόντων από την ηπειρωτική επικράτεια στα νησιά του Ιονίου και συγκεκριμένα στην Κέρκυρα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των εμπορικών σχέσεων, θα αναλύσουμε και το ναυτικό αποκλεισμό των Άγγλων στην Κέρκυρα και τα υπόλοιπα νησιά, καθώς και την οικονομική και πολιτική του σημασία.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της διπλωματικής μου εργασίας, επιχειρείται η καταγραφή δημογραφικών στοιχείων για τις υπό μελέτη περιοχές, βάζοντας στο μικροσκόπιο τους πληθυσμούς και τις πληθυσμιακές ομάδες που μετακινούνται την περίοδο 1807-1814 από την Ήπειρο προς την Κέρκυρα και τα άλλα νησιά του Ιονίου καθώς και το αντίστροφο. Αναφέρουμε τα χαρακτηριστικά των μετακινούμενων ομάδων, τις συνθήκες του ταξιδιού τους αλλά και τις αιτίες των μετακινήσεων τους.

Στο τέλος, παραθέτουμε ορισμένα συμπεράσματα στα οποία οδηγηθήκαμε κατά την ολοκλήρωση του ιστορικού ταξιδιού μας στο χώρο των νησιών του Ιονίου και του ηπειρωτικού πασαλικιού την περίοδο 1807-1814. Έπειτα ακολουθούν οι πηγές της μελέτης μας (ανέκδοτες και δημοσιευμένες), η βιβλιογραφία και ένα Παράρτημα με μεταγραμμένα ορισμένα ανέκδοτα έγγραφα από τα Διπλωματικά Αρχεία της Νάντης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΑΣΑΛΙΚΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΑΛΛΟΥΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

1.1 Η διοίκηση των Επτανήσων και ιδίως της Κέρκυρας από τους Γάλλους αυτοκρατορικούς

*«La République Septinsulaire devient gouvernement dépendant de l'Empire Français, les habitants des Sept-Iles sont sujets de Sa Majesté l'Empereur et Roi».*⁵²

Με τη συνθήκη του Τίλσιτ, η οποία υπογράφηκε στις 8 Ιουλίου 1807, οι Ρώσοι, ηττημένοι από τους Γάλλους, παρέδωσαν τα Ιόνια Νησιά στον Βοναπάρτη. Ο χώρος της Αδριατικής δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος από την επεκτατική ορμή του Ναπολέοντα. Χωρίς αμφιβολία, η κατοχή της Κέρκυρας παρείχε σημαντικά πλεονεκτήματα και ως προς τον έλεγχο της Αδριατικής⁵³ και της Μεσογείου, αποκλείοντας έτσι τη ρωσική δύναμη⁵⁴. Τα ζητήματα που αφορούσαν στην Κέρκυρα βρίσκονταν πάντα στην πρώτη γραμμή των προτεραιοτήτων για τον Ναπολέοντα⁵⁵, όπως φαίνεται και από τον όγκο της αλληλογραφίας, μεταξύ των Γάλλων διοικητών της Κέρκυρας και του Ναπολέοντα. Παρά την αρχική ουδετερότητα που τήρησε η Επτάνησος Πολιτεία, η Ιόνιος Γερουσία αποφάσισε, με επίσημη προκήρυξη τον Ιούνιο του 1807, να λύσει την ουδετερότητά της. Έτσι, για δεύτερη φορά οι Γάλλοι γειτονεύουν με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και θεωρούν τα Επτάνησα ως μέρος των επεκτατικών τους σχεδίων στην ανατολική Μεσόγειο⁵⁶. Η παρουσία των Γάλλων στο Ιόνιο, για δεύτερη φορά, θα έχει μεγαλύτερη διάρκεια. Η Κέρκυρα, ως η μεγάλη κατάκτηση του Ναπολέοντα, βρέθηκε υπό γαλλική κατοχή, από το 1807 έως το 1815, ενώ στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου η παρουσία των Γάλλων ήταν βραχύτερη: για τη Λευκάδα από το 1807 έως το 1810, ενώ για τη Ζάκυνθο, την Ιθάκη και την Κεφαλονιά από το 1807 έως το 1809.

⁵² Jacques Baeyens, *Les Français à Corfou*, Athènes, 1973, σελ. 76.

⁵³ Σύμφωνα με τον F. Braudel η Αδριατική είναι η περιοχή της Μεσογείου με τη μεγαλύτερη συνοχή, F. Braudel, *Η Μεσόγειος και ο Μεσογειακός κόσμος την εποχή των Φιλίππου Β' της Ισπανίας*, ΜΙΕΤ, τ. Α', Αθήνα 1991, σελ. 14.

⁵⁴ Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ό. π., σελ. 295.

⁵⁵ Jean Savant, *Αι Ιόνιοι Νήσοι κατά τους Ναπολεόντειους χρόνους*, μτφρ. Δ. Ζέρμπας, Αθήνα 1939, passim.

⁵⁶ Σύμφωνα με ένα υπόμνημα του Γενικού Διοικητή των Επτανήσων Donzelot προς τον υπουργό πολέμου της Γαλλίας Comte d' Hunebourg (2 Δεκ. 1808), ο Donzelot εκτιμάει ότι η συνθήκη που υπέγραψαν οι Γάλλοι στο Τίλσιτ, πέρα από την απογοήτευση και τη διάψευση των προσδοκιών που έφερε στον Αλή, σήμανε «τον κώδωνα του κινδύνου» και για όλη την Οθωμανική επικράτεια: βλ. Δημήτρης Ανωγάτης - Pele, *Έξι γαλλικά υπομνήματα για τα Επτάνησα και τον απέναντι Ηπειρωτικό χώρο*, ό. π., σελ. 55-56.

Ο Γάλλος στρατηγός Cesar Berthier⁵⁷ θα ανακοινώσει, στις 4 Σεπτεμβρίου 1807, με επίσημη διακήρυξη, ότι η Επτάνησος Πολιτεία παύει να είναι υποτελής στην Υψηλή Πύλη με την εγγύηση της Ρωσίας και ότι ανήκει, επίσημα πλέον, στη Γαλλία. Ο Ναπολέων δίνει διαταγή να οχυρωθούν όλα τα νησιά και να συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο μέρος της στρατιωτικής του δύναμης στην Κέρκυρα, που τη θεωρούσε ένα νησί με μεγάλη στρατηγική σημασία, στη Λευκάδα, η οποία γειτόνευε με τις ηπειρωτικές ακτές, καθώς επίσης και στην Πάργα, προκειμένου να την διαφυλάξει από τις επεκτατικές βλέψεις του Αλή⁵⁸. Από την άλλη πλευρά, η αποχώρηση των Ρώσων δεν ήταν μια εύκολη υπόθεση, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία του Berthier με τον Ναπολέοντα. Στις 6 Σεπτεμβρίου 1807, ο Berthier γράφει στον Ναπολέοντα ότι «οι Ρώσοι δυσκολεύονται να δεχτούν την υπογραφή της συνθήκης, κατέχουν ακόμα τα τρία τέταρτα της πόλης της Κέρκυρας και δεν υποχωρούν»⁵⁹. Παρά την αντίσταση των Ρώσων, στα τέλη του ίδιου μήνα, ο ρωσικός στρατός και ο στόλος εγκαταλείπουν τα Ιόνια Νησιά. Η παραχώρηση των Ιονίων Νήσων από τη Ρωσία στη Γαλλία σήμαινε το οριστικό τέλος του βραχύβιου μικρού κράτους της Επτανήσου Πολιτείας. Η Επτάνησος πολιτεία μετατρέπεται σε γαλλική κτήση, διατηρώντας τον διοικητικό μηχανισμό που είχε συγκροτηθεί με το σύνταγμα του 1803. Πλέον, οι αποφάσεις της Γερουσίας, της οποίας πρόεδρος ήταν ο Εμμανουήλ Θεοτόκης, ανήκε στον αυτοκρατορικό επίτροπο, ενώ ο γενικός διοικητής είχε το δικαίωμα αναστολής τους⁶⁰. Η Γερουσία, μετά την άφιξη των Γάλλων, οργανώθηκε σε τρία τμήματα: των Εσωτερικών, της Δικαιοσύνης και των Οικονομικών.

*«Vous devez regarder Corfou comme plus important que la Sicile; la Sicile est une question déterminée et connue, au lieu que Corfou est une question tout à fait inconnue. Souvenez-vous de ce mot : Dans la situation actuelle de l'Europe, le plus grand malheur qui puisse m'arriver est la perte de Corfou».*⁶¹ Τα λόγια αυτά του Ναπολέοντα, σε επιστολή του στον αδερφό του Ιωσήφ, φέρνουν στην επιφάνεια τη βαθιά επιθυμία του να εντάξει την Κέρκυρα στο πλάνο των κυριαρχούμενων από τη Γαλλία περιοχών, καθώς αποτελούσε για την επεκτατική του πολιτική, γεωγραφικό σημείο ύψιστης σημασίας. Ο λαός της Κέρκυρας, αλλά και των υπόλοιπων νησιών του Ιονίου, υποδέχονται τα γαλλικά στρατεύματα με

⁵⁷ Περισσότερες πληροφορίες για τον Cesar Berthier, βλ. J. Garnier, *Dictionnaire Napoleon*, sous la direction de J. Tulard, Παρίσι, 1999, σελ. 213.

⁵⁸ Ελένη Κούκου, *ό. π.*, σελ. 168.

⁵⁹ Jacques Baeyens, *Les Français à Corfou*, *ό. π.*, σελ. 66.

⁶⁰ Αλίκη Νικηφόρου, «Διαπλοκή ανθρώπου και χώρου στην Κέρκυρα από τους μεσοβυζαντινούς ως τους νεότερους χρόνους», στο *Κέρκυρα: Εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας*, επιμ. Θεόδωρος Γ. Παππάς, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο-Δήμος Κερκυραίων, Αθήνα 2000, σελ. 120-121.

⁶¹ E. Rodocanachi, *Bonaparte et les îles ioniennes* (1797-1816), Felix Alcan éditeur, Παρίσι 1899, σελ. 197.

ανακούφιση και χαρά, καθώς όλες οι προσδοκίες που είχαν εναποθέσει στους Ρώσους είχαν διαψευστεί, προκαλώντας την αντίδραση των νησιωτών. Οι δηλώσεις του Γάλλου στρατηγού Berthier, μετά την άφιξή του στην Κέρκυρα, βρίσκουν αντίθετο τον Ναπολέοντα⁶². Σε επιστολή του προς τον αδερφό του Ιωσήφ, θα εκφράσει τη δυσαρέσκειά του για την αυτόβουλη ενέργεια του Berthier να δηλώσει ότι η Κέρκυρα είναι πλέον υποτελής στην Γαλλία, αλλά και την επιθυμία του να ακολουθηθεί μία φιλική πολιτική σύνεσης⁶³. Ο Berthier, ως γενικός διοικητής των Επτανήσων, ακολούθησε ένα εντελώς διαφορετικό πρόγραμμα από αυτό που όριζε ο Βοναπάρτης, παρακάμπτοντας το Σύνταγμα. Μετά την κήρυξη της Επτανήσου Πολιτείας ως μιας επαρχίας του γαλλικού κράτους, εφάρμοσε ένα νέο σύστημα διοίκησης: κατάργησε τους πρυτάνεις των νησιών και στη θέση τους διόρισε τους «διαχειριστές της κυβερνήσεως» (*administrateur del governo*), με πρόεδρο της πενταμελούς Γερουσίας τον Εμμανουήλ Θεοτόκη. Όλες οι αποφάσεις της Γερουσίας έπρεπε να εγκρίνονται πρώτα από τον Berthier.⁶⁴ Η Ορθόδοξη Εκκλησία παρέμενε η επικρατούσα, σύμφωνα με τις αποφάσεις της προηγούμενης ρωσικής διοίκησης.

Παρά την αρχική επιθυμία του Ναπολέοντα για μία πολιτική σύνεσης, πολύ γρήγορα προβαίνει σε μεταρρυθμίσεις, αποτάσσοντας την φιλική τακτική που ακολουθούσε έως τότε. Η στροφή αυτή γίνεται αντιληπτή στο μυστικό διάταγμα της 10^{ης} Νοεμβρίου 1807, που εξέδωσε ο ίδιος ο Ναπολέοντας στο Fontainebleau. Με το συγκεκριμένο διάταγμα, αφού μεταρρύθμισε τον προσωρινό κυβερνητικό σχηματισμό του Berthier, διέταξε την καθολική του εφαρμογή στα Επτάνησα. Σύμφωνα με τα άρθρα του διατάγματος, τα Ιόνια Νησιά θα διοικούνταν από έναν γενικό διοικητή και το Σύνταγμα τους θα παρέμενε ίδιο. Επιπλέον, προβλεπόταν η τοποθέτηση ενός αυτοκρατορικού επιτρόπου, με τα αρμοδιότητες της γενικής εποπτείας της τοπικής διοίκησης, της διαχείρισης των οικονομικών ζητημάτων, καθώς και της επικύρωσης των αποφάσεων της Γερουσίας. Το ορθόδοξο δόγμα, όπως προαναφέραμε, παραμένει το επικρατούν της Επτανήσου Πολιτείας, χωρίς όμως να εμποδίζεται η ελεύθερη άσκηση της λατρείας από άλλα υπάρχοντα δόγματα. Το τέταρτο άρθρο του διατάγματος αναφέρεται σε ζητήματα σχετικά με την απονομή δικαιοσύνης. Τα δικαστήρια θα απέμεναν δικαιοσύνη σύμφωνα με τους υπάρχοντες νόμους της Επτανήσου Πολιτείας. Άλλα άρθρα του

⁶² «Je n'ai pas charge le général Cesar Berthier de déclarer que Corfou faisait partie de l'empire, et puisque je m'étais tu, il devait bien aussi te taire. Ordonnez lui d'agir avec plus circonspection et de prudence. Faites lui comprendre qu'il ne sait pas, que personne ne sait ce qu'il fera demain» E. Rodocanachi, *Bonaparte et les îles ioniennes*, ό. π., σελ. 198.

⁶³ Francois Lenormant, *La question Ionienne devant l' Europe*, Παρίσι 1859.

⁶⁴ Ελένη Κούκου, *Ιστορία των Επτανήσων*, ό. π., σελ. 170.

διατάγματος αναφέρονταν σε ζητήματα δικαιοδοσίας του γενικού διοικητή, καθώς και σε ζητήματα οικονομική φύσεως.

Από την επιστολή-επίπληξη προς τον Berthier μέχρι την υπογραφή του κρυφού συμφώνου στο Fontenbleau μεσολάβησε μία φαινομενική «φιλελληνική» πολιτική του Ναπολέοντα, επιδιώκοντας να διατηρήσει μία συμμαχική σχέση με τον τσάρο Αλέξανδρο Α'.⁶⁵ Η συνθήκη όμως που υπογράφηκε στο Fontenbleau αποκαλύπτει μία στροφή στην τακτική του Ναπολέοντα, μακριά από την πολιτική συναίνεσης, που είχε ακολουθήσει έως τότε. Αφού εφάρμοσε στην πράξη ό,τι προέβλεπαν τα άρθρα του διατάγματος, ο Βοναπάρτης απογοητευμένος από την ανυπακοή του Berthier, αποφάσισε να τον αντικαταστήσει με άλλον γενικό διοικητή. Έτσι, με διαταγή του ίδιου, ο Berthier αντικαταστάθηκε από τον στρατηγό Donzelot, γνωστό για ικανότητές του και την αφοσίωσή του στον Ναπολέοντα.⁶⁶ Η εντολές που πήρε ο Donzelot από τον Ναπολέοντα ήταν ξεκάθαρη: η προστασία της Κέρκυρας από κάθε εξωτερική επίθεση αποτελούσε έργο πρωταρχικής σημασίας για τον νέο διοικητή. Στις λοιπές υποχρεώσεις του συγκαταλέγονταν η διατήρηση της επικοινωνίας με την Ιταλία, το βασίλειο της Νεάπολης, την Ήπειρο, τη Δαλματία αλλά και με τα παράλια της Αλβανίας, όπως επίσης και η παρακολούθηση των κινήσεων των πασάδων από τον Μοριά μέχρι την Ήπειρο, ιδιαιτέρως του Αλή πασά. Οι συνεδριάσεις της Γερουσίας ξεκινούν επίσημα στις 2 Ιουνίου 1808⁶⁷. Από την 1^η Νοεμβρίου 1808, η Γερουσία διαιρείται και οργανώνεται, σύμφωνα πάντα με το διάταγμα, σε τρία τμήματα: στο τμήμα των εσωτερικών, στο τμήμα της Δικαιοσύνης και στο τμήμα των Οικονομικών. Με τον τρόπο αυτό, ο θεσμός της Γερουσίας αρχίζει σταδιακά να αποκτά ολοένα και πιο ενεργό χαρακτήρα στη διοίκηση των νησιών. Ήδη από τον Απρίλιο του 1808, ο αυτοκρατορικός επίτροπος Bessières είχε εκδώσει ειδικό διάταγμα, με το οποίο ρυθμιζόνταν τα καθήκοντα της Γερουσίας ενδεδειχώς⁶⁸. Αξίζει να σημειώσουμε ότι η Γερουσία δεν αποτελούσε πλέον ένα δημοκρατικά θεσμοθετημένο όργανο, καθώς τα μέλη της διορίζονταν από τον γενικό διοικητή. Στη συνέχεια, διόρισε τους «Διαχειριστές της Διοικήσεως»⁶⁹, ο οποίοι αντικατέστησαν τους πρυτάνεις στη διοίκηση των νησιών, όπως είχε αρχίσει να πράττει ο Berthier. Την ίδια

⁶⁵ Ελένη Κούκου, *Ιστορία των Επτανήσων από το 1797 μέχρι την Αγγλοκρατία*, σελ. 170, «Ο Βοναπάρτης μάλιστα έδωσε εντολή στη λαμπρή τελετή που έγινε στην Κέρκυρα για τη στέψη του Ναπολέοντα σαν κυρίαρχου του επτανησιακού κράτους, κατά τη δοξολογία να αναφερθούν και οι δύο αυτοκράτορες, Γαλλίας και Ρωσίας και γίνει έπαρση και της ρωσικής σημαίας ταυτόχρονα με τη γαλλική και στην ακρόπολη του νησιού και στους ιστούς των πολεμικών πλοίων που βρίσκονται στο λιμάνι».

⁶⁶ J. Baeyens, *ό. π.*, σελ. 83.

⁶⁷ Ελένη Κούκου, *ό. π.*, σελ. 172.

⁶⁸ Απ. Βακαλόπουλος, «Επαναστατικές κινήσεις και ζυμώσεις», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ', *Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία*, Αθήνα 1975, σελ. 400.

⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. 400.

περίοδο οι Γάλλοι Αυτοκρατορικοί της Κέρκυρας αποφασίζουν πως το Βουθρωτό, που τότε βρισκονταν υπό την δικαιοδοσία του Αλή πασά, αποτελεί σημείο μεγάλης σημασίας για την εγκατάσταση γαλλικής φρουράς. Ο Bessières θεωρεί απαραίτητη την εγκατάσταση γαλλικής φρουράς στο Βουθρωτό για την καλύτερη οργάνωση της άμυνας της Κέρκυρας. Ο Αλή πασάς δυσχεραίνει τις γαλλικές επιδιώξεις και αγνοεί τις εντολές της Πύλης, η οποία συγκατατίθεται στις γαλλικές ενέργειες. Παρά την άρνηση του Αλή, ο Bessières, στο όνομα των φιλικών διαθέσεων μεταξύ Γάλλων και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θα προσπαθήσει να τον νουθετήσει και να διευθετηθεί άμεσα αυτό το ζήτημα.⁷⁰

Σύντομα, ο νέος στρατηγός Donzelot και ο πρώτος αυτοκρατορικός επίτροπος Julien Bessières βρέθηκαν αντιμέτωποι με μία νέα πρόκληση. Με την κατοχή των Ιονίων Νήσων από τους Γάλλους, η Αγγλία έθεσε σε ναυτικό αποκλεισμό τα νησιά, εμποδίζοντας τα εμπορικά πλοία να πλέουν προς αυτά. Έτσι, οι εξαγωγές και οι εισαγωγές προϊόντων σταμάτησαν και ο φόβος της πείνας για τους κατοίκους των νησιών ήταν πλέον ορατός. Το τέλος του ναυτικού αποκλεισμού θα δοθεί από τον Γάλλο ναύαρχο Ganteaume, ο οποίος θα πλεύσει στα ανοιχτά της Κέρκυρας και θα εξαναγκάσει τις αγγλικές φρεγάτες να αποχωρήσουν από τη θάλασσα των Ιονίων νήσων. Η Αγγλία θα μείνει μακριά από τις κτήσεις του Ναπολέοντα στο Ιόνιο, μέχρι τον Οκτώβριο του 1809, οπότε –όπως θα δούμε και στη συνέχεια της εργασίας– θα προκαλέσει αναταραχές στο εσωτερικό των νησιών. Το οριστικό τέλος της κυριαρχίας των Γάλλων στις κτήσεις τους στο Ιόνιο θα ρθει λίγα χρόνια αργότερα, την πρώτη Μαΐου 1814, όταν έφθασε στο λιμάνι της Κέρκυρας ένα αγγλικό πολεμικό πλοίο που ζητούσε την παράδοση της Κέρκυρας. Το τελευταίο προπύργιο της γαλλικής κατοχής στα Επτάνησα είχε μόλις χαθεί.

1.2 Η πολιτική του Μ. Ναπολέοντα έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ιδίως έναντι του Αλή πασά

Η πρώτη φορά που οι Γάλλοι πλησίασαν γεωγραφικά αλλά και στρατηγικά την Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι το 1797, καθώς με τη συνθήκη του Καμποφόρμιο, η Γαλλία αποκτά τα Ιόνια νησιά και τα ηπειρωτικά τους εξαρτήματα (Πρέβεζα, Βόνιτσα, Πάργα και Βουθρωτό). Η γειτνίαση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και, πιο συγκεκριμένα, με το πασαλίκι της Ηπείρου εγκαινιάζει έναν νέο κύκλο πολιτικών, γεωγραφικών και διπλωματικών επιδιώξεων

⁷⁰ *Αρχείο Αλή πασά*, τ. Α', σελ. 697-700, εγγρ. 373, 374 (Κέρκυρα, 18 Μαρτίου 1808). Η διάθεση του Bessieres να «συμμορφώσει» τον ανυπάκουο Αλή πασά γίνεται ξεκάθαρη και σε επιστολή του στις 16 Αυγούστου 1808 με την οποία ο αυτοκρατορικός επίτροπος μεταβιβάζει στον Αλή την έντονη ενόχληση του Hugues Rouqueville, υποπρόξενου στην Άρτα, σχετικά με τη αντιγαλλική στάση που έχει εκδηλώσει, *Αρχείο Αλή πασά*, ο. π. τ. Α', σελ. 784-786, αριθμ. εγγρ. 422.

και επαφών για τον Βοναπάρτη. Οι μεγαλομανείς επιδιώξεις του Ναπολέοντα αποτελούν καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της πολιτικής του.

Πέρα όμως από την πρώτη γειτνίαση του 1797, είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε την ιδεολογική επιρροή που άσκησε η Γαλλική Επανάσταση στον χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και καθόρισε την εσωτερική αλλά και την εξωτερική της πολιτική, σε μεγάλο βαθμό. Οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης συνέβαλαν καθοριστικά στη διάδοση μιας φιλελεύθερης νοοτροπίας, επηρεάζοντας τα βαλκανικά απελευθερωτικά κινήματα. Στο πολιτικό επίπεδο εγκαινίασε μία περίοδο γαλλικού επεκτατισμού στη ζώνη της ανατολικής Μεσογείου⁷¹, η οποία δημιούργησε μία διαρκή αστάθεια στις σχέσεις Γαλλίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επηρεάζοντας το Ανατολικό Ζήτημα, και αλλάζοντας τις προτεραιότητες των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Η σημασία των Ιόνιων νησιών για τα επεκτατικά σχέδια του Βοναπάρτη και για την άσκηση της ανατολικής πολιτικής της Γαλλίας γίνεται αντιληπτή από νωρίς, καθώς όλες του οι προσπάθειες στρέφονται στο πως θα αποκτήσει τον απόλυτο έλεγχο αυτών των νησιών και ειδικά της Κέρκυρας. Ποια είναι όμως η στάση που τηρεί απέναντι στους «γείτονες» πασάδες της ηπειρωτικής χώρας αλλά και προς την Πύλη; Η χρησιμότητα της φιλίας των πασάδων των παραλίων της Αδριατικής και, ιδιαίτερα, του ισχυρού Αλή πασά για τον Ναπολέοντα καθορίζει, σε στρατηγικό και διπλωματικό επίπεδο, την πολιτική του. Εξάλλου, μετά τη συνθήκη του Τίλσιτ ο Βοναπάρτης βρίσκεται πλέον κοντά στις «πύλες» διείσδυσης στην Ανατολή και τα επεκτατικά του σχέδια φαίνεται να παίρνουν, πλέον, σάρκα και οστά. Κάνοντας μία γενική αποτίμηση, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η Γαλλία επιθυμούσε να έχει καλές σχέσεις με τον Αλή καθώς με αυτόν τον τρόπο, δυσχέραινε την κυριαρχία των Τούρκων στα Βαλκάνια, ενώ ταυτόχρονα επεδίωκε την ευκολότερη επίτευξη των στόχων της στην Αίγυπτο και την παρεμπόδιση άσκησης της επεκτατικής πολιτικής των εχθρών της, ιδίως των Ρώσων. Δεν είναι τυχαίο το ότι ο Ναπολέων είχε πει στον στρατηγό του, Τζεντίλι ότι «Αυτός ο πασάς (ο Αλής), που επικρατεί έναντι όλων των αντιπάλων του δρα προς όφελος της δημοκρατίας μας και επομένως μπορεί να γίνει ένας άξιος πρίγκιπας στην υπηρεσία της»⁷²

⁷¹ Μιχάλης Κοκολάκης, «Οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία στα χρόνια του Σωφρονισμού», *ΙΝΕ*, τ. 1ος, σελ. 202.

⁷² Edwin E. Jacques, *The Albanians: An Ethnic History from Prehistoric Times to the Present*, Λονδίνο 1995, σελ. 249.

Ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αι., η κατάσταση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι εξαιρετικά ασταθής, εξαιτίας των αντιδράσεων στις μεταρρυθμίσεις που επιχείρησε ο Σουλτάνος Σελίμ Γ' (1789-1807). Η βασιλεία του αποτέλεσε, σύμφωνα με πολλούς ιστορικούς, μία περίοδο-ορόσημο ανάμεσα στη νέα εποχή, που εγκαινιάζει με τις μεταρρυθμίσεις του ο Σελίμ και στο οθωμανικό παρελθόν. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις είναι γνωστές με τον όρο «nizam- i- cedid»⁷³. Η βασιλεία του Σελίμ εγκαινίασε, ταυτόχρονα, και νέες σχέσεις με τη Δύση.⁷⁴ Οι αλλαγές όμως που θέλησε να εισαγάγει στην αυτοκρατορία ο Σελίμ δεν βρήκαν την απήχηση που προσδοκούσε. Ο Βοναπάρτης, αξιολογώντας αυτή την κρίσιμη για την εσωτερική οργάνωση του Οθωμανικού κράτους φάση, κινείται διπλωματικά για την προώθηση των σχεδίων του. Οι αντίπαλοι του Σελίμ και πολέμιοι του «nizam-i- cedid» προσπαθούν, από την πλευρά τους, να αναπτύξουν συμμαχίες με τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις. Έτσι, οι επαφές του Ναπολέοντα με τον Αλή πασά ξεκινούν νωρίς, ήδη από την πρώτη περίοδο κυριαρχίας των Γάλλων στο Ιόνιο, καθώς ο τελευταίος αποζητά να αναπτύξει φιλικές σχέσεις με τον Γάλλο στρατηγό, αποβλέποντας στην εξασφάλιση προσωπικών ωφελημάτων⁷⁵. Ο Ναπολέοντας φαίνεται να συμφωνεί με τις φιλικές διαθέσεις του Αλή πασά, επιδιώκοντας στρατηγικά και πολιτικά οφέλη στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και ιδίως στο βόρειο Ιόνιο.

Η εκστρατεία όμως του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο είχε ως συνέπεια και την διατάραξη των σχέσεων του Βοναπάρτη με τον Αλή πασά, καθώς αυτός τάχθηκε φανερά στο πλευρό της Πύλης. Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Τίλσιτ (1807), η Γαλλία θα κυριαρχήσει, για δεύτερη φορά, στα Ιόνια Νησιά και στα ηπειρωτικά τους εξαρτήματα. Γνωρίζοντας τις μεγαλεπήβολες επιδιώξεις του Αλή για επέκτασή του στο Ιόνιο, φροντίζει να τον έχει σύμμαχο, προκειμένου να εξυπηρετεί τα συμφέροντα. Εξάλλου, η αναζήτηση συμμάχων στα ευρωπαϊκά εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μετά τη συνθήκη του Τίλσιτ, εκ μέρους των Γάλλων Δημοκρατικών είναι ολοφάνερη. Ο Ναπολέοντας, στην προσπάθεια ιχνηλάτησης των διαθέσεων των χριστιανών κατοίκων στα ευρωπαϊκά εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποστέλλει Γάλλους αξιωματικούς σε όλες τις ευρωπαϊκές

⁷³ Ο όρος αυτός σήμαινε αρχικά «νέα οργάνωση». Αργότερα όμως, χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τα στρατιωτικά σώματα. Στην ουσία, τα στρατιωτικά σώματα ήταν ο πυρήνας των νέων μεταρρυθμίσεων του Σελίμ· βλ., επιλεκτικά, γι' αυτό το ζήτημα: S. J. Shaw, *Between Old and New: The Ottoman Empire under Selim III, 1789-1807*, Καίμπριτζ 1971· Robert Mantran, *Le débuts de la Question d'Orient (1774-1839, στου ίδιου (sous la dir.), Histoire de l'Empire ottoman*, éd. Fayard, Παρίσι 1989, σελ. 425-433 και Μιχ. Κοκολάκης, «Μία αυτοκρατορία σε κρίση: κρατική οργάνωση – Παλαιοί θεσμοί και προσαρμογές», *INE*, τ. 1^{ος}, σ. 55-58 και ο ίδιος «Οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι», *ό. π.*

⁷⁴ Μ. Κοκολάκης, «Οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι», *ό. π.*, σελ. 203.

⁷⁵ Ν. Μοσχονάς, «Τα Ιόνια νησιά», *ό. π.*, σελ. 388.

επαρχίες της, προκειμένου να μελετήσουν την κατάσταση των δρόμων της, καθώς και τις οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν, εν όψει μιας πιθανής μελλοντικής σύγκρουσης.

Έτσι, ισχυροποιώντας τον εχθρό της, έχει τη δυνατότητα να τον κρατήσει κοντά στις επιδιώξεις και στα συμφέροντα της Γαλλίας. Ο Βοναπάρτης έγραφε προς το διοικητή των γαλλικών στρατευμάτων στην Κέρκυρα ότι *«είναι προς το συμφέρον της Δημοκρατίας να ισχυροποιηθεί αυτός ο πασάς, να υπερισχύσει των εχθρών του, ώστε να γίνει πρίγκιπας και μάλιστα με τέτοια δύναμη που να έχει τη δυνατότητα να προσφέρει τις υπηρεσίες του στη Δημοκρατία»*⁷⁶. Σύμφωνα με τα σχέδια αυτά, ο Βοναπάρτης βρίσκει στο πρόσωπο του Αλή πασά έναν πιθανό υποστηρικτή των επεκτατικών του σχεδίων. Ο Αλής, έχοντας ήδη στραφεί προς την Αγγλία για εξεύρεση συμμάχων, χωρίς όμως επιτυχία, φαίνεται δύσπιστος στις υποσχέσεις του Βοναπάρτη, ολοφάνερα απογοητευμένος με την υπογραφή της συνθήκης του Γιλσίτ.

Η συνθήκη αυτή και η άφιξη στο Ιόνιο των γαλλικών στρατευμάτων, καθώς και η προσέγγιση της επικράτειάς του, δημιουργούν ένα περιβάλλον ανησυχίας και καχυποψίας για τις βλέψεις του Γάλλου αυτοκράτορα. Ο Αλή πασάς, όταν πια η δεύτερη γαλλική κατοχή στο Ιόνιο είναι γεγονός, επιθυμεί την προσέγγιση με τον Βοναπάρτη. Με άλλα λόγια, το κύριο μέλημά του είναι να διατηρήσει την «αυτοκρατορική χάρη και προστασία».⁷⁷ Δεν είναι τυχαίο πως ο Αλής διατηρεί στενές επαφές με τον Γάλλο στρατηγό Sebastiani, προκειμένου να κερδίσει την εύνοια των Γάλλων Δημοκρατικών και, ενεργώντας έτσι, να καταφέρει να διεκδικήσει τις περιοχές των στρατηγικών του επιδιώξεων. Στο κέντρο των στενών επαφών του Αλή βρίσκεται και ο Berthier. Οι οδηγίες του Βοναπάρτη προς τον Γάλλο διοικητή της Επτανήσου ήταν σαφείς: να διατηρεί φιλικές σχέσεις με τον Αλή, όσο τα συμφέροντά του δεν συγκρούονται με τα γαλλικά, διατηρώντας πάντα μία επιφυλακτικότητα ως προς τις υποσχέσεις του. Μία πιθανή ρήξη με τον πασά του γειτονικού πασαλικιού θα έφερνε εμπόδια στα σχέδια των Γάλλων, αλλά και μία ανεπιθύμητη συμμαχία του Αλή με τους Άγγλους. Βασική επιδίωξη του Berthier, κατ' εντολήν του Ναπολέοντα, είναι να εξασφαλίσει την υποστήριξη του Αλή στο ζήτημα του ανεφοδιασμού των νησιών και να τον απομακρύνει από τη σφαίρα επιρροής των Άγγλων. Φυσικά, ο Ναπολέοντας βρέθηκε αντιμέτωπος με τις απαιτήσεις του Αλή, οι οποίες σχετιζόνταν, κυρίως, με την παραχώρηση γαλλικών κτήσεων. Η Λευκάδα, η Πάργα και το Βουθρωτό βρέθηκαν στο επίκεντρο των διεκδικήσεών του.

⁷⁶A. Borpe, *L'Albanie et Napoleon*, Παρίσι 1914, σελ. 9.

⁷⁷ Γεώργιος Σιορόκας, *Ο Αλή Πασάς και οι Αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου*, Ιωάννινα 1974, σελ. 279.

Όμως, ο Berthier, ακολουθώντας τις οδηγίες του Ναπολέοντα, καταφέρνει τον Σεπτέμβριο του 1807 να αποσπάσει από την Πύλη την Πάργα, γεγονός που προκάλεσε, για ακόμη μία φορά, την οργή του Αλή, με αποτέλεσμα να απαντήσει με μία σειρά αντιγαλλικών περιορισμών, όπως ήταν η αύξηση των δασμών εξαγωγής εμπορευμάτων, το κλείσιμο των λιμανιών στα γαλλικά πλοία, η στενή παρακολούθηση των κινήσεων του Γάλλου πρόξενου στα Γιάννενα αλλά και η συνεργασία του με αγάδες της περιοχής προκειμένου να στραφεί εναντίον των Γάλλων.

Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Τίλσιτ, ο Ναπολέων στρέφει την προσοχή του στην Πάργα και στο Βουθρωτό. Ιδιαίτερα το Βουθρωτό, παρουσίαζε μεγάλο ενδιαφέρον για τον Ναπολέοντα, κυρίως ως κόμβος των οδών προς την ενδοχώρα της Αλβανίας και της Ηπείρου.⁷⁸ Ο Berthier παίρνει την εντολή, τον Σεπτέμβριο του 1807, να καταλάβει την Πάργα. Το σχέδιο όμως του Ναπολέοντα δεν στέφθηκε με επιτυχία, καθώς ο Berthier άρχισε διπλωματικές διαπραγματεύσεις με τον Αλή και την Πύλη, στις οποίες ο Αλής ακολούθησε μία ιδιαίτερα ωφέλιμη για αυτόν παρελκυστική τακτική, στο πλάι της Πύλης, προκειμένου, να μην πέσει η Πάργα στα χέρια των Γάλλων. Παρά την αρχική αποτυχία του Berthier, λίγους μήνες αργότερα τον Δεκέμβριο του 1807, ο ίδιος στέλνει μία επιστολή στον Αλή με την οποία του ανακοινώνει ότι ο Ναπολέοντας δεν δέχτηκε το αίτημά του Αλή για την παραχώρηση της Πάργας.⁷⁹

Επόμενος στόχος του Μεγ. Ναπολέοντα, είναι το Βουθρωτό, σταθμός μεγάλης στρατηγικής σημασίας, καθώς όπως μας πληροφορεί και η προαναφερθείσα επιστολή, ο Ναπολέοντας επιθυμούσε την εγκατάσταση εκεί μιας πυροβολαρχίας με σκοπό την απομάκρυνση εχθρικών πλοίων. Αυτή τη φορά οι ενέργειές του στρέφονται απευθείας προς την Πύλη. Δίνει οδηγίες στον Γάλλο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη να προσπαθήσει να αποσπάσει από αυτήν την άδεια να εγκαταστήσει ένα πυροβολαρχείο στο Βουθρωτό, προκειμένου να ελέγχει τον πορθμό της Κέρκυρας με διασταυρούμενα πυρά.⁸⁰ Φυσικά, το αίτημα αυτό προς την Πύλη δεν ήταν παρά μία δικαιολογία των Γάλλων, οι οποίοι επεδίωκαν, με κάθε τρόπο, την διείσδυση γαλλικών στρατευμάτων στην ενδοχώρα της Αλβανίας και της Ηπείρου. Η Πύλη συμφώνησε με τις απαιτήσεις των Γάλλων, αλλά η αντίσταση «έφθασε» γρήγορα από τους πασάδες της Αλβανίας, υποκινούμενους από τον πασά των Ιωαννίνων. Εντούτοις, παρά τις αντιδράσεις τους, τον Δεκέμβριο του 1808 ο

⁷⁸ Γ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό. π., σελ. 240.

⁷⁹ Βλ. *Αρχείο Αλή Πασά*, ό. π., τ. Α', σελ. 621-623, αριθμ. εγγρ. 342 (Κέρκυρα, 3 Δεκεμβρίου 1807) .

⁸⁰ Γ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό. π., σελ. 240.

Berthier στέλνει στον Αλή πασά μία επιστολή με την οποία τον ενημερώνει για την απόφαση της Πύλης να παραχωρήσει το Βουθρωτό στους Γάλλους. Θα ακολουθήσει μία τακτική έντονων πιέσεων από την πλευρά του Αλή ο οποίος, παρά την απόφαση της Υψηλής Πύλης, εξακολουθεί να αρνείται την παράδοση του Βουθρωτού στους Γάλλους, χρησιμοποιώντας διάφορα τεχνάσματα· κυρίως τη διάδοση ψευδών ειδήσεων για τη συναίνεση της Πύλης, προκειμένου να πάρει με το μέρος του τους γειτονικούς πασάδες. Την αμετακίνητη στάση των Γάλλων στο ζήτημα του Βουθρωτού μαρτυρεί και ο απεσταλμένος του Αλή πασά στην Κέρκυρα, Μουλά Μεχμέτ Εφέντης, σε αρτζουχάλι που αποστέλλει στα Γιάννενα τον Φεβρουάριο του 1808. Σύμφωνα με τον Μουλά Μεχμέτ, ο μόνος τρόπος για να κερδίσει τη φιλία των Γάλλων ο Αλή πασάς ήταν να αποδεχτεί την κοινή απόφαση της Πύλης και να παραδώσει το Βουθρωτό στο Ναπολέοντα.⁸¹

Η αντίσταση αυτή του Αλή, με την παράλληλη ενίσχυση του στρατού του στην περιοχή αυτή, στάθηκε βασικό εμπόδιο στην κατάκτηση του Βουθρωτού από τους Γάλλους. Ταυτόχρονα, ο Αλής κατάφερε να εδραιώσει τη θέση του ανάμεσα στους μπέηδες της περιοχής⁸². Ο αυτοκρατορικός επίτροπος Bessieres επισημαίνει σε επιστολή του προς τον Αλή πασά, τον καίριο ρόλο του Βουθρωτού για τους Γάλλους και τον προειδοποιεί ότι εάν δεν δεχτεί να συμφωνήσει με την απόφαση της Πύλης, οι σχέσεις του με τους Γάλλους θα διαταραχθούν σημαντικά.⁸³ Ο Berthier, ακολουθώντας την ίδια γραμμή προσέγγισης, τονίζει σε επιστολή του στον Αλή τον Φεβρουάριο του 1808, ότι η αντίστασή του στο ζήτημα της παράδοσης του Βουθρωτού θα γίνει αιτία σοβαρών κυρώσεων.⁸⁴ Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απάντηση του Αλή πασά στον αυτοκρατορικό επίτροπο στην Κέρκυρα Bessieres, στις 10 Μαρτίου 1808. Στην επιστολή αυτή ο Αλής επικαλείται την υποτιθέμενη αφοσίωση του στον Ναπολέοντα αλλά και στον ίδιο τον Bessieres, χωρίς όμως να υποχωρεί από τις διεκδικήσεις της Πάργας, της Πρέβεζας και της Βόνιτσας. Την ίδια όμως στιγμή, αρνείται κατηγορηματικά να παραδώσει το Βουθρωτό, δηλώνοντας ψευδώς ότι αγνοεί το σχετικό φιρμάνι, αποδεικνύοντας για άλλη μία φορά την ανεξάρτητη πολιτική που χάραζε,

⁸¹ *Αρχείο Αλή Πασά, ό. π., τ. Α', σ. 687-689, αριθμ. εγγρ. 369 (Κέρκυρα, 27 Φεβρουαρίου 1808).*

⁸² Σε αρτζουχάλι που εντοπίζουμε στο αρχείο του Αλή πασά, σταλμένο από τον Αλή Λεβάνη προς τον Αλή, πληροφορούμαστε για την ύπαρξη στρατιωτικού σώματος, εγκαταστημένου στο Βουθρωτό. Το αξιοσημείωτο σ' αυτή την υπόθεση είναι ότι η φρουρά είχε εγκατασταθεί από κοινού με τους πασάδες της Αλβανίας, συμπεριλαμβανομένου και του Αλή πασά. Για άλλη μια φορά αποδεικνύεται το αντιγαλλικό πνεύμα της Υψηλής Πύλης, και ιδίως του Αλή Πασά· βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό.π., τ. Α', σελ. 775-777, αριθμ. εγγρ. 416 (Βουθρωτό, 13 Ιουλίου 1808)*

⁸³ Βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό. π., τ. Α', σ. 556-557, αριθμ. εγγρ. 362 (Κέρκυρα, 18 Φεβρουαρίου/ 1 Μαρτίου 1808).*

⁸⁴ Βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό.π, τ. Α', σ. 678-680, αριθμ. εγγρ. 365 (Κέρκυρα, 24 Φεβρουαρίου 1808).*

χωρίς να ακολουθεί την κεντρική γραμμή της Πύλης.⁸⁵ Ο Bessieres διατηρώντας στενές επαφές με τον Αλή δεν χάνει καιρό και φροντίζει να τον διαβεβαιώνει συνεχώς, ακόμα και με προσωπικές επιστολές, ότι εάν συνειστεί και παραδώσει το Βουθρωτό, θα εξασφαλίσει την εύνοια της συμμάχου Γαλλίας.⁸⁶

Παρά την αποτυχία των Γάλλων στο Βουθρωτό, ο Ναπολέοντας δεν παύει να επιδιώκει τη δημιουργία στενών σχέσεων με τους εχθρούς του Αλή, εφοδιάζοντάς τους με όπλα. Η κυριαρχία του Αλή σε μία μεγάλη γεωγραφική περιφέρεια, η αυξανόμενη τάση απόσχισής του από την Πύλη, καθώς και η σύναψη νέων συμμαχιών, δημιουργούν ένα κλίμα αστάθειας και καχυποψίας στους Γάλλους. Ο Ναπολέοντας ανυποχώρητος από την προσάρτηση της Πάργας και του Βουθρωτού, απορρίπτει κάθε αίτημα του Αλή για την παραχώρηση της Πάργας, αποφασίζει να απομακρύνει τον Berthier από τη διοίκηση των Επτανήσων και ορίζει ως νέο διοικητή τον στρατηγό Donzelot. Ο Donzelot καλείται να εκπληρώσει μία συγκεκριμένη αποστολή: την προστασία των Επτανήσων από κάθε εξωτερική επίθεση, τη διασφάλιση της επικοινωνίας με την Ιταλία, τη Νεάπολη, τα παράλια της Ηπείρου και της Αλβανίας, καθώς και την παρακολούθηση των κινήσεων του Αλή.

Παρά τους ελιγμούς του Αλή, η πολιτική προσέγγισης του Ναπολέοντα φαίνεται να παραμένει σταθερή. Γνωρίζει καλά ότι ο πασάς των Ιωαννίνων σχεδιάζει συνεχώς νέες συμμαχίες και κάνει μονίμως διπλωματικές κινήσεις, επιδιώκοντας προσωπικά οφέλη, που καμία σχέση δεν είχαν με τα οφέλη της Πύλης. Ακόμη και μέσα από την αλληλογραφία του Ναπολέοντα με τον Αλή, γίνεται φανερό η διάθεση του Γάλλου Αυτοκράτορα να μείνει μακριά από μία κατά μέτωπο σύγκρουση με τον πασά των Ιωαννίνων, η οποία θα έβαζε σε κίνδυνο τα πολύτιμα για εκείνον Ιόνια Νησιά, χωρίς όμως να ξεχνά τα επεκτατικά του σχέδια⁸⁷. Κοινές πεποιθήσεις σχετικά με το σχέδιο προσέγγισης με τον Αλή είχε και ο Υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας, ο Ταλλεϋράνδος, αλλά και ο αδερφός του Ναπολέοντα, Ιωσήφ. Σε γενικές γραμμές, παρατηρούμε ότι ο Ναπολέοντας επιλέγει την τακτική της προσέγγισης με τον Αλή Πασά αλλά και με την Πύλη, είτε μόνος του είτε με τη βοήθεια έμπιστων συμβούλων του και του αδερφού του, Ιωσήφ Ναπολέοντα Βοναπάρτη, έχοντας πάντα στο επίκεντρο της πολιτικής του την ασφάλεια των Επτανήσων. Συχνά, όταν οι διπλωματικοί ελιγμοί του Αλή Πασά δυσκολεύουν τους Γάλλους, εκείνοι προσπαθούν να

⁸⁵ Βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό.π, τ. Α'*, σελ. 692-697, αριθμ. εγγρ. 372 (Ιωάννινα, 10 Μαρτίου 1808).

⁸⁶ Βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό. π, τ. Α'*, σελ. 678-680, αριθμ. εγγρ. 373 (Κέρκυρα, 18 Μαρτίου 1808).

⁸⁷ Επιστολή με ημερομηνία 27 août 1807, Napoléon au Pacha: «J'espère que Votre Hautesse ne trouvera pas mauvais que j' envoie à Parga une faible garnison française en même temps que je fais occuper l' île de Sainte Maure, ne voulant rien faire qui puisse contrarier Votre Hautesse»· Jacques Baeyens, *Les Français à Corfou*, Institut Francais d'Athènes, Athènes 1973, σελ. 77.

κινητοποιήσουν την Πύλη εναντίον του και να μειώσουν έτσι την ισχύ του⁸⁸. Βλέπουμε λοιπόν ότι οι δύο Γάλλοι διοικητές των Επτανήσων, ο Berthier και αργότερα ο Donzelot, οι οποίοι μαζί με τους Γάλλους πρόξενους εκτελούσαν τα σχέδια του Ναπολέοντα, τον πληροφορούν διαρκώς για τα σχέδια και τις κινήσεις του Αλή πασά, αλλά και για τις διαταγές της Πύλης. Γι' αυτόν τον λόγο, εξάλλου, η σχετική γαλλική αλληλογραφία της που σώζεται, αποτελεί την πιο σημαντική πηγή πληροφοριών γι' αυτό το ζήτημα.

1.3 Η στρατηγική και οι βλέψεις του Αλή πασά στα γαλλοκρατούμενα Επτάνησα

Ο Αλή πασάς ήταν διοικητής μιας περιοχής που ήταν ίση με τη σημερινή ηπειρωτική Ελλάδα και Αλβανία. Περιλάμβανε την περιοχή νότια της γραμμής Δυρράχιο - Μοναστήρι - Θεσσαλονίκη, εκτός από την Αττική και την Πελοπόννησο⁸⁹. Τα στρατεύματά του θεωρούνταν από τα καλύτερα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σχεδόν όλο το νοτιοδυτικό τμήμα της βρισκόταν υπό την εξουσία του, γεγονός που μας βοηθάει να ερμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε τη δύναμη αυτού του ηγεμόνα, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο ασκούσε την «εξωτερική του πολιτική». Ένδειξη του καίριου ρόλου του στην Οθωμανική διοίκηση, ήταν το προνόμιο να αλληλογραφεί με τους σημαντικότερους πολιτικούς της εποχής του, καθώς επίσης και με τους βασιλείς της Ευρώπης. Δεν είναι τυχαίο εξάλλου, ότι στα Γιάννενα, πρωτεύουσα του πασαλικιού, είχαν εγκατασταθεί, σταδιακά, τα προξενεία τεσσάρων μεγάλων ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Το δίκτυο πληροφόρησής του και η γρήγορη μετάδοση πληροφοριών από τις πόλεις της Ευρώπης φαίνεται ότι λειτουργούσε άψογα. Έλληνες έμποροι που δραστηριοποιούνται σε ευρωπαϊκές πόλεις, δικοί του έμπιστοι απεσταλμένοι, πρόξενοι και επίσημα πρόσωπα με πολιτικά αξιώματα φαίνεται ότι αποστέλλουν σε τακτά χρονικά διαστήματα πλήθος πληροφοριών, ώστε να είναι πάντα ενημερωμένος για στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα που εκτυλίσσονταν στην Ευρώπη, και να οργανώνει και ο ίδιος τις διπλωματικές του κινήσεις, πάντα με γνώμονα του συμφέρον του.⁹⁰ Παρόλα αυτά, τα ανώτερα αξιώματα στην Πύλη δεν ήταν στον ορίζοντά του, καθώς και ο ίδιος γνώριζε ότι δεν είχε ελπίδες σταδιοδρομίας στην Κωνσταντινούπολη. Έτσι

⁸⁸ Γ. Σιορόκας, «Στα Γιάννενα του Αλή Πασά: Δύο επεισόδια της καθημερινής ζωής», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, τόμος ΙΒ', Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1990, σελ. 60-62· Γεώργιος Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή πασά των Ιωαννίνων*, ό. π., Ιωάννινα 1999, passim, Γκρέγορι Αρς, *Η Ρωσία και τα Πασαλίκια Αλβανίας και Ηπείρου 1759-1831. Έγγραφα Ρωσικών Αρχείων*, μτφρ. Ιρίνα Σμυσλιάβα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ Ε.Ι.Ε, Αθήνα 2007, passim· Νικόλαος Μοσχονάς, «Τα Ιόνια νησιά», ό. π., passim· Μιχαηλάρης Παναγιώτης, «Αλή πασάς των Ιωαννίνων: τα όρια της περιφερειακής αυτονομίας», *ΙΝΕ*, τ. 1ος, σελ. 257-272.

⁸⁹ Διον. Σκιώτης, «Από ληστής πασάς. Τα πρώτα βήματα και η άνοδος του Αλή Πασά των Γιαννίνων (1750-1784)», *Θησαυρίσματα* 6 (1969), σελ. 259.

⁹⁰ Ελένη Αγγελομάτη- Τσουγγαράκη, «Όψεις της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής του Αλή Πασά», ό. π., σελ. 157.

προσηλώθηκε στις ανάγκες του πασαλικιού του. Το μόνο που τον ενδιέφερε ήταν η διατήρηση ισορροπιών σ' αυτό.⁹¹

Η φυσιογνωμία αυτού του φιλόδοξου ηγέτη δεν άφησε, σίγουρα, ασυγκίνητο κανέναν από τους ευρωπαϊούς επισκέπτες του πασαλικιού του, οι γραπτές μαρτυρίες των οποίων αποτελούν πολύτιμες πηγές για τη σκιαγράφηση του μουσουλμάνου πασά. Αξιοσημείωτο παραμένει το γεγονός ότι ο Αλή πασάς έρχεται σε επαφή με τους ξένους περιηγητές και με Έλληνες λόγιους, οι οποίοι διαπνέονται από νεωτεριστικές ιδέες. Ο ίδιος, σε αντίθεση με άλλους πασάδες της εποχής, διατηρεί μία αρκετά δεκτική στάση, χωρίς όμως να αποποιείται τη διπλή κουλτούρα της κοινωνίας από την οποία προέρχεται, παραμένοντας έτσι ένα προνεωτερικό άτομο.⁹²

Οι αδυναμίες του οθωμανικού διοικητικού συστήματος, συντέλεσαν στην ανάδειξη του Αλή, ο οποίος ανέλαβε την διαχείριση των πολιτικο-διπλωματικών ζητημάτων της εποχής του στα όρια του πασαλικιού του. Απώτερος σκοπός του ήταν να πετύχει κάποια σχετική ανεξαρτητοποίηση από την ηγεμονία του σουλτάνου. Ένα ακόμα στοιχείο που μας βοηθάει να κατανοήσουμε την δυναμική παρουσία του Αλή στην οθωμανική διοίκηση είναι η απονομή του αξιώματος του *derbender basbugu* (επόπτη των δερβενίων)⁹³, το 1787, πριν ακόμα αποκτήσει το πασαλίκι των Ιωαννίνων. Ο Αλής διατήρησε αυτό το σημαντικό αξίωμα έως το 1820 και είναι σίγουρο ότι η θέση του επόπτη των δερβενίων αποτελούσε το «κλειδί» για την απόκτηση δύναμης και εξουσίας του στην Αλβανία και στη Ρούμελη. Η Αυλή του, που είχε σαν μέλη της ορισμένους από τους πιο σημαντικούς αξιωματούχους της αυλής του, δεν έπαιζε κάποιο ουσιαστικό ρόλο στην λήψη αποφάσεων για το πασαλίκι. Όφειλαν, απλά, να διεκπεραιώνουν τις εντολές του Αλή πασά, χωρίς να εκφράζουν αντίθετη άποψη⁹⁴. Η απόλυτη οργάνωση της διοίκησης και της οικονομία της επικράτειας του πασαλικιού του βρισκόταν στα χέρια του. Η μακρόχρονη εξουσία του Αλή είχε ως αποτέλεσμα τη διοικητική σταθερότητα σε μία ευρεία γεωγραφική περιοχή αλλά συνάμα και την αδιαφορία του για τις σουλτανικές κυρώσεις.

Η συνθήκη του Τίλσιτ και η συνεπακόλουθη δεύτερη κυριαρχία των Γάλλων στα Επτάνησα, βρίσκουν τον Αλή πασά σε μία περίοδο μεγάλης δύναμης και επιρροής. Έχοντας επεκτείνει το πασαλίκι του και αφού είχε συμμαχήσει με άλλους πασάδες, είναι πλέον σε

⁹¹ Β. Παναγιωτόπουλος, *Αρχείο Αλή Πασά*, ο.π., τ. Δ', Αθήνα, 2009, σελ. 39.

⁹² *Αρχείο Αλή πασά*, ο.π., σελ. 113.

⁹³ *Αρχείο Αλή πασά*, ό. π., σελ. 18.

⁹⁴ Αλεξάνδρα Πεταλά, «Αξιωματούχοι στην Αυλή του Αλή πασά», *Μνήμων*, τχ. 2 (1972), σελ. 263.

θέση να χρησιμοποιεί τις αποφάσεις της Πύλης μόνο προς όφελός του. Όταν οι αποφάσεις της Πύλης δεν ευνοούν τα σχέδια του, φροντίζει, με κάθε τρόπο, αυτές να μην εφαρμόζονται ή να προσαρμόζονται ώστε να εξυπηρετούν τα συμφέροντά του. Ο συμφεροντολογικός χαρακτήρας των ενεργειών του καθορίζει τόσο την πολιτική που ακολουθεί για την ενδυνάμωση του πασαλικιού του, όσο και την «εξωτερική πολιτική» του.⁹⁵ Δεν πρέπει ξεχνάμε ότι στη σφαίρα των βλέψεων και των διεκδικήσεων του Αλή ανήκουν και τα Επτάνησα με τα ηπειρωτικά τους εξαρτήματα, ήδη από την πρώτη περίοδο κυριαρχίας των Γάλλων στην περιοχή του Ιονίου. Πριν από την επικράτηση των Γάλλων στα Επτάνησα, οι επαφές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τη Γαληνοτάτη ήταν συνεχείς, λόγω της γειννίας των εξουσιαζόμενων από τη Βενετία Ιόνιων νήσων με το πασαλίκι της Ηπείρου. Ο Αλής, με την αποχώρηση των Ρώσων από τα Επτάνησα, αρχίζει να πιστεύει ότι είχε φτάσει η κατάλληλη στιγμή για την πραγματοποίηση των μεγαλεπήβολων επιδιώξεών του στο Ιόνιο. Εξάλλου, η Γαλλία είχε εγκαταστήσει προξενείο στα Γιάννενα ήδη από το 1806. Η επικοινωνία με τον Βοναπάρτη γίνεται όλο και πιο συχνή και ανοιχτά πλέον ο Αλής ζητάει την παραχώρηση των Επτανήσων.

Ήδη από τα πρώτα χρόνια της εξουσίας του στο πασαλίκι των Ιωαννίνων, ο Αλής έχει μεριμνήσει για τη συγκρότηση στρατού από τακτικά και άτακτα σώματα ο οποίος, σε συνδυασμό με τις διπλωματικές επαφές που έχει αναπτύξει με τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις και κυρίως με τον Ναπολέοντα, του δίνουν μία αίσθηση «αισιοδοξίας» για την επέκτασή του στο Ιόνιο. Η Κέρκυρα και η Λευκάδα αποτελούν πρώιμες βλέψεις του Αλή. Τα Ιόνια νησιά αποτελούν ένα «πεδίο-στόχο» καίριας σημασίας για την εκ δυτικών επέκταση του Αλή, εν όψει του ηγεμονικού μορφώματος που είχε οραματιστεί.⁹⁶ Ο ασταμάτητος μουσουλμάνος πασάς σχεδιάζει στρατηγικές για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων, προβαίνοντας συνεχώς σε παράνομες πράξεις. Το αποκορύφωμα των διεκδικήσεών του ήταν η Πάργα, που για δύο δεκαετίες στάθηκε ένας σταθερός στόχος του⁹⁷, χωρίς όμως να ολοκληρωθεί με επιτυχία. Η διοικητική σταθερότητα στο πασαλίκι των Ιωαννίνων και η ισχυρή του παρουσία στα γειτονικά πασαλίκια πρόσφεραν ασφάλεια στον Αλή πασά, ώστε να πραγματοποιήσει

⁹⁵ «L'axe stratégique central d'Ali pacha a été, au contraire, le maintien et l'élargissement de son autonomie administrative de facto. De ce point de vue, la vigueur économique était très nécessaire, préalable non seulement du pouvoir militaire, mais surtout de son existence et du maintien de ses dignités. Ce pouvoir économique / militaire, au fur et a mesure qu'il fonctionnait légitimativement, amplifiait son autonomie administrative et renforçait en meme temps la dépendence de ses sujets. Le facteur économique était donc devenu l'axe central de la politique extérieure aussi» βλ. Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή πασά των Ιωαννίνων*, ό. π, σελ. 435.

⁹⁶ Στο *ίδιο*, σελ. 22.

⁹⁷ Στο *ίδιο*, σελ. 27.

έναν κύκλο επαφών με ξένες Δυνάμεις. Τα Γιάννενα, ως πρωτεύουσα μιας εκτεταμένης επικράτειας, βρίσκονται πλέον στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής διπλωματίας. Η σύναψη εξω-οθωμανικών «διεθνών σχέσεων» αποτελεί το επίκεντρο της πολιτικής του Αλή πασά, την περίοδο της δεύτερης γαλλικής κυριαρχίας στα Ιόνια Νησιά. Έχοντας αντιληφθεί πλήρως την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σχεδιάζει αυτόνομα της δική του πολιτική. Τί γίνεται όμως όταν τα επεκτατικά του σχέδια στο Ιόνιο ναυαγούν με τη συνθήκη του Τίλσιτ; Πώς αντιδρά στον επίσημο αποκλεισμό από τα Ιόνια Νησιά και τα Ηπειρωτικά τους εξαρτήματα από τον άλλοτε σύμμαχό του, τον Βοναπάρτη;

Παρά τη ματαίωση του «ανοίγματός» του σε μία γεωγραφική περιοχή μεγάλου γεωπολιτικού ενδιαφέροντος, οι «φιλικές σχέσεις» μεταξύ του Αλή πασά και των Γάλλων συνεχίστηκαν για δύο ακόμη χρόνια. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Αλής διατηρεί αυτές τις φιλικές σχέσεις με τη Γαλλία, καθώς η φιλο-γαλλική οθωμανική παράταξη στην Κωνσταντινούπολη παραμένει ισχυρή. Σταδιακά όμως, η ανάπτυξη διπλωματικών επαφών με τους Άγγλους, θα τον απομακρύνει από τη «φιλία» του με τους Γάλλους. Στα μάτια του Αλή, το μέλλον των θαλασσών ανήκει στην Αγγλία. Εξάλλου, οι Άγγλοι επωφθαλμιούν την κυριαρχία των Γάλλων στο Ιόνιο και επιδιώκουν, με κάθε τρόπο, ν' ανακτήσουν τα νησιά. Η άρνηση των Γάλλων να παραχωρήσουν στον Αλή την Πάργα, ήταν μία επιπλέον αιτία για να απομακρυνθεί από τη συμμαχία αυτή και να προσεταιριστεί τους Άγγλους. Μία ακόμη πολιτική συγκυρία που θα εκμεταλλευτεί ο Αλής είναι η σύγκρουση της Ρωσίας με την Πύλη από το 1808 έως το 1812. Στο διάστημα αυτό, θα προσπαθήσει να ισχυροποιήσει το πασαλίκι του και, παρά τις προειδοποιήσεις των πρώην Γάλλων συμμάχων του, θα καταλάβει το πασαλίκι της Αυλώνας (1810), του Δελβίνου και της Αυλώνας (1811). Οι αυτονομιστικές τάσεις του Αλή ανησυχούν τον Ναπολέοντα και προκαλούν σοβαρή ρήξη στις σχέσεις τους, αναγκάζοντας τον Αλή να διατηρεί δεσμούς εξάρτησης με την Πύλη.⁹⁸

Σ' αυτό το σημείο, ο σημερινός μελετητής της προσωπικότητας του Αλή, μπορεί να καταλήξει εύκολα στο συμπέρασμα ότι ο πασάς των Ιωαννίνων αρεσκόταν σε διπλωματικούς ελιγμούς. Χωρίς αμφιβολία, οι διπλωματικοί ελιγμοί του Αλή ήταν ανέκαθεν η κύρια γραμμή της «εξωτερικής πολιτικής» του. Ιδιαίτερα εύστοχος είναι ο χαρακτηρισμός του Γ. Σιορόκα, ο οποίος γράφει ότι σταθερή τακτική του Αλή πασά είναι η *σταθερά της πολυπολικότητας*, μια τακτική απρόβλεπτη και αντιφατική.⁹⁹ «Καιροφυλακτεί και ερωτοτροπεί προς τη μία και

⁹⁸ Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ο. π., σελ. 227.

⁹⁹ Στο ίδιο, σελ. 218.

προς την άλλη πλευρά, αποφεύγοντας να προσκολληθεί σε κάποια από τις δύο», γράφει ο Φλώρης για τους διπλωματικούς ελιγμούς του διοικητή του πασαλικιού των Ιωαννίνων.¹⁰⁰

Παρά την αδυναμία του να επεκταθεί στο Ιόνιο και να αποκτήσει την Κέρκυρα, δεν εγκαταλείπει τις προσπάθειες του προκειμένου να κάνει αισθητή την παρουσία του στους Γάλλους. Στις 2 Μαΐου 1808, 80 στρατιώτες του Αλή αποβιβάστηκαν στο μικρό ακατοίκητο νησάκι του Πεταλά, ανάμεσα στην Ιθάκη, την Κεφαλονιά και τη Λευκάδα. Οι Γάλλοι θεώρησαν παράνομη την κίνηση του Αλή, ο οποίος παρά τις διαβεβαιώσεις του ότι θα εγκαταλείψει το νησί, στις 17 Ιανουαρίου 1809 κατέλαβε και τα νησάκια Στροφάδες, νότια της Ζακύνθου¹⁰¹. Παρατηρούμε λοιπόν την ακλόνητη επιμονή του για τον χώρο του Ιονίου και, συνάμα, την πραγμάτωση μικρής έκτασης επιχειρήσεων, προκειμένου να μην προβεί σε επιχειρήσεις μεγάλου οικονομικού κόστους, που ίσως απέβαιναν ανεπιτυχείς.

Η αντίδραση του Αλή στα σχέδια του Βοναπάρτη ήταν άμεση, με το να συμμετάσχει στον ναυτικό αποκλεισμό των Ιόνιων Νήσων, με πρωτοβουλία των Άγγλων. Προβάλλει εμπόδια στους Γάλλους, ώστε να δημιουργήσει ταραχές και πολιτική αστάθεια στην ευρύτερη περιοχή του Ιονίου. Οι Επτανήσιοι βρίσκονται συχνά στο στόχαστρο των αντεκδικήσεων του Αλή πασά, ο οποίος επιχειρεί κατασχέσεις της ακίνητης περιουσίας τους στην Πρέβεζα και τη Βόνιτσα, τις οποίες είτε ιδιοποιούνταν προς όφελός του είτε τις χάριζε σε οικογένειες Τούρκων.¹⁰² Η τακτική του αυτή φανερώνει, με έμμεσο τρόπο, την άρνησή του να παραιτηθεί από τις διεκδικήσεις του στα Επτάνησα. Η εξωτερική πολιτική που χαράζει έναντι της Γαλλίας έχει, για ακόμη μία φορά, την χαρακτηριστική σφραγίδα του Αλή: τα αντίποινα και η διάδοση ψευδών πληροφοριών αποτελούν τις πιο συνήθεις πρακτικές που εφαρμόζει εναντίον των αντιπάλων του. Οι επαφές του με τη Αγγλία έχουν ως σκοπό, να πείσει του Άγγλους για τις φιλικές του διαθέσεις απέναντί τους, προκειμένου να επωφεληθούν και οι δύο πλευρές από την εκδίωξη των Γάλλων από τα Επτάνησα. Ενώ ο Γάλλος διοικητής Berthier ελπίζει ότι ο Αλής θα βοηθήσει στο πρόβλημα του ανεφοδιασμού των νησιών, εκείνος αποδεικνύει ότι δεν είναι ένας δεδομένος «φίλος». Ταγμένος πλέον στο στρατόπεδο των Άγγλων, προβαίνει σε μία σειρά ενεργειών αποκλεισμού της Κέρκυρας και των υπόλοιπων Ιονίων νήσων. Η παρεμπόδιση των εφοδιοπομπών, η κατακράτηση του ταχυδρομείου, η παραχάραξη εγγράφων αλλά και οι πλαστές διαταγές είναι μερικές από τις

¹⁰⁰ Γρ. Αρς., *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 1η' και στις αρχές του 19' αιώνα. Τα Δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Αντωνία Δάλλα, εισαγωγή - σημείωμα - επιμέλεια Β. Παναγιωτόπουλος, 2η έκδοση, Αθήνα 1994, σελ. 236.

¹⁰¹ Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ο. π., σελ. 304.

¹⁰² Στο ίδιο, σελ. 298.

ενέργειες που κάνει σε τακτική βάση. Συχνά η αδυναμία εκτέλεσης παραγγελιών από την πόλη των Ιωαννίνων προς τα Ιόνια νησιά δικαιολογείται ότι οφείλεται είτε στην έλλειψη των εμπορεύσιμων ειδών, είτε σε δυσκολία μεταφοράς τους, λόγω κακών καιρικών συνθηκών. Παρ' όλα αυτά, ο Αλής δεν κλείνει τα λιμάνια του στους Γάλλους, παρά τη συμμετοχή του στον ναυτικό αποκλεισμό. Η ερμηνεία αυτής της στάσης του είναι εύκολη αν αναλογιστούμε τα εμπορικά συμφέροντα που διακυβεύονταν, εάν διέκοπτε εντελώς τις εμπορικές σχέσεις με τα Επτάνησα. Τα Επτάνησα ήταν μία από τις κυριότερες αγορές των προϊόντων της περιοχής του Αλή.¹⁰³ Περισσότερες πληροφορίες θα τις εμπορικές κινήσεις του Αλή με τα Επτάνησα θα συναντήσουμε στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Οι σχέσεις μεταξύ των Γάλλων και του Αλή πασά μεταβάλλονται συνεχώς, γεγονός που αποδεικνύεται και από τις επιστολές Γάλλων προξενων, και ιδιαίτερα των αδερφών Rouqueville. Οι Επτανήσιοι βρίσκονται συχνά στον πυρήνα αυτών των συγκρούσεων αλλά και των αντεκδικήσεων του Αλή πασά, ο οποίος εφαρμόζει κατασχέσεις της ακίνητης περιουσίας τους στην Πρέβεζα και τη Βόνιτσα, τις οποίες είτε ιδιοποιούνταν προς όφελός του είτε τις χάριζε σε οικογένειες Τούρκων.¹⁰⁴ Δεν είναι εξάλλου λίγες οι περιπτώσεις όπου ο Αλή πασάς αντιμετώπιζει τους επτανήσιους ως ραγιάδες και όχι ως γάλλους υπηκόους.¹⁰⁵

Τον Φεβρουάριο του 1812 και ενώ οι γαλλορωσικές σχέσεις βρίσκονται σε ιδιαίτερα κρίσιμη καμπή για την ισορροπία των δυνάμεων στην Ευρώπη, ο Αλή πασάς στρέφεται εναντίον της Ρωσίας και του Τσάρου και δηλώνει “πίστη” στους παλιούς του συμμάχους αλλά και ότι επιθυμεί να πεθάνει σαν σκλάβος του Ναπολέοντα¹⁰⁶, ενώ από τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς οι σχέσεις Αλή πασά και Ναπολέοντα επιδεινώνονται για άλλη μία φορά, με αποκορύφωμα την οργανωμένη προπαγάνδα του Αλή κατά των Γάλλων.¹⁰⁷ Με την αίσθηση ότι η Αγγλία κατέχει πλέον τον έλεγχο των θαλασσών, ο Αλή πασάς παίρνει μέρος στις διαδοχικές καταλήψεις των νησιών από τους Άγγλους και καταφέρνει να αποκτήσει την πολυπόθητη για εκείνον Πάργα. Με την ολοκλήρωση των πολεμικών επιχειρήσεων και την κυριαρχία των Άγγλων στο Ιόνιο και την κατάκτηση της Κέρκυρας το 1814, ο Αλή πασάς,

¹⁰³ Πβ. Γ. Σιορόκας, «Ο Αλή Πασάς και οι Αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου (Νέα στοιχεία από τό ανέκδοτο άρχείο του C. Berthier)», *Δωδώνη*, τόμος 3 (1974), σελ. 300· Σταύρος Καλαμπόκης, *Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Πρέβεζα και στην ευρύτερη περιοχή την περίοδο 1800-1820 με βάση ανέκδοτες και δημοσιευμένες πηγές* Διπλωματική εργασία, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2020, σελ. 87-109.

¹⁰⁴ Βλ. Γ. Σιορόκας, ο.π, σελ. 298 και Σταύρος Καλαμπόκης, *Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Πρέβεζα και στην ευρύτερη περιοχή την περίοδο 1800-1820, ό. π.*, σελ. 55-59.

¹⁰⁵ Γ. Σιορόκας, ο. π, σελ. 298.

¹⁰⁶ Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή πασά των Ιωαννίνων, ό. π.*, σελ. 97.

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 98.

πιστός έως τώρα στις αρχές της εξωτερικής του πολιτικής, δηλαδή την οικονομική ισχύ και την πολιτική του επέκταση, αντιλαμβάνεται ότι, παρά την κυριαρχία του στην Πάργα, η Αγγλία δεν επιθυμεί την παραχώρηση των Ιονίων Νήσων σ' αυτόν, ούτε καν τμήματός τους, ούτε και κάποια μορφή συγκυριαρχίας. Την ίδια χρονιά, οι Άγγλοι καταλαμβάνουν την Πάργα, βυθίζοντας τον Αλή πασά σε οργή. Οι επεκτατικές του βλέψεις στο Ιόνιο σταματούν οριστικά και για άλλη μια φορά ο Αλή “προδίδεται” από τις υποσχέσεις των συμμάχων του.

Εντούτοις, παρά τη ματαιώση των επεκτατικών του σχεδίων στο Ιόνιο, η ηγεμονική συμπεριφορά του Αλή πασά και οι διπλωματικοί ελιγμοί προς τους δυτικούς γείτονες, είτε είναι Γάλλοι, είτε Άγγλοι, είτε Ρώσοι αποδεικνύει το συντονισμό της άμυνάς του και αποτελεί ισχυρό ανάχωμα στα επεκτατικά σχέδιά τους προς την ηπειρωτική οθωμανική ακτή.¹⁰⁸ Σε γενικές γραμμές, το κύριο χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής και της στάσης του έναντι των Γάλλων, είναι η αιφνιδιαστική αλλαγή στόχων και συμμαχιών ανάλογα με τις εκάστοτε ευνοϊκές γι' αυτόν συγκυρίες και τις περισσότερες φορές επεδίωκε να βρίσκεται στο πλευρό των νικητών.¹⁰⁹

1. 4 Η αποδυνάμωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η θέση της Υψηλής Πύλης - Το Ανατολικό Ζήτημα

Σημαντική μέριμνά μας στην παρούσα εργασία είναι να φωτίσουμε το περιβάλλον που πλαισιώνει το δίπολο Ιόνια νησιά – πασαλίκι Ιωαννίνων που μελετάμε, καθώς είναι αναγκαίο για τη βαθύτερη και ουσιαστική κατανόηση των διπλωματικών σχέσεων που έχουν δημιουργηθεί. Σ' αυτό το πλαίσιο, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αποδυνάμωση της άλλοτε παντοδύναμης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Στα τέλη του 18^{ου} αι., τα προβλήματα που ήδη αντιμετώπιζε η άλλοτε κραταιά Οθωμανική Αυτοκρατορία, εντάθηκαν και έφεραν, για πρώτη φορά, στην επιφάνεια ένα πολύ σημαντικό ζήτημα: τον εδαφικό κατακερματισμό της. Από το 1798, την εισβολή του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αι., οι εδαφικές απώλειες επεκτάθηκαν και τα σύνορα άρχισαν να συρρικνώνονται. Επιπλέον, η συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο δεν συγκλόνησε μόνο την Ευρώπη αλλά και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι σχέσεις Ναπολέοντα και Σουλτάνου Σελήμ Γ' διαταράχθηκαν το 1797, όταν ο τελευταίος

¹⁰⁸ *Αρχείο Αλή πασά*, τ. Δ', σελ. 101.

¹⁰⁹ Ahmet Uzun, Ο Αλή Πασάς ο Τεπελενλής και η περιουσία του, περιοδικό *Belleten*, τεύχος 65/244 (2001), σελ.1036-1077, μτφρ. Γ. Σύρμας, σελ. 8.

αρνήθηκε να δεχτεί την πρόταση του Ναπολέοντα να παραχωρήσει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τα Ιόνια νησιά και ως αντάλλαγμα να δοθεί στο γαλλικό ναυτικό πλήρης ελευθερία κινήσεων στη Μαύρη θάλασσα. Εκτός όμως από την «αποτυχημένη» αυτή ανταλλαγή, θα κάνει και άλλη μία κίνηση από τη μεριά της Γαλλίας, η οποία θα δημιουργήσει ταραχές στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Γάλλοι άρχισαν να προπαγανδίζουν επαναστατικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης στη δυτική Στερεά Ελλάδα και στη Πελοπόννησο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν εντάσεις και μεγάλη ανησυχία στην Πύλη¹¹⁰. Φυσικά η αναζήτηση των αιτιών που οδήγησαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία σε κρίση και εν τέλει στον κατακερματισμό της δεν μπορεί να δοθεί με απλό τρόπο. Οι δυνάμεις που προκαλούσαν τις απώλειες γίνονταν όλο και πιο σύνθετες, περιλαμβάνοντας πλέον και τις εσωτερικές συγκρούσεις, πέρα από τους αυτοκρατορικούς επεκτατικούς πολέμους.¹¹¹

Η διακοινοτική βία μεταξύ των υπηκόων¹¹², εξαιτίας των οικονομικών και πολιτικών μεταβολών που συντελούνται ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, ταλανίζει για πρώτη φορά την εσωτερική δομή της Οθωμανικής διοίκησης. Κατά τον 18^ο αιώνα, οι τοπικοί πασάδες ή οι πρόκριτοι, που είχαν αποκτήσει ένα σημαντικό βαθμό αυτονομίας, σπάνια προσπάθησαν να αποσχιστούν από την σουλτανική αρχή και να εναντιωθούν στην οθωμανική κυριαρχία. Όμως το σκηνικό των αποσχιστικών τάσεων αλλάζει ριζικά στις αρχές του 19^{ου} αι. Τόσο στις βαλκανικές όσο και τις μικρασιατικές ή αραβικές περιοχές εμφανίστηκαν κινήματα που προσπαθούσαν να αποκόψουν συγκεκριμένες περιοχές από την Οθωμανική εξουσία και να ιδρύσουν ανεξάρτητα κράτη¹¹³. Για πρώτη φορά η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει εδαφικές απώλειες που οφείλονται σε επαναστάσεις Οθωμανών υπηκόων. Αντίθετα προς τη σύγχρονη απολυταρχική Ευρώπη, η συγκεντρωτική εξουσία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ακολούθησε διαφορετική τροχιά, με αποτέλεσμα να αρχίζει να φθείρεται¹¹⁴. Η απέραντη Οθωμανική Αυτοκρατορία βρίσκεται στη δίνη αποσχιστικών τάσεων των τοπικών αρχόντων και των επαρχιακών διοικητών. Η πατροπαράδοτη σουλτανική πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» δεν βοήθησε τη σταθεροποίηση της αυτοκρατορίας, την οποία τόσο επιθυμούσε ο Σελίμ Γ΄ αλλά αντιθέτως προξένησε γενική πολιτική αστάθεια. Στις ευρωπαϊκές επαρχίες του

¹¹⁰ Δόμνα Βισβίξη – Δοντά «Η Ευρώπη από τη συνθήκη του Ιασίου ως το Συνέδριο της Βιέννης (1792-1815)», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ΄, *Ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία/ Λατινοκρατία – Τουρκοκρατία*, σελ. 370.

¹¹¹ Halil Inalcik - Donald Quataert (επιμ.), *Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, τ. Β' 1600-1914, μτφρ. Μαρίνα Δημητριάδου, εκδ. Αλεξάνδρεια 2011, σελ. 95.

¹¹² Στο ίδιο, σελ. 96.

¹¹³ Στο ίδιο, σελ. 97.

¹¹⁴ Αλεξάνδρα Πεταλά, *Αξιοματούχοι στην αυλή του Αλή πασά, ό. π.*, σελ. 258.

Οθωμανικού κράτους, εκδηλώνονται φυγόκεντρες ροπές και ισχυροί τοπικοί ηγέτες όπως ο Πασβάνογλου, ο Ισμαήλ πασάς των Σερρών και οι Μπουσατλήδες της Σκόρδας¹¹⁵ αποκτούν μεγάλη δύναμη και δείχνουν ανυπακοή προς την Πύλη, σχεδιάζοντας την ανάπτυξη “ημιανεξάρτητων” δεσποτάδων¹¹⁶. Ο ίδιος ο Σουλτάνος Σελήμ Γ΄ δεν θα κατορθώσει να παραμείνει στην εξουσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς εκθρονίζεται οριστικά από τα συντηρητικά στοιχεία του Οθωμανικού κατεστημένου. Η άνοδος της ισχύος των μουσουλμάνων επαρχιακών προεστών και η εξαγορά πολλών αξιωμάτων είναι επίσης στοιχεία που εμφανίζονται σε μεγάλη κλίμακα και κλονίζουν τα θεμέλια του Οθωμανικού κράτους. Μέσα σε όλο αυτό το κλίμα του επερχόμενου διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ενώ η Ρωσία προσπαθούσε να εισχωρήσει στα νότια Βαλκάνια, η διεθνής κοινότητα παρακολουθεί τις εξελίξεις προβληματισμένη.

Η εξουσία του Σουλτάνου, που είχε αρχίσει να φθείρεται προοδευτικά ήδη από τον 17^ο αι., χάνει όλο και περισσότερο το άλλοτε γόητρό της. Αξίζει να αναφερθούμε στην περίπτωση του πασά της Αιγύπτου Μωχάμεντ Αλή ο οποίος, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε στο σύνολό της η Οθωμανική Αυτοκρατορία, κατάφερε να νικήσει το Ναπολέοντα στο 1798 και να δημιουργήσει σημαντικό στρατό, ισχυροποιώντας έτσι τη θέση του. Εξαιτίας τη δράσης του, η Αίγυπτος δεν ακολούθησε την πορεία παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ο ίδιος ο Μωχάμεντ Αλή έβαλε σε κίνδυνο αρκετές φορές την ευρωπαϊκή ισορροπία και απείλησε τη θέση του Σουλτάνου. Συνεπώς, μέσα σε όλο αυτό το κλίμα αναταραχών που ολοένα και εντεινόταν στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι τοπικοί πασάδες αποκτούσαν σταδιακά «αυτονομία» ως προς την άσκηση εξουσίας στα πασαλίκια τους. Ο Holland αναφέρει χαρακτηριστικά ότι *«Στα πρόθυρα του 19ου αιώνα η κατάσταση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα κρίσιμη. Οι τοπικοί Τούρκοι φεουδάρχες αποκτούν δύναμη σε βάρος της κεντρικής σουλτανικής εξουσίας και τείνουν να αποσχιστούν και να δημιουργήσουν τοπικά, φεουδαρχικού τύπου κρατίδια σπάζοντας έτσι την πολιτική και οικονομική ενότητα της αυτοκρατορίας.»*¹¹⁷ Ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων αποτέλεσε το πιο λαμπρό παράδειγμα αυτής της αυτονομίας από την Πύλη, χωρίς μάλιστα να προκαλεί ιδιαίτερες αντιδράσεις. Αντίθετα η Πύλη «ευγνωμονούσε»

¹¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 259.

¹¹⁶ Η βιβλιογραφία γι' αυτό το ζήτημα είναι πλούσια· βλ., ενδεικτικά, Μιχ. Κοκολάκης, *«Μία αυτοκρατορία σε κρίση. Κρατική οργάνωση – παλαιοί θεσμοί – νέες προσαρμογές»*, στο *INE*, ό. π., τ. 1ος, σ. 41-58· Η. Inalcik – D. Quataert (επιμ.), *Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, τ. Β' 1600-1914, μτφρ. Μαρίνα Δημητριάδου, εκδ. Αλεξάνδρεια 2011, σ. 100· D. Quataert, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι τελευταίοι αιώνες, 1700-1922*, μτφρ. Μαρίνος Σαρηγιάννης, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σελ. 95 κ. εξ.

¹¹⁷ Henry Holland, *Ταξίδια στα Ιόνια νησιά, Ήπειρο, Αλβανία, (1812-1813)*, μτφρ. Χρήστου Ιωαννίδη, εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1989, σελ.11.

τον Αλή για την αποτελεσματικότητα του συστήματος αστυνόμευσης που είχε επιβάλει ως διοικητής, σε αρκετά μεγάλη έκταση στα δυτικά Βαλκάνια.¹¹⁸ Ο Αλής αναλαμβάνει σημαντικά αξιώματα από την Πύλη¹¹⁹, με στόχο την πάταξη της ληστείας. Σύντομα όμως, η Πύλη άρχισε να τρέφει αντιφατικά αισθήματα για εκείνον, καθώς άρχισε να τον υποπτεύεται για κατάχρηση εξουσίας τόσο στην εσωτερική διοίκηση του πασαλικιού όσο και ως προς την άσκηση της «εξωτερικής πολιτικής» με τις μεγάλες Δυνάμεις. Ο Αλή πασάς, όσο ενίσχυε τη δύναμή του τόσο περισσότερο αποδέσμευε τις κινήσεις του από τις επιθυμίες της Πύλης. Είχε προχωρήσει σε πολλές ενέργειες χωρίς την έγκρισή της και συνέχιζε να δρα κατ' αυτόν τον τρόπο. Μια σειρά από ενέργειες επέφεραν τη ρήξη στις σχέσεις του Αλή πασά με την Πύλη, όπως η εξόντωση των Σουλιωτών, η φυλάκιση του Ιμπραήμ πασά και η κατάληψη του Μπερατίου και της Αυλώνας, η κήρυξη πολέμου σε περιοχές που εποφθαμιούσε, οι προσωπικές επαφές με ξένες Δυνάμεις και η συμφωνίες του με αυτές, ο παράνομος πλουτισμός, η συγκέντρωση τεράστιας περιουσίας και η υποστήριξη εχθρών του οθωμανικού κράτους.

Μέσα σε αυτό το αντιφατικό κλίμα, θα μπορούσαμε εύκολα να συμπεράνουμε πως φαινομενικά ο Αλής υπακούει στις εντολές της Πύλης και στηρίζει την εσωτερική και εξωτερική πολιτική της. Παρ' όλα αυτά, το πλήθος των πληροφοριών που έρχονται στην επιφάνεια από την αλληλογραφία του Αλή πασά με τις μεγάλες Δυνάμεις, αντιλαμβάνομαστε ότι παρά την φαινομενική σύμπλευση με την Πύλη, εκείνος επέλεγε να διαμορφώνει τη δική του τακτική και να προβαίνει συνεχώς σε παράνομες πράξεις. Το παράξενο είναι ότι η Πύλη, παρά το γεγονός ότι γνώριζε για τις παρασκηνιακές κινήσεις του Αλή πασά, ήταν πεισμένη ότι το κύριο μέλημα του ήταν να διατηρήσει τις σχέσεις του με το Οθωμανικό κράτος.¹²⁰ Εξάλλου, ο Αλής δεν παύει να συμμετέχει στις πολεμικές επιχειρήσεις της Πύλης και ο Σουλτάνος αναγνωρίζει σε αυτόν έναν πολύτιμο συνεργάτη για τις εκστρατείες του. Φυσικά, δεν πρέπει να παραλείψουμε τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1806-1812 και την ενίσχυση της Πύλης από τα στρατεύματα του Αλή, που εμπόδισαν του Ρώσους στα Επτάνησα. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι κάθε άλλο παρά συνεπής προς την Πύλη μπορεί να θεωρηθεί αυτή η κίνηση βοήθειας του Αλή προς την Πύλη. Μπορεί η Πύλη να διατάζει για την ενίσχυση του Οθωμανικού στρατού, αλλά ο Αλή πασάς ήταν αυτός που θα αποφάσιζε στο

¹¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 287.

¹¹⁹ Το 1784 ο Αλής έλαβε για πρώτη φορά το αξίωμα του mir-i-miran και διορίστηκε mutasarrif του Δελβίνου. Δύο χρόνια αργότερα, το 1786, διορίστηκε κυβερνήτης στην περιοχή των Τρικάλων.

¹²⁰ Γρ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 17^{ου} και στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Τα Δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, ό. π., σελ. 303

τέλος εάν θα τον συνέφερε μία τέτοιου είδους κίνηση. Στη συγκεκριμένη βέβαια συγκυρία, τα συμφέροντα του Αλή συνέπιπταν με εκείνα της κεντρικής Οθωμανικής διοίκησης.

Από την άλλη πλευρά, η όχι καλή κατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δημιουργεί προσδοκίες στις επεκτατικές βλέψεις των Ρώσων.¹²¹ Ενώ όμως οι Ρώσοι βρίσκονται σε ανοιχτό μέτωπο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία στο ρωσοτουρκικό του 1806-1812, ο Ναπολέον Βοναπάρτης έχει στραμμένο το βλέμμα του στην καταρρέουσα αυτοκρατορία της Ανατολής, στον «μεγάλο Ασθενή». Εξάλλου ο Ναπολέον έχει κάθε λόγο να διατηρεί την ελπίδα ότι θα μπορέσει να επωφεληθεί από την διάσπαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς από το 1801 δεν υπάρχει καμία κρίση στις σχέσεις Γαλλίας μ' αυτήν¹²². Στο επόμενο υποκεφάλαιο, θα εκθέσουμε αναλυτικότερα τη θέση του Ναπολέοντα και της Γαλλίας στο διπλωματικό προσκήνιο της υπό μελέτης περιόδου.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η μεγάλη κρίση που ταλανίζει το εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι απόρροια πολλών και διαφορετικών παραγόντων, τόσο εσωτερικών όσο και εξωτερικών. Εξάλλου, οι μετασχηματισμοί που είχαν ήδη αρχίσει να συντελούνται στο Οθωμανικό κράτος από τον 14^ο αι., αποτελούσαν μέρος της συνεχιζόμενης προσπάθειας του να προστατεύσει αποτελεσματικά τα σύνορά του και να ελέγξει τους υπηκόους του¹²³, σε μία αυτοκρατορία με εμφανή τα σημάδια της φθοράς.

1.5 Ο ρόλος των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων

Μελετώντας τις σχέσεις ανάμεσα στα γαλλοκρατούμενα Ιόνια Νησιά και το πασαλίκι των Ιωαννίνων, αντιλαμβανόμαστε ότι η ιστορική προσέγγιση δεν μπορεί και δεν πρέπει να απομονωθεί από το ευρύτερο γεωγραφικό και πολιτικό γίνεσθαι. Η Αγγλία και η Ρωσία αποτελούν δύο σημαντικές δυνάμεις, οι οποίες ασκούν καταλυτική επιρροή στη διαμόρφωση του διπλωματικού χάρτη στην περιοχή της Μεσογείου. Τα συμφέροντα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας και της Ρωσίας συγκρούονται συνεχώς και οι συμμαχίες αλλάζουν. Η διπλωματική πολιτική του Αλή πασά είναι μία φανερή απόδειξη των σαθρών συμμαχιών της περιόδου. Ο στόχος τους όμως παραμένει σταθερός: η απόκτηση περασμάτων στην Ανατολή και η διεκδίκηση μερίσματος από την ασθενούσα Οθωμανική Αυτοκρατορία. Για να κατανοήσουμε τη διπλωματική τακτική της Ρωσίας και της Αγγλίας την περίοδο 1807-1814, καθώς και τις αλληπάλλληλες ανακατατάξεις στους συνασπισμούς

¹²¹ Jacques Olivier Boudon, *La France et l'Europe de Napoléon*, Ed. Armand Colin, 2006, Παρίσι, σελ. 199.

¹²² Στο ίδιο, σελ. 199.

¹²³ H. Inalcik – D. Quataert, *ό. π.*, σελ. 108, «Βασική επιδίωξη της Υψηλής Πύλης, ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αι. είναι να καταργήσει τη δυναμική των μεσολαβητών μεταξύ κράτους και υπηκόων (συντεχνίες, φυλές, γενίτσαροι θρησκευτικές ομάδες) και να βρίσκονται όλοι οι υπήκοοι της υπό την άμεση εξουσία του κράτους».

των ευρωπαϊκών Δυνάμεων θα πρέπει να ξετυλίξουμε «το μίτο της Αριάδνης» από το τέλος της πρώτης γαλλικής κατοχής στα Ιόνια νησιά.

Η Αγγλία από το 1799¹²⁴ εμφανίζεται ως σύμμαχος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ουσιαστικά ο συνασπισμός των ευρωπαϊκών Δυνάμεων εναντίον της Γαλλίας, όπως αυτός διαμορφώθηκε το 1798 με πρωτοβουλία της Αγγλίας, έμελλε να διαμορφώσει το μέλλον της Γαλλίας κατά την τελική διευθέτηση το 1814-15. Η γενικότερη πολιτική που ακολουθεί η Αγγλία υποδηλώνει το, δίχως άλλο, μεγάλο της ενδιαφέρον για την ανατολική Μεσόγειο και τη διάθεση να επεκταθεί πολιτικά και οικονομικά σε αυτό τον γεωγραφικό χώρο. Η Αγγλία, βλέποντας ότι τα συμφέροντά της κινδυνεύουν από τον Βοναπάρτη, σπεύδει να συμμαχήσει με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία, βλέποντας την πολεμική δραστηριότητα των Γάλλων στη Μεσόγειο καθώς και την αλματώδη επέκτασή τους, πρότεινε στην Πύλη τη σύναψη συμμαχίας. Ενώ αρχικά, η Πύλη φάνηκε διστακτική, δεν άργησε να δεχτεί επίσημα την πρόταση της Ρωσίας στις 3 Ιανουαρίου 1799, καθώς δεν μπορούσε πλέον να παραβλέψει τις ανοιχτές προκλήσεις των Γάλλων. Μέσα σε αυτό το αντιγαλλικό κλίμα, ο ενωμένος ρωσοτουρκικός στόλος δεν άργησε να περάσει τον Ελλήσποντο και να κατευθυνθεί εναντίον των γαλλικών κτήσεων του Ιονίου¹²⁵. Το αποτέλεσμα των συμμαχιών της Αγγλίας, της Ρωσίας και της Υψηλής Πύλης ήταν η εκδίωξη των Γάλλων του Ναπολέοντα από τα Ιόνια νησιά. Πέραν της πολεμικής δραστηριότητας, η Ρωσία, ως ομόθρησκο έθνος, αποφάσισε να εφαρμόσει προπαγανδιστική τακτική εναντίον της Γαλλίας. Έτσι, προσπάθησε να προσεταιριστεί τους ορθοδόξους πληθυσμούς των νησιών του Ιονίου αλλά και των ηπειρωτικών κτήσεων, ώστε να στραφούν εναντίον των άθεων Γάλλων¹²⁶. Τον Μάρτιο του 1799 ολοκληρώθηκε η κατάληψη των νησιών από τις συμμαχικές δυνάμεις και ο ρώσος ναύαρχος Ουσακώφ κήρυξε γενική αμνηστία. Ωστόσο, η συνύπαρξη

¹²⁴ Οι γαλλο-αγγλικές σχέσεις βρίσκονταν σε κρίση ήδη από την πολιορκία της Άκρας το 1799, όπου οι δυνάμεις του Ναπολέοντα ηττήθηκαν από την αγγλο-οθωμανική συμμαχία. Οι εχθρικές σχέσεις Γαλλίας ήταν ανέκαθεν ένα ακανθώδες ζήτημα στη διπλωματική σκηνή της ευρωπαϊκής ηπείρου αλλά και της εγγύς Ανατολής. Από το 1796 η Γαλλία είχε κηρύξει οικονομικό αποκλεισμό στην Αγγλία, με την απαγόρευση εισαγωγής αγγλικών προϊόντων στη χώρα της και σε όλες τις χώρες που βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχό της· βλ. Δόμνα Βισβίζη - Δοντά, «Η Ευρώπη από τη Συνθήκη του Ιασίου ως το Συνέδριο της Βιέννης», *ό. π.*, σελ. 370. Βλ. για το ζήτημα αυτό και *Αρχειό Αλή πασά*, Εισαγωγή Β. Παναγιωτόπουλου, σελ. 72-90.

¹²⁵ Ν. Μοσχονάς, «Τα Ιόνια νησιά», *ό. π.*, σελ. 389.

¹²⁶ Η κίνηση αυτή των Ρώσων ενισχύθηκε από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', ο οποίος με εγκύκλιο που εξέδωσε κατηγορούσε τους Γάλλους για αθεΐα και ασέβεια και παρότρυνε τους κατοίκους των νησιών να συνεργαστούν με τις ρωσοτουρκικές δυνάμεις, για να απελευθερωθούν από τους Γάλλους. Βλ. Ν. Μοσχονάς, «Τα Ιόνια νησιά», *ό.π.*, σελ. 389. Επίσης, στις 16 Μαΐου 1799, εν μέσω αναταραχών για τη νέα διοικητική οργάνωση των νησιών και το πολίτευμα των, ο Γρηγόριος ο Ε' θα διατυπώσει σε παρόμοια εγκύκλιο τη θέση των κατοίκων των νησιών για το νέο πολίτευμα τους. Η εγκύκλιος αυτή δόθηκε μαζί με το σχέδιο του νέου συντάγματος στις συμμαχικές δυνάμεις. Βλ. Ελένη Κούκου, *ό. π.*, σελ. 69· επίσης Δ. Αρβανιτάκης, *Η αγωγή του πολίτη*, *ό. π.*, σελ. 551 κ. εξ. το κεφ. Ε' με τίτλο «Η Εκκλησία του Χριστού σε κίνδυνο».

Ρώσων και Οθωμανών υπήρξε ανέκαθεν μία δύσκολη υπόθεση και η διοικητική οργάνωση των νησιών ήταν ακόμη μία πρόκληση.

Στο πλαίσιο της ρωσοτουρκικής συμμαχίας ιδρύεται το 1800 η Επτάνησος Πολιτεία, με την οποία αρχίζει μία νέα εποχή για τα Ιόνια Νησιά, που θα σημάνει την έναρξη νέων διπλωματικών συγκρούσεων. Ποιές είναι όμως οι επιδιώξεις της Ρωσίας έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας; Ποιο ρόλο παίζει η Αγγλία στο διπλωματικό τοπίο; Πολύ σημαντικά ερωτήματα που υπερβαίνουν το πλαίσιο αυτής της μελέτης.

Με τη σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, στις 21 Μαρτίου 1800, οι συμμαχικές Δυνάμεις αναγνωρίζουν τα Επτάνησα ως ανεξάρτητο κράτος, προστατευόμενο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, κατά το πρότυπο της πολιτείας της Ραγούζας, με την ονομασία «Πολιτεία των Επτά Ηνωμένων Νήσων»¹²⁷ Τα ηπειρωτικά εξαρτήματα των νησιών, όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, θα ενσωματωθούν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η γεωγραφική θέση των νησιών και η γειτνίαση τους με το ισχυρό πασαλίκι των Ιωαννίνων ήταν οι κύριοι λόγοι για τους οποίους η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν μπορούσε να μείνει αμέτοχη¹²⁸. Συνεπώς, η Ρωσία θα υποχωρήσει στην επιθυμία της Πύλης και θα «αφήσει» τα νησιά στην υποτέλεια του Σουλτάνου, γεγονός το οποίο προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια των Επτανησίων. Κατά τη διάρκεια της ρωσοτουρκικής παρουσίας στα Ιόνια Νησιά, τα πρόσωπα που είχαν καταλυτική παρουσία τόσο στη διπλωματία όσο και στην πολιτική ήταν πιο σημαντικά από τις ιδέες που εκπροσωπούσαν. Συχνά, λαμβάνουν αποφάσεις καθοριστικής σημασίας, χωρίς φυσικά να λείπουν οι προσωπικές φιλοδοξίες.

Το 1801 η Ρωσία αλλάζει πολιτική, καθώς ανέρχεται στον θρόνο της Ρωσίας ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄. Κύριο μέλημά του τσάρου είναι οι μεταρρυθμίσεις για το κράτος του. Έτσι λοιπόν αποφασίζει να υπογράψει ειρήνη με το Ναπολέοντα στο Παρίσι, στις 8 Οκτωβρίου 1801¹²⁹. Ο τσάρος γίνεται διάυλος στις διαπραγματεύσεις για ειρήνη μεταξύ του Ναπολέοντα και του Σουλτάνου Σελίμ Γ΄. Έτσι, η Αγγλία μένει μόνη στον συνασπισμό εναντίον της Γαλλίας. Σύντομα όμως τόσο η Αγγλία όσο και η Γαλλία θα θελήσουν, για

¹²⁷ Ελένη Κούκου, *ο.π*, σελ.75.

¹²⁸ Οι κάτοικοι των Ιονίων Νήσων υποχρεούνταν να καταβάλουν στην Πύλη το ποσό των 70.000 γροσίων ετησίως. Βλ. Νίκος Καραπιδάκης, «Τα Επτάνησα: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί μετά την πτώση της Βενετίας», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 1^{ος}, Αθήνα 2003, σελ. 169. Άλλη πηγή αναφέρει την καταβολή 75.000 γροσίων στην Υψηλή Πύλη κάθε τρία χρόνια. Βλ. Αβρ. Ν. Παπάζογλου, *Η Επτανησιακή Πολιτεία στα αρχαία του Οθωμανικού κράτους*, περ. Νέα Εστία, τ. 25, εκδόσεις Ιωάννης Κολλάρος και Σια, Βιβλιοθήκη της Εστίας, 1939.

¹²⁹ Βλ. Δόμνα Βισβίτζη - Δοντά, «Η Ευρώπη από τη Συνθήκη του Ιασίου ως το Συνέδριο της Βιέννης», *ό. π.*, σελ. 371.

διαφορετικούς λόγους η καθεμία,¹³⁰ να συνάψουν ειρήνη. Στις 23 Μαΐου 1802 υπογράφηκε στην Αμιένη συνθήκη μεταξύ Γαλλίας, Αγγλίας και Ισπανίας. Οι Γάλλοι αναγνωρίζουν μεταξύ άλλων και την ανεξαρτησία της Ιονίου Πολιτείας. Και οι Άγγλοι αποκτούν την πολυπόθητη ελευθερία στις θαλάσσιες μετακινήσεις. Την επόμενη χρονιά, στην Αμιένη, ο Ναπολέοντας και ο Σουλτάνος υπογράφουν συνθήκη ειρήνης και οι ελπίδες του Βοναπάρτη για διάλυση της ρωσοτουρκικής συμμαχίας αναζωπυρώνονται. Σύντομα όμως μία νέα κρίση θα ξεσπάσει ανάμεσα σε Γαλλία και Βρετανία, καθώς ο Ναπολέοντας θα αρνηθεί να αποχωρήσει από τις περιοχές που όριζε η συνθήκη της Αμιένης. Τη ίδια περίοδο πλήγμα δέχονται και οι γαλλορωσικές σχέσεις, καθώς ο Τσάρος αρνήθηκε να προσφέρει βοήθεια στον Ναπολέοντα για τη δημιουργία γαλλοβρετανικής συμμαχίας, φοβούμενος μία ενδεχόμενη επίθεση σε βαλκανικά εδάφη. Αμέσως ενισχύει τη ρωσική στρατιωτική παρουσία στα Επτάνησα και το 1804 αποστέλλει πρόξενους σε Θεσσαλονίκη, στην Άρτα, στην Πρέβεζα, και στη Χαλκίδα γνωρίζοντας ότι η επιρροή της Γαλλίας γίνεται όλο και μεγαλύτερη στην περιοχή. Ο Ναπολέοντας γίνεται ολοένα και πιο απειλητικός με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί το 1805, δύο χρόνια πριν από τη συνθήκη του Τίλσιτ, ο τρίτος συνασπισμός εναντίον της Γαλλίας. Η αγγλορωσική συμμαχία υπογράφηκε στο Λόνδρινο στις 11 Απριλίου το 1805¹³¹ και σύντομα προσχώρησε σε αυτή και η Αυστρία. Ο φερέλις αυτός συνασπισμός θα ηττηθεί ολοκληρωτικά στο Αούστερλιτς της Αυστρίας, στις 2 Δεκεμβρίου 1805, από τις δυνάμεις του Ναπολέοντα. Ένας νέος πόλεμος είχε ξεκινήσει και ο τσάρος Αλέξανδρος σπεύδει να διαπραγματευτεί με τον σουλτάνο προκειμένου να προετοιμαστούν για μία ενδεχόμενη επίθεση. Το ενδιαφέρον στρέφονταν κυρίως στα Επτάνησα τα οποία ήταν σταθερός στόχος των Γάλλων. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1805, υπογράφεται μία νέα συνθήκη, με την οποία η Ρωσία εγγυάται την ακεραιότητα των Επτανήσων και η Πύλη με τη σειρά της θα επέτρεπε στα ρωσικά πολεμικά πλοία να διαπλέουν τα Στενά κατά τη διάρκεια του πολέμου εναντίον της Γαλλίας.¹³²

Προς το τέλος της Πολιτείας των Ηνωμένων Νήσων και λίγο πριν από τη συνθήκη του Τίλσιτ, που θα αλλάξει και πάλι τον χάρτη των κατακτήσεων, η Ρωσία θα βρεθεί στο στόχαστρο του Ναπολέοντα. Για τον λόγο αυτό, ο Βοναπάρτης φρόντισε να στρέψει την

¹³⁰ Οι Γάλλοι υποχρεώνονταν να εγκαταλείψουν τις Κάτω Χώρες, την Ελβετία και το βασίλειο της Νεαπόλεως. Επίσης έπρεπε να δεχθούν την επιστροφή της Μάλτας στο Τάγμα των Ιπποτών, βλ. *ΙΕΕ*, σελ. 371.

¹³¹ Δόγμα Βισβίτζη - Δοντά, «Η Ευρώπη από τη Συνθήκη του Ιασίου ως το Συνέδριο της Βιέννης», *ό. π.*, σελ. 372.

¹³² Στο ίδιο, σελ. 372.

Πύλη εναντίον της Ρωσίας¹³³, προειδοποιώντας τον Σουλτάνο ότι οι βλέψεις της Ρωσίας δεν στρέφονταν μόνο εναντίον των Γάλλων αλλά και εναντίον της ίδιας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η νίκη στο Αούστερλιτς και πολύ περισσότερο η γειννίαση του Ναπολέοντα με τον Αλή Πασά¹³⁴ έπαιξαν καταλυτικά ρόλο στην αλλαγή διπλωματικής ρότας. Έτσι ο Σουλτάνος Σελίμ Γ' αρνήθηκε να επικυρώσει τη συμφωνία του 1805 με τους Ρώσους και συνάπτει συμφωνία με τον Ναπολέοντα. Έτσι η Ρωσία μπαίνει στο στόχαστρο της Πύλης για άλλη μία φορά. Αυτή, με τη σειρά της, απαγορεύει την έλευση εμπορικών και πολεμικών ρωσικών πλοίων, από τα στενά του Βοσπόρου. Ταυτόχρονα, ο Βοναπάρτης διαλύει την Πρωσία, επεκτείνοντας ακόμα περισσότερο τα σύνορα της Γαλλίας και διατηρεί τον έλεγχο σε Γερμανία και Δαλματία. Η νέα επίσημη συμμαχία των Γάλλων με την Υψηλή Πύλη είναι πλέον καθοριστικής σημασίας για τον μέλλον των Επτανήσων. Στις 25 Δεκεμβρίου του 1806 ο νέος ρωσοτουρκικός πόλεμος είναι γεγονός.

Η ισορροπία των ευρωπαϊκών Δυνάμεων φαίνεται ότι κλυδωνίζεται και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος που έχει ξεσπάσει αποσταθεροποιεί τις πρώην συμμαχίες εναντίον της Γαλλίας. Η στάση της Αγγλίας αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό ενδεικτικό δείγμα αυτής της αποσταθεροποίησης των παλιών συμμαχιών, καθώς διατηρεί θετική στάση στην ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η προσπάθεια διείσδυσης της Γαλλίας στην Αίγυπτο φαίνεται να την απασχολεί ιδιαίτερα και τον Μάρτιο του 1807 στέλνει μία ναυτική μοίρα στην Αλεξάνδρεια. Η κίνηση αυτή της Αγγλίας έδωσε την ευκαιρία στον Βοναπάρτη να θέσει υπό τη σφαίρα της επιρροής του για ακόμη μία φορά τον Σουλτάνο. Η συνθήκη του Τίλσιτ, που υπογράφηκε το 1807 μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας, ταραάζει εκ νέου το ευρωπαϊκό τοπίο. Η Πρωσία περιορίζεται εδαφικά και ο Ναπολέων απαγορεύει το αγγλικό εμπόριο με τον ηπειρωτικό αποκλεισμό¹³⁵. Παρατηρώντας την περίπτωση της Πρωσίας, θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε ότι έναν χρόνο αργότερα, οι εκδιωγμένοι από τα Επτάνησα Άγγλοι θα αντιστρέψουν τους όρους για τους Γάλλους και θα είναι εκείνοι που θα προκαλέσουν μεγάλες αναταραχές στη διεξαγωγή του εμπορίου στο Ιόνιο, οδηγώντας τους σε ναυτικό αποκλεισμό, όπως θα εξετάσουμε ενδελεχώς στη συνέχεια της εργασίας. Είναι σίγουρο πως

¹³³ Ο Σουλτάνος Σελίμ ο Γ' εντυπωσιασμένος από τις νίκες του Βοναπάρτη και από τις ηγετικές του ικανότητες τον αναγνώρισε ως αυτοκράτορα. Ο Ναπολέων θα εκμεταλλευτεί αυτή την κίνηση του Σουλτάνου και θα προσπαθήσει να επηρεάσει την εξωτερική πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στέλνοντας ικανούς διπλωμάτες στο πλευρό του. Βλ. Ελένη Κούκου, ο. π., σελ. 155. Επίσης, η Ρωσία θεωρείται ο παραδοσιακά «γερσαίος» εχθρός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

¹³⁴ Michel Kerautret, *Les grands Traités de l'Empire 1804-1810*, Documents diplomatiques du Consulat de l'Empire, tome 2, Editions Nouveau Monde Editions fondation Napoleon, Paris 2004.

¹³⁵ Δόμνα Βισβίξη - Δοντά, «Η Ευρώπη από τη Συνθήκη του Ιασίου ως το Συνέδριο της Βιέννης», ό. π., ο.π., σελ. 372.

οι Άγγλοι εκμεταλλεύονταν κάθε ευκαιρία που τους προσφερόταν για να δημιουργήσουν εσωτερικές τριβές , ιδίως ανάμεσα στους κατοίκους της Κέρκυρας και τους Γάλλους, με στόχο να κυριαρχήσουν σ' αυτήν την από γεωπολιτικής και οικονομικής απόψεως πολύ σημαντική περιοχή.¹³⁶

Χωρίς αμφιβολία, ο διαμελισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούσε το μήλον της έριδος για τις μεγάλες Δυνάμεις . Μετά τη συνθήκη του Τίλσιτ, ούτε ο Ναπολέων αλλά ούτε και ο τσάρος Αλέξανδρος δεν επιθυμούσαν να αποσύρουν τα στρατεύματά τους από τη βαλκανική χερσόνησο και το χάσμα μεταξύ τους ολοένα και γιγαντώνεται. Η Αγγλία, ως αντίδραση στη ρωσογαλλική συμφωνία¹³⁷, βομβαρδίζει την Κοπεγχάγη και λίγο αργότερα η Ρωσία κήρυξε τον πόλεμο στην Αγγλία.

Ο Ναπολέοντας μελετούσε τις κινήσεις της Αγγλίας και ανησυχούσε βαθιά για την εξάπλωση και τη δυναμική που παρουσίαζαν οι αγγλικές ναυτικές δυνάμεις. Μετά την υπογραφή της συνθήκης στο Τίλσιτ, οι επιδιώξεις της Αγγλίας στρέφονται προς την οριστική εκδίωξη των δυνάμεων του Ναπολέοντα από την Αδριατική, ώστε να ματαιωθούν τα εν δυνάμει επεκτατικά του σχέδια στο Οθωμανικό κράτος. Για τη γενικότερη στάση της Αγγλίας και την παρουσία της στο Ιόνιο θα αναφερθούμε εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα της παρούσης εργασίας.

Με αυτές τις σκέψεις, ο Ναπολέων συνάντησε τον τσάρο Αλέξανδρο τον Οκτώβριο του 1808, όπου έγινε ολοφάνερο το χάσμα που χώριζε τους δύο ηγεμόνες. Σύμφωνα με τη συνθήκη που υπογράφηκε εκεί, η Αγγλία υποχρεούταν να αναγνωρίσει τη ρωσική κατοχή των παραδουνάβιων ηγεμονιών. Επίσης συμφωνήθηκε ότι προσωρινά, οι κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα παρέμεναν «ανέγγιχτες».

Η Αγγλία έχοντας στο πλευρό της τη νέα σύμμαχό της Οθωμανική Αυτοκρατορία αποστέλλει μία ναυτική μοίρα στην ανατολική Μεσόγειο και ενισχύει την Πύλη με πολεμικό υλικό, σε περίπτωση πολέμου με τη Γαλλία. Ενισχυμένος τώρα από την Αγγλία, ο Σουλτάνος επιδιώκει μία συνθήκη ειρήνης με τον τσάρο, με τον όρο να αποσυρθούν τα ρωσικά

¹³⁶ Lenorman, *La question Ionienne devant l' Europe*, imprimerie de L. Tinterlin et Gio, Παρίσι 1859, σελ. 39.

¹³⁷ Φαίνεται ότι η Γαλλορωσική φιλία κεντρίζει όχι μόνο το ενδιαφέρον της Ευρώπης αλλά και του Αλή Πασά. Στις 30 Δεκεμβρίου 1808 ο οικονομικός έφορος του Αλή , Κωνσταντίνος Μαρίνογλου, αποστέλλει από την Κωνσταντινούπολη αρτζουχάλι στον Αλή Πασά, ενημερώνοντας τον για τη γαλλορωσική συμφωνία καθώς και για τον αντίκτυπό της στην Πόλη· βλ. *Αρχείο Αλή Πασά*, τ. Ε΄, σελ. 145-146, αριθμ. εγγρ. 1537 (Κωνσταντινούπολη, 30 Δεκεμβρίου 1808).

στρατεύματα από τις παραδουνάβιες ηγεμονίες, χωρίς όμως ο τελευταίος να υποχωρεί.¹³⁸ Παρά την ανυποχώρητη στάση της Ρωσίας στο ζήτημα των Παραδουνάβιων ηγεμονιών, ο Ναπολέοντας εξακολουθούσε να πιστεύει σε έναν μελλοντικό συνασπισμό, όπου θα ένωναν τις δυνάμεις τους. Τα σχέδια του Ναπολέοντα ματαιώθηκαν για ακόμη μία φορά.¹³⁹ Στο προσκήνιο εμφανίζεται τώρα η Αυστρία και ο Φραγκίσκος Β΄. Εξάλλου η ανάδυση του Μέττερνιχ στη διεθνή σκηνή άρχισε να γίνεται ολοένα και πιο δελεαστική για τον Γάλλο αυτοκράτορα.¹⁴⁰

¹³⁸ Δόμνα Βισβίτση - Δοντά, «Η Ευρώπη από τη Συνθήκη του Ιασιού ως το Συνέδριο της Βιέννης», *ό. π.*, σελ. 373.

¹³⁹ Στο ίδιο, σελ. 374.

¹⁴⁰ Για τις στενές σχέσεις του Βοναπάρτη με τους Αυστριακούς, καθώς και για το γενικότερο ευρωπαϊκό κλίμα και την απομάκρυνση της Ρωσίας από τη Γαλλία, φαίνεται ότι ο Αλή Πασάς λαμβάνει πλήρη ενημέρωση, όπως πληροφορούμαστε από σχετική επιστολή στο αρχείο του. Πληροφοριοδότης του είναι ο Χασάν εφέντη, καπουτσοχαντάρης του στην Κωνσταντινούπολη, ο οποίος σύμφωνα με τον σχολιασμό της επιστολής από τους συγγραφείς του Αρχείου, φαίνεται να την αποστέλλει από στρατόπεδο του Δούναβη και όχι την Κωνσταντινούπολη. Για άλλη μία φορά, επιβεβαιώνεται το γεγονός της άρτιας πληροφόρησης του Αλή Πασά για τα ευρωπαϊκά γεγονότα, μέσω του δικτύου των έμπιστων του. βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό. π.*, τ. Β΄, σελ. 109-111, αριθμ. εγγρ. 513, (χ. τ., 1810).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΑΣΑΛΙΚΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ

2.1 Οι εμπορικές ζώνες της Κέρκυρας, των Ηπειρωτικών παράλιων και των Ιωαννίνων

Η εμπορική κίνηση, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ανάμεσα στο ακμάζον πασαλίκι της Ηπείρου και τα Επτάνησα καθορίζεται και επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες. Από το διεθνές εμπόριο που ασκείται κατά την εν λόγω περίοδο στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Αδριατικής, από την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στην Ευρώπη κατά τη ναπολεόντεια περίοδο, από τις διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις των δυτικοευρωπαϊκών χωρών με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, από τις διπλωματικές σχέσεις των μεγάλων Δυνάμεων με τον Αλή πασά κ.λπ. Στο παρόν κεφάλαιο θα εστιάσουμε στον τρόπο διεξαγωγής των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ του πασαλικιού της Ηπείρου, την Κέρκυρα και τους Γάλλους κατά την περίοδο της δεύτερης γαλλικής κατοχής των Επτανήσων.

Τα Επτάνησα βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης με τον απέναντι ηπειρωτικό χώρο, προκειμένου να εξασφαλίσουν την επάρκεια στα απαραίτητα για ισορροπία στα αγαθά τους και τη διαβίωση των κατοίκων τους. Στα κείμενα των Γάλλων περιηγητών και προξένων, το σύμπλεγμα Επτάνησα-θαλάσσιος Ιόνιος χώρος-ελλαδικός ηπειρωτικός χώρος, παρουσιάζεται ως μία αναπόσπαστη γεωπολιτική ενότητα, μέσα στην οποία πραγματοποιούνται συνεχώς καθημερινές εμπορικές οικονομικές συναλλαγές.¹⁴¹ Συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε στις εισαγωγές και στις εξαγωγές των προϊόντων τους καθώς και στο ρόλο των ξένων εμπόρων και του Αλή Πασά.

Η εμπορική σημασία της Ηπείρου είχε προκαλέσει ήδη από τον 18^ο αι. το ενδιαφέρον της Γαλλίας, η οποία ανταγωνίζονταν τους Βενετούς στην ανατολική Μεσόγειο¹⁴². Χωρίς αμφιβολία, η περίοδος της δεύτερης κατοχής της Κέρκυρας από τους Γάλλους, στιγματίζεται από την ναυτική παρουσία των Άγγλων στο Ιόνιο και τον περίφημο ναυτικό αποκλεισμό

¹⁴¹ Ανωγιάτης-Πελέ, *Έξι γαλλικά υπομνήματα, ό. π.*, σελ. 13. Βλ. για το ζήτημα αυτό Τζελίνα Χαρλαύτη, «Η “ναυτική πολιτεία” του Ιονίου και του Αιγαίου. Στόλος και ανταγωνιστικότητα», στο Τζελίνα Χαρλαύτη – Κατερίνα Παπακωνσταντίνου (επιμ.), *Ναυτιλία των Ελλήνων 1700-1821. Ο αιώνας της ακμής πριν από την Επανάσταση*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2013, σελ. 407-443 και Γεράσιμος Παγκράτης, «Εμπόριο και ναυτιλία στα νησιά του Ιονίου Πελάγους στα χρόνια της Επτανήσου Πολιτείας, 1800-1807», στο ίδιο, σελ. 631-649.

¹⁴² Βασίλειος Σφυρόερας «Επισκόπηση του Ελληνισμού κατά περιοχές: Ήπειρος», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ', σελ. 197-199.

τους, ενώ η οικονομική πολιτική του Αλή πασά καθιστά το πασαλίκι ένα τμήμα ζωτικής σημασίας της παρακμάζουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹⁴³. Την περίοδο αυτή, οι τα πολεμικά γεγονότα και οι οικονομικοί χαρακτήρα ανταγωνισμοί διαταράσσουν σαφώς το εμπόριο που διεξάγεται στην εξεταζόμενη περιοχή. Παράλληλα, ο Αλή πασάς, παρά τις αρχικές ενέργειες για παρεμπόδιση εφοδιοπομπών στο Ιόνιο, ως αντίδραση για τη συνθήκη του Τίλισι, επιτρέπει αρκετά συχνά την άσκηση εμπορίου στα λιμάνια από τους ξένους εμπόρους. Έτσι, παρά τις αντιθέσεις του με τους Γάλλους, κατανοεί και ο ίδιος πως με το κλείσιμο των λιμανιών του πασαλικιού του στους Γάλλους, πλήττονταν και τα δικά του εμπορικά συμφέροντα.

Ο Αλή πασάς, ως ο ισχυρότερος γαιοκτήμονας στην επικράτειά του¹⁴⁴, με την τεράστια προσωπική περιουσία¹⁴⁵, κατείχε τον μεγαλύτερο αριθμό τσιφλικιών, τα οποία είχαν αποκτηθεί με διάφορους τρόπους, κυρίως παράνομους¹⁴⁶, επωφελούμενος από τις οικονομικές συνθήκες στην κράτος του Σουλτάνου. Τα εδάφη που ήταν υπό τον οικονομικό έλεγχο του Αλή¹⁴⁷ ήταν τόσο εκτεταμένα ώστε οι περισσότεροι περιηγητές της εποχής τον χαρακτηρίζουν ως ηγεμόνα της Ελλάδας. Η οικονομική εκμετάλλευση των πληθυσμών

¹⁴³ Στην πορεία του 19^{ου} αιώνα και ενώ η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα αρχίσει να χάνει «κομμάτια» της, η οικονομία της δεν θα ακολουθήσει τη ίδια πτωτική τάση. Αντιθέτως, αποκτά μία πιο μεγάλη ισχύ και αναδιοργανώνει την οικονομική πολιτική της. Οι σαρωτικές διεθνείς αλλαγές προκάλεσαν μεγάλες ανακατατάξεις στους οθωμανικούς θεσμούς. Η επόμενη φάση της οικονομικής αναδόμησης σχετιζόταν με τη βιομηχανία, η οποία αφότου πλήγη από τους Ναπολέοντειους πολέμους και αργότερα με την Ελληνική Επανάσταση, αναδύθηκε και πάλι στην επιφάνεια τη δεκαετία του 1830· βλ. H.Inalcik – D.Quataert, *Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, ό. π., τ. Β', σελ. 390-391.

¹⁴⁴ Σκιώτης, «Από ληστής πασάς», ό. π, σελ. 259-260.

¹⁴⁵ Ο ιστορικός Βασίλης Παναγιωτόπουλος αναφέρει χαρακτηριστικά με τη σχέση του Αλή με τα χρήματα πως «Τα πλούτη του, αποτελούν απόδειξη της φιλοχρηματικού χαρακτήρα του. Η φιλοχρηματία του Αλή πασά θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εμπεριέχει στοιχεία μιας νεωτερικής στάσης απέναντι στα χρήματα. Ειδικότερα, φαίνεται πως στην περίπτωση του, πιθανότατα είναι ορατή μία ψυχολογική παράμετρος η οποία ξεπερνά τις οικονομικές πρακτικές της εποχής εκείνης και τις φυσιολογικές ανάγκες των προσώπων. Αυτή η παρομιώδης φιλοχρηματία του είναι πιθανό να αποτελεί εκδήλωση μίας βαθύτερης ανάγκης του για δικαίωση και ολοκλήρωση μιας επιτυχημένης προσωπικότητας. Το γεγονός αυτό, αντιστοιχεί περισσότερο σε στη λαϊκή κουλτούρα του χώρου καταγωγής του, παρά στα χαρακτηριστικά ενός νεωτερικού ηγεμόνα», *Αρχείο Αλή Πασά*, τ. Δ', σελ. 23.

¹⁴⁶ Για τους τρόπους με τους οποίους ο Αλή πασάς και οι γιοι του σχημάτισαν τεράστια τσιφλίκια βλ. W. Leake, *Travels in Northern Greece*, Λονδίνο 1835, τ. 4, σελ. 210 (για το πώς άρπαξε ο Αλής τις γαίες του χωριού Ματσούκι)· Σπ. Αραβαντινός, *Ιστορία*, ό. π., τ. Β', σελ. 601-611 (κατάλογος των τσιφλικιών)· Ι. Γιαννόπουλος, «Τα τσιφλίκια του Βελή πασά, υιού του Αλή πασά». ό. π., σελ. 135-158· Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Δ', ό. π., σελ. 731 - 732· Σπ. Ασδραχάς, *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη' και ιθ' αι.*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988, σελ. 11· Γ. Προγουλάκης, «Αγροτική οικονομία», ό. π., σελ. 564· *Αρχείο Αλή πασά*, τ. Δ', σελ. 97 -103.

¹⁴⁷ Ο Vaudoncourt, όπως και οι περισσότεροι περιηγητές που ήρθαν σε επαφή και γνώρισαν τον Αλή πασά, κάνουν λόγο για τη φιλοχρηματία του. Σύμφωνα με τον Vaudoncourt, ο Αλή πασάς είχε ταυτίσει από νεαρή ηλικία την απόκτηση πλούτου με την εξουσία. Έτσι όταν κατάφερε να γίνει οικονομικά δυνατός, απέκτησε και σημαντικά αξιώματα. G. de Vaudoncourt, *Memoirs on the Ionian Islands including the life and character of Ali Pasha*, tr. by W. Walton, London, 1816, σελ. 267· Νικόλαος Β. Πατσέλης, *Η οικονομική πολιτική και ο πλούτος του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, Αθήνα 1936, σελ.116.

και της αγροτικής παραγωγής των εδαφών της επικράτειάς του ήταν, κατά κοινή παραδοχή, το συγκλίνον σημείο των αφηγήσεων των περιηγητών αυτής της περιόδου. Σύμφωνα με τον Lyman, ο Αλή πασάς αποκόμιζε προς όφελός του το ένα τρίτο της συνολικής αγροτικής παραγωγής της επικράτειάς του¹⁴⁸, ενώ ο Leake αναφέρει ότι ο Αλής ήταν ο μεγαλύτερος ιδιοκτήτης προβάτων στη βόρεια Ελλάδα, αφού κατείχε κοπάδια σε κάθε περιοχή της Ηπείρου και της Θεσσαλίας.¹⁴⁹ Σύμφωνα πάλι με τον ίδιο περιηγητή, η Άρτα ήταν ένας από τους πολλούς καζάδες του πασαλικιού του, που του εξασφάλιζαν τεράστια έσοδα.¹⁵⁰ Ο Th. Hughues υπολογίζει ότι του ανήκε το 1/3 της καλλιεργήσιμης γης του πασαλικιού του, ενώ ο Bessieres αναφέρει ότι ο Αλή πασάς ήταν κάτοχος της μισής, ίσως και περισσότερης, γης της επικράτειάς του¹⁵¹. Σε υπόμνημα του Donzelot συμπεραίνουμε ότι ο Αλή εκδηλώνει το μίσος του για τους Γάλλους, αρπάζοντας τις περιουσίες των Γάλλων υπηκόων των Επτανήσων που βρίσκονταν στην Πρέβεζα και τη Βόνιτσα.¹⁵²

Οι θησαυροί του, που φυλάσσονταν στα μυστικά θησαυροφυλάκια και στις τράπεζες της Μάλτας και της Κέρκυρας, ακολουθούσαν ανοδική πορεία.¹⁵³ Ο στρατηγός Vaudoncourt, αναφερόμενος στην οικονομική διαχείριση των εσόδων του Αλή, σημειώνει ότι το κέρδος του ήταν τόσο μεγάλο, ώστε ήταν δύσκολο να υπολογιστεί με ακρίβεια.¹⁵⁴ Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι παρά τον πλούτο που απέκτησε καθ' όλη τη διάρκεια της μεσουράνησής του, εντούτοις δεν εφάρμοσε μία σταθερή οικονομική πολιτική που θα ενίσχυε την οικονομική ανάπτυξη των περιοχών της επικράτειάς του. Όλα τα εγχειροβελτιωτικά έργα που έκανε αποσκοπούσαν, ουσιαστικά, στην απόκτηση υψηλών προσωπικών εισοδημάτων παρά στην οικονομική ανάπτυξη του πασαλικιού του και στην ευημερία των υπηκόων του. Η αντίληψη αυτή του προσωπικού πλουτισμού είχε πολύ σοβαρές συνέπειες, επιδεινώνοντας

¹⁴⁸ Ι. Βιγγοπούλου, *ο.π.*, σελ.106.

¹⁴⁹ Κ. Φλέμινγκ, *ό. π.*, σελ. 85. Βλ. γι' αυτούς τους φόρους των αιγοπροβάτων Σπ. Ασδραχάς κ. άλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία, ό. π.*, σελ. 189, 191. 320, 526, 538.

¹⁵⁰ Η Κ. Φλέμινγκ έχει συγκεντρώσει αναλυτικά τα έσοδα του Αλή πασά, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Leake· βλ. Κ. Φλέμινγκ, *ό. π.*, σελ. 91.

¹⁵¹ Γ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ό. π.*, σελ. 274

¹⁵² Δ. Ανωγιάτης - Pele, *Έξι γαλλικά υπομνήματα για τα Επτάνησα και τον απέναντι Ηπειρωτικό χώρο, ό. π.*, σελ. 52-53.

¹⁵³ Γ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ό. π.*, σελ. 295.

¹⁵⁴ «Son ministre des finances n'est en fait qu'un paymaster (payeur général) qui toutes les fois qu'un coffre est vide fait ses comptes et reçoit les clefs d'un autre coffre. Ali fait lui-même ses comptes généraux sans aucun livre et à l'aide de sa mémoire ; pourtant il est rare qu'il se trompe, sauf à son avantage», σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές, ο Αλή Πασάς ήθελε να έχει την εποπτεία της οικονομικής διαχείρισης των εσόδων του και δύσκολα εμπιστευόνταν τον περίγυρό του· βλ. Α. Andreades, « Ali Pacha de Tebelin économiste et financier », *la Revue des Etudes Greques*, τόμ. XXV (Paris 1912), σελ. 11-14.

τις συνθήκες του μεγαλύτερου μέρους των κατοίκων του πασαλικιού του, ιδίως των χριστιανών, οι οποίοι κατέβαλλαν περισσότερους φόρους.¹⁵⁵

Το πασαλίκι της Ηπείρου διέθετε ένα λιμάνι-κλειδί για τη διεξαγωγή εμπορίου, τόσο με τα Επτάνησα όσο και με τη δύση, το επονομαζόμενο Βαθύ ή Μαργαρώνα, στην Πρέβεζα. Σύμφωνα με τον Γάλλο πρόξενο στα Επτάνησα, Andre Saint Sauvaire, ο Αλή πασάς ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα προβαίνει σε βελτιωτικά έργα στο πασαλίκι του, ώστε να δημιουργηθούν καλύτερες συνθήκες για τη διεξαγωγή του εμπορίου και να αυξήσει τα εισοδήματά του. Μέχρι τότε, λόγω απουσίας του χερσαίου οδικού δικτύου οι περισσότερες μεταφορές διενεργούνταν μέσω θαλάσσης με μικρά ευέλικτα πλοία που μπορούσαν να φορτώνουν εμπορεύματα από οποιοδήποτε μικρό όρμο ή αβαθές λιμάνι. Χαρακτηριστικά αναφέρει πως το άλλοτε ψαροχώρι της Πρέβεζας, είχε παρουσιάσει πλέον στοιχεία μεγάλης ανάπτυξης, λόγω της μετακίνησης εκεί Ελλήνων από γειτονικές περιοχές και της ανόδου του εμπορίου στον κόλπο της Άρτας.¹⁵⁶ Έτσι, διατάσσει να γίνουν αρδευτικά και αποξηραντικά έργα, να χτιστούν γέφυρες, λιμάνια και μόλοι ώστε χερσαίο και θαλάσσιο εμπόριο να γνωρίσουν μία νέα εποχή ανάπτυξης. Λόγω των πολεμικών αναταραχών στα τέλη του 18^{ου} αι., η εμπορική κίνηση στο λιμάνι της Πρέβεζας γνώρισε μια περίοδο παρακμής. Το κλίμα όμως θα αντιστραφεί κατά τα έτη 1800-1801 και 1804 και μετά, όπου το λιμάνι της Πρέβεζας¹⁵⁷ θα ανακάμψει και πάλι. Ο Αλής, μετά το 1807 μεταμορφώνει την Πρέβεζα σε ένα πραγματικό εργοτάξιο όπου λαμβάνουν χώρα δημόσια έργα που σχετίζονταν με την οικοδόμηση νέων κάστρων και την ενίσχυση των παλαιών, τη διάνοιξη μιας νέας οχυρωματικής τάφρου, την οικοδόμηση νέου σεραγιού, καθώς και οικιών για τους πιστούς του οπαδούς. Το οχυρωματικό δίκτυο της Πρέβεζας (τρία φρουριακά συγκροτήματα, περιμετρική τάφρος και οχυρό του Ακτίου), το οποίο αποτελεί μοναδικό παράδειγμα τέτοιου εγχειρήματος σε ολόκληρο το ηπειρωτικό πασαλίκι, εξυπηρετούσε και την εμπορική δραστηριότητα, αφού η «σκάλα» της πόλης θεωρήθηκε ως ένα από τα πιο σημαντικά λιμάνια του Ιονίου και ήταν κλειδί για τις επεκτατικές (στρατιωτικές και οικονομικές) κινήσεις του

¹⁵⁵ Ahmet Uzun, *Ο Αλή Πασάς ο Τεπελενλής και η περιουσία του*, μτφρ. Γ. Σύρμας, σελ. 49-51.

¹⁵⁶ Ο André Saint-Sauvaire έζησε δεκαεφτά χρόνια στα Επτάνησα, τα περισσότερα με την ιδιότητα του προξένου της Γαλλίας· βλ. για το χρονικό του Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τ. Β', Αθήνα 1984, σελ. 504-557. Βλ. για το εμπόριο που διεξαγόταν από το λιμάνι της Πρέβεζας, Σταύρος Καλαμπόκης, *Οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Πρέβεζα, ό. π.*, σελ. 87 κ. εξ.

¹⁵⁷ Όπως σημειώνει και ο Γ. Σμύρης, το λιμάνι της Πρέβεζας ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα και αποτελεί κόμβο για θαλάσσιες επικοινωνίες εκτός πασαλικιού. Τα υπόλοιπα λιμάνια είχαν περισσότερο προγεφυρωματική λειτουργία για τους εισερχόμενους και εξερχόμενους στην ηπειρωτική ενδοχώρα· βλ. Γ. Σμύρης, *Το δίκτυο των οχυρώσεων, ό. π.*, σελ. 22.

Αλή πασά¹⁵⁸. Η υπεροχή όμως του λιμανιού της Πρέβεζας οφειλόταν, κυρίως, στο οδικό δίκτυο που τη συνδέει με τις γύρω περιοχές· πρωτίστως, με τα Ιωάννινα. Από το λιμάνι της γινόταν, ευκολότερα και ταχύτερα, η διακίνηση των εμπορευμάτων, χάρη στις οδικές, αλλά και θαλάσσιες, συνδέσεις της παράκτιας αυτής πόλης με τις αγορές της Θεσσαλίας και της υπόλοιπης Ηπείρου· ιδιαίτερα, με τα Ιωάννινα, το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο της Ηπείρου, όπου πραγματοποιούνταν το 60% των εμπορικών συναλλαγών του βιλαετιού.¹⁵⁹ Η εμπορική δραστηριότητα στην Πρέβεζα στις αρχές του 19ου αιώνα αυξήθηκε σημαντικά. Το λιμάνι της αναφέρεται στις πηγές ως μια από τις πιο σημαντικές σκάλες της Ηπείρου, που ανέρχονταν συνολικά σε δεκαέξι και εξυπηρετούσαν, συγκοινωνιακά και εμπορικά, τις παραθαλάσσιες περιοχές της Ηπείρου, αλλά και την ενδοχώρα της.

Διαπιστώνουμε ότι το πασαλίκι των Ιωαννίνων και τα γειτονικά του προσαρτήματα διαθέτουν ένα μεγάλο μήκος θαλάσσιο ανάπτυγμα, το οποίο όμως είχε τεθεί υπό την επιτήρηση της οθωμανικής διοίκησης, παρά την ανησυχία που υπήρχε στην περιοχή λόγω της δραστηριότητας μεγάλων ναυτικών δυνάμεων της εποχής. Ο στολίσκος του Αλή, αν και κατά βάση εμπορικός, είναι πάντα έτοιμος να συμμετάσχει σε πολεμικές συγκρούσεις.¹⁶⁰

Το κέντρο του πασαλικιού, τα Ιωάννινα, υπήρξε πόλη μεγάλης οικονομικής και πνευματικής σπουδαιότητας, χάρη στο ανθηρό εμπόριο και στα ονομαστά σχολεία. Στις αρχές του 19^{ου} αι. παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη στο τομέα της βιοτεχνίας και του εμπορίου. Είχαν αναπτύξει ένα σημαντικό εμπορικό δίκτυο συναλλαγών με ευρωπαϊκές πόλεις όπως η Βενετία, η Πάδουα, η Βιέννη και το Λιβόρνο αλλά και με Βαλκανικές πόλεις, όπως το Βελιγράδι και το Σεράγεβο¹⁶¹. Η Αλβανία και άλλες μεσογειακές περιοχές προμηθεύονται στις αρχές του 19ου αι. τα εμπορικά τους είδη από τα Ιωάννινα, που με αυτό τον τρόπο, έγιναν το κέντρο του εμπορικού εφοδιασμού της χώρας. Όλοι οι περιηγητές, που επισκέφθηκαν την πόλη των Ιωαννίνων αυτή την περίοδο επισημαίνουν την εμπορική της σημασία και περιηγούνται στο περίφημο κεντρικό παζάρι της, την εμπορική περιοχή της πόλης. Μεγάλο τμήμα του πληθυσμού ασχολούνταν με το εμπόριο. Επίσης, τα Ιωάννινα, ως ένα τοπικό περιφερειακό κέντρο λειτουργούσε παράλληλα ως σταυροδρόμι για τις εισαγωγές της διασποράς. Τα Ιωάννινα, όπως και η Θεσσαλονίκη, θεωρούνταν ως ένα καλό παράδειγμα

¹⁵⁸ Γ. Σμύρης, *Το δίκτυο των οχυρώσεων, ό. π.*, σελ. 97.

¹⁵⁹ Γ. Παπαγεωργίου, «Ηπειρωτικά λιμάνια», ό. π., σελ. 143-144.

¹⁶⁰ Γ. Σιορόκας, «Οι αυτοκρατορικοί Γάλλοι», ό. π., σελ. 110.

¹⁶¹ Γ. Φλέμινγκ, ό. π., σελ. 67.

διοικητικού κέντρου που συνδύαζε μια έντονη εμπορική κίνηση, χάρη και στα ηπειρωτικά λιμάνια της Σαλαώρας, της Πρέβεζας και της Σαγιαδάς.¹⁶²

Ιδιαίτερα μετά τη λήξη των Ναπολεόντειων πολέμων, ολοένα και αυξάνονταν τα πλοία που έπλεαν από τα λιμάνια του πασαλικιού στη Μεσόγειο, μέχρι την Ιταλία και τη Τεργέστη. Ο Holland αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο κόλπος της Άρτας ήταν η κύρια έξοδος για το νότιο τμήμα της Αλβανίας.¹⁶³

Εκτός από το λιμάνι της Πρέβεζας, ένα ακόμη λιμάνι του Αμβρακικού κόλπου μεγάλης σημασίας ήταν η Σαλαώρα, που απείχε 15 χιλιόμετρα από την Άρτα, ενώ απέναντι από την Κέρκυρα, δέσποζε το λιμάνι της Σαγιαδάς. Με την προσάρτηση της Άρτας στο πασαλίκι των Ιωαννίνων, η Σαλαώρα αναδείχθηκε σε σημαντικό λιμάνι στην επικράτειά του. Για την ενίσχυση του εμπορίου μάλιστα στην περιοχή βελτίωσε το οδικό δίκτυο και συγκεκριμένα το δρόμο.¹⁶⁴ Σαλαώρα - Άρτα - Πέντε Πηγάδια - Χάνι Αγίου Δημητρίου - Γιάννενα¹⁶⁵. Στο λιμάνι της Σαλαώρας πραγματοποιούνταν επισκευές και σε περιόδους επιδημιών εκεί γίνονταν οι απαραίτητες καραντίνες. Σύμφωνα με τον περιηγητή και αρχαιοκάπηλο, Charles Robert Cockorell, ο οποίος θα επισκεφτεί την Άρτα το 1812, το εμπόριο της βρισκόταν σε μεγάλη ανάπτυξη και η πόλη είχε αποκτήσει όνομα χάρη στο εμπόριο.¹⁶⁶ Η άνθηση του εμπορίου στην περιοχή της Άρτας θα γνωρίσει σημαντικό πλήγμα από την πανούκλα. Το 1812 εμφανίζονται στην Άρτα τα πρώτα κρούσματα πανούκλας. Η περίοδος της μεγάλης έξαρσης θα ακολουθήσει κάποια χρόνια αργότερα το 1815-1816¹⁶⁷, όταν η Άρτα και τα περίχωρά της θα δοκιμαστούν σκληρά. Οι συνέπειες για την οικονομική

¹⁶² Εκτός από τα Ιωάννινα, η Πάτρα, η Καλαμάτα και το Άργος θεωρούνται από τον Leake ως ευδοκιμούσες πόλεις. Η Καλαμάτα είχε αντικαταστήσει την Κορώνη, που αποτελούσε βασικό λιμάνι εξωτερικού εμπορίου της νοτίου Πελοποννήσου. W. Leake, *Travels in the Morea*, Λονδίνο 1830, τόμ. 1, εκδ. John Murray, Λονδίνο 1830, σελ. 346-8· Gell William, *Narrative of a Journey in the Morea*, εκδ. Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, Λονδίνο 1823, σελ. 222.

¹⁶³ Holland Henry, *Ταξίδια στα Ιόνια νησιά, Ήπειρο, Αλβανία, (1812 1813)*, μτφρ. Χρήστου Ιωαννίδη, εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1989, σελ. 45.

¹⁶⁴ Βλ. γι' αυτόν τον δρόμο Γεώργιος Μακρής – Στέφανος Παπαγεωργίου, *Το χερσαίο δίκτυο επικοινωνίας στο κράτος του Αλή πασά Τεπελενλή. Ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας και απόπειρα δημιουργίας ενιαίας αγοράς*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990.

¹⁶⁵ Ο περιηγητής Beaujour είχε καταγράψει ένα εκτενέστατο οδοιπορικό που είχε πραγματοποιήσει στην Ήπειρο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, δίνοντας λεπτομέρειες για την κατάσταση των δρόμων, των χανιών και της υπαίθρου· βλ. Σπ. Ασδραχάς, *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη' και ιθ' αι.*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988, σελ. 142-147.

¹⁶⁶ Charles Robert Cockorell, *Travels in Southern Europe and the Levant, 1810-1817: The Journal of C. R. Cockerell, R.A.*, Cambridge University Press, σελ. 102.

¹⁶⁷ Βλ. Γιώργος Παπαγεωργίου, «Η επιδημία πανώλης στη Θεσσαλία, Ήπειρο και Αλβανία (1812-1813)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 28 (1986-87), σελ. 71-102.

ζωή και το εμπόριο της περιοχής ήταν δυσμενέστερες. Οι περισσότεροι ευρωπαϊοί έμποροι διέκοψαν τις επαφές τους με την Άρτα και το λιμάνι της Σαλαώρας.

Σχετικά με την οικονομία στα Ιόνια Νησιά, το πέρασμα από την αγροτική οικονομία προς την εκβιομηχάνιση πραγματοποιείται με αργούς ρυθμούς. Οι υπάρχουσες έως τότε οικονομικές δομές που βασίζονται στις καλλιέργειες της γης δεν φαίνεται να μεταβάλλονται διόλου. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αγροτική οικονομία των νησιών δεν υποβαθμίζεται αλλά αλλάζει μορφή και χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τις νέες απαιτήσεις της εποχής αυτής.¹⁶⁸ Από την άλλη, τα Επτάνησα, όπως και τα νησιά του Αιγαίου αποτελούν τη βάση της εμπορικής και της ναυτιλιακής δραστηριότητας που ανέπτυξαν οι Έλληνες κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας.¹⁶⁹ Ήδη από το 1805, μετά την υπογραφή της ειρήνης μεταξύ Αυστρίας και Γαλλίας και την παραχώρηση όλων των ενετικών περιοχών στη Γαλλία, δημιουργείται αναταραχή στις εμπορικές δραστηριότητες της Ευρώπης. Τα Ιόνια Νησιά δεν θα μπορούσαν να μείνουν ανεπηρέαστα από το γενικό δυσμενές κλίμα, μετά από τα νέα ευρωπαϊκά δεδομένα. Το εμπόριο των νησιών διεξάγονταν κυρίως με τα λιμάνια της Αδριατικής, με αποτέλεσμα τα μέρη εκείνα να εισάγουν αποκλειστικά τα προϊόντα των Επτανήσων. Ο Βοναπάρτης μάλιστα, πεπεισμένος ότι ο ρωσικός αποκλεισμός προς τα γαλλικά καράβια είχε ως στόχο την Κέρκυρα, είχε δώσει την εντολή να καταδιώκονται όλα τα εμπορικά πλοία με επτανησιακή σημαία, που βρίσκονταν στα λιμάνια της Γαλλίας ή της Ιταλίας.

Αμέσως μετά τη συνθήκη του Τίλσιτ, ο Ναπολέοντας θέτει ως άμεσο στόχο να εξουδετερώσει την αγγλική ναυτική υπεροχή και να δώσει ώθηση στο γαλλικό εμπόριο με τη Μ. Ανατολή. Εξάλλου στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές 19^{ου} το γαλλικό εμπόριο αντιμετώπισε μεγάλη κρίση εξαιτίας της γαλλικής επανάστασης και των ναπολεόντειων πολέμων. Για την ανασυγκρότηση του εμπορίου, ο Ναπολέων θα διαμορφώσει ένα δίκτυο διπλωματικών και προξενικών αρχών στην Ανατολή, ώστε να ενημερώνεται με σαφήνεια για τις εμπορικές κινήσεις¹⁷⁰.

Το αναπτυξιακό πρόγραμμα του Ναπολέοντα για τα Ιόνια Νησιά γίνεται αντιληπτό και μέσω της εκπαίδευσης. Το 1807 ιδρύθηκε στην Κέρκυρα από Κερκυραίους και Γάλλους

¹⁶⁸ G. Ph. Ariès, *Histoire des populations françaises*, Paris, éd. du Seuil, 1971, σελ. 278-290, 302-311.

¹⁶⁹ Βλ. για το ζήτημα αυτό Τζελίνα Χαρλαύτη, «Η “ναυτική πολιτεία” του Ιονίου και του Αιγαίου», ό. π.

¹⁷⁰ Ελένη Γιαννακοπούλου, «Όψεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην Ήπειρο στα τέλη του 18^{ου} αιώνα», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 28 (Ιωάννινα, 1986-1987), σελ. 45.

λόγιους η Ιόνιος Ακαδημία.¹⁷¹ Στο πρόγραμμα σπουδών, οι ιδρυτές έδωσαν προτεραιότητα στην άνοδο του δημόσιου πλούτου της Κέρκυρας, στην αγροτική και τη βιομηχανική παραγωγή, στην ανάπτυξη του εμπορίου και γενικότερα στην προώθηση των φυσικών και των θετικών επιστημών. Στις δραστηριότητες της οφείλεται και η εισαγωγή της καλλιέργειας της πατάτας.

Γενικά, οι Γάλλοι έδωσαν προτεραιότητα στην ανάπτυξη της αγροτικής και της βιομηχανικής παραγωγής και στην ανάπτυξη του εμπορίου της. Οι επισιτιστικές ανάγκες του νησιού, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε, ήταν μεγάλες, καθώς η γεωργία και η κτηνοτροφία της Κέρκυρας δεν αρκούσαν για να καλυφθούν οι αυξημένες ανάγκες του πληθυσμού της. Ο ανεφοδιασμός όλων των νησιών και, ιδίως της Κέρκυρας, ήταν ζήτημα ζωτικής σημασίας για τους Γάλλους διοικητές των Επτανήσων. Οι εισαγωγές από την απέναντι ηπειρωτική χώρα και τη γειτονική Ιταλία ήταν απαραίτητες για τη διατροφή του πυκνοκατοικημένου αυτού νησιού. Από την άλλη πλευρά, ο Αλή πασάς επεδίωκε την εδραίωση της εμπορικής δραστηριότητας του πασαλικιού του. Όμως μετά τη συνθήκη του Τίλσιτ, απογοητευμένος από τις ψευδείς υποσχέσεις του Ναπολέοντα στρέφεται εναντίον των Γάλλων εμπόρων. Το εμπόριο που διεξήγε ο Αλής με τους Γάλλους στην περιοχή των Επτανήσων επηρεαζόταν, σαφώς, από τις σχέσεις που διατηρούσε με τη Γαλλία.¹⁷²

Αναμφίβολα, το εξωτερικό εμπόριο που διεξήγε ο Αλή πασάς εντάσσεται στην καιροσκοπική πολιτική του έναντι των μεγάλων Δυνάμεων της εποχής του, οι οποίες για ένα διάστημα κυριάρχησαν σε παραθαλάσσιους θύλακες της Ηπείρου (Πρέβεζα και Πάργα) ή στα κοντινά στο πασαλίκι του Επτάνησα¹⁷³. Παρά τις διαπιστωμένες εχθρικές ενέργειες του εναντίον των Γάλλων και παρά τη δεδομένη πίεση του αγγλικού παράγοντα δεν διακόπηκε η εξαγωγή αγαθών (κυρίως δημητριακών και κρέατος) προς τα γειτονικά Επτάνησα, γιατί το οικονομικό συμφέρον του, ως άμεσου διαθέτη και εν πολλοίς μονοπωλητή αυτών των βασικών ειδών διατροφής, δεν επέτρεπε την απώλεια της υπό γαλλική κατοχή επτανησιακής

¹⁷¹ Η Ιόνιος Ακαδημία αποτέλεσε το πρόδρομο επιστημονικό ίδρυμα του νησιού, που θα εξελιχθεί στη διάρκεια της Βρετανικής παρουσίας στο πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο. Θεμελιωτές της Ιονίου Ακαδημίας ήταν ο κόμης Guilford και ο Καποδίστριας. Βλ. Ε. Κούκου, *Ιστορία των Επτανήσων*, ό.π., σελ.174-175.

¹⁷² Βλ. Στ. Καλαμπόκης, *Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Πρέβεζα*, ό. π., σελ. 101.

¹⁷³ Την περίοδο αυτή είναι ολοφάνερη η προσπάθεια της Αγγλίας να διεισδύσει στα δυτικά εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κυρίως στο πασαλίκι του Αλή πασά. ώστε ν' ανακόψει τις επεκτατικές βλέψεις της Γαλλίας και της Ρωσίας· βλ., επιλεκτικά, γι' αυτό το ζήτημα, Μ. S. Anderson, *The Eastern Question, 1774 – 1923. A Study in International Relations*, Λονδίνο – Νέα Υόρκη 1966, σελ. 49· Ελένη Αγγελομάτη – Τσουγγαράκη, «Όψεις της εξωτερικής πολιτικής του Αλή πασά», ό. π. Π. Μιχαηλάρης, «Αλή πασάς των Ιωαννίνων. Τα όρια της περιφερειακής αυτονομίας», ό. π. *Αρχειό Αλή πασά*, τ. Δ', εισαγωγή, σ. 72 – 90 και κυρίως Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή πασά των Ιωαννίνων*. ό.π.

αγοράς. Διαπιστώνοντας όμως ο Αλή πασάς τη στροφή της γαλλικής πολιτικής απέναντί του, έκανε ό,τι μπορούσε προκειμένου να εμποδίσει τις εξαγωγές, κυρίως σιτηρών και βοειδών, προς την Κέρκυρα, ανοίγοντας ταυτόχρονα τα λιμάνια του πασαλικιού του στα αγγλικά εμπορικά πλοία¹⁷⁴.

2.2 Ηπειρώτες, Κερκυραίοι και Ευρωπαίοι έμποροι

Η ομάδα των εμπόρων της Κέρκυρας θα πρέπει να οριστεί αρχικά ως σύνολο ετερόκλητο με έντονες διαφορές (διαφορές θρησκευματος, καταγωγής, δραστηριότητας και οικονομικής επιφάνειας), ώστε είναι δύσκολο να τους κατηγοριοποιήσουμε με την ευρεία έννοια της εμπορικής «κοινότητας». Η ύπαρξη ξένων εμπόρων, κυρίως Άγγλων, στην Κέρκυρα, το Αργοστόλι και στη Ζάκυνθο, πολλών Ηπειρωτών, αλλά και εμπόρων διαφορετικής θρησκείας και δόγματος (Ορθόδοξοι, Καθολικοί, Προτεστάντες και Εβραίοι) καθιστά αδύνατη την ανάλυση των εμπόρων ως μία ομοιογενή «κοινότητα». Εξάλλου, οι πολλαπλοί ρόλοι που αναλαμβάνουν οι έμποροι στην Κέρκυρα (εισαγωγείς-εξαγωγείς, πρόξενοι ξένων δυνάμεων, ιδρυτές εταιρειών), εκτός από τις διαφορές θρησκείας και καταγωγής, υποδηλώνουν την απώλεια εξειδίκευσης (φαινόμενο αναπτυγμένων οικονομιών) και την ανάγκη να λάβουμε υπόψη τους οικονομικούς θεσμούς για την εξέταση της συγκρότησης της εμπορικής αστικής τάξης την περίοδο αυτή.¹⁷⁵ Από τις καταγραφές των αδελφών Rouqueville, που ως πρόξενοι της Γαλλίας στην Ήπειρο, είχαν επωμιστεί τον ρόλο του ανεφοδιασμού των Επτανήσων και την παραχώρηση των πιστοποιητικών προέλευσης, διασώζονται ονόματα τα οποία δραστηριοποιούνταν εμπορικά στην Κέρκυρα, στα Γιάννενα και σε άλλες περιοχές της Ηπείρου. Πολλοί μάλιστα Γιαννιώτες έμποροι διέθεταν εμπορικούς οίκους στην Κέρκυρα και μετακινούνταν συνεχώς ανάμεσα στα Γιάννενα, στην Κέρκυρα και στην Ιταλία. Ηπειρώτες έμποροι με εμπορικούς οίκους στην Κέρκυρα ήταν ο Γεώργιος Μπίτζος και ο Κωνσταντίνος Μπιάς¹⁷⁶.

Από την άλλη πλευρά του Ιονίου, πολλές ευκατάστατες οικογένειες Γιαννιωτών συντηρούσαν κατοικίες τόσο στα Ιωάννινα όσο και στην δυτική και την κεντρική Ευρώπη. λόγω των μακραίωνων εμπορικών δεσμών με την Ευρώπη και κυρίως την Ιταλία. Οι

¹⁷⁴ Πρβλ. Δ. Ανωγιάτης – Πελέ, *Έξι γαλλικά υπομνήματα, ό. π.*, σ. 105, 154, 164, 177· Κων/να Πανάγου, «Συμβολή στην ιστορία της Άρτας», *ό. π.*, σ. 207.

¹⁷⁵ Σάκης Η. Γκέκας, «Θεσμοί και εξουσία στην πόλη της Κέρκυρας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα», *Ιστορ.*, τχ. 15 (2009), σελ. 50.

¹⁷⁶ Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης (Certificats d'origine) των εμπορευμάτων ως πηγή της οικονομικής ιστορίας του πασαλικιού Ιωαννίνων (1811-181Β4)», Δωδώνη Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τόμ.14/τεύχος πρώτο (1985), σελ.163.

ηπειρώτες έμποροι δραστηριοποιούνταν κυρίως στην Ιταλία, ιδίως με τη Βενετία¹⁷⁷. Ο περιηγητής Holland φανερώνει τη έκπληξή του με το πλήθος των εμπόρων που είχαν εμπορικές διασυνδέσεις με την Ευρώπη. Μάλιστα αποδίδει αυτή την εμπορική ανάπτυξη στο δραστήριο πνεύμα των Ελλήνων, το οποίο στερημένο πολιτικών ή εθνικών αδιεξόδων, είχε στραφεί στο εμπόριο. Επεδίωκαν, μάλιστα, τη μετανάστευσή τους σε ευρωπαϊκές χώρες, προκειμένου να δράσουν πιο ελεύθερα σε σχέση με την Ήπειρο¹⁷⁸. Με αυτόν τον τρόπο κατάφεραν να αποκτήσουν μεγάλες περιουσίες και να αυξήσουν τον πλούτο τους.¹⁷⁹ Γνωρίζουμε άλλωστε ότι, σε μεγάλο βαθμό, το εξωτερικό εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξαρτιόταν από την εμπορική δραστηριότητα των Ελλήνων που ήταν εγκατεστημένοι στην Ευρώπη. Ο Αλή πασάς φρόντιζε να ενισχύσει αυτούς τους δεσμούς κατά τη διάρκεια του της διοίκησης του πασαλικιού από τον ίδιο. Η γιαννιώτικη εμπορική Διασπορά συνεισέφερε με κάθε τρόπο όχι μόνο στην οικονομική ευμάρεια της πόλης αλλά προσέδιδε και μία κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα στη γενέτειρά της.¹⁸⁰

Στην πρώτη εικοσαετία του 19ου αιώνα οι Γιαννιώτες έμποροι, οι βιοτέχνες και διάφοροι άλλοι επαγγελματίες συγκροτούσαν έναν σημαντικό αριθμό συντεχνιών, ο ρόλος των οποίων στην ανάπτυξη της οικονομίας της πόλης θεωρείται πολύ σημαντικός.¹⁸¹ Μέλη των συντεχνιών μπορούσαν να συμμετέχουν και στα μεγάλα εμπορικά πανηγύρια όπου διακινούνταν μεγάλες ποσότητες βιοτεχνικών και αγροτικών προϊόντων. Οι συντεχνίες των Ιωαννίνων προμηθεύονταν πρώτες ύλες είτε από τη στεριά είτε από τη θάλασσα.

2.3 Εξαγόμενα προϊόντα από την Ήπειρο προς την Κέρκυρα και το αντίστροφο

Οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ του πασαλικιού της Ηπείρου και τα γαλλοκρατούμενα Επτάνησα, ιδίως με την Κέρκυρα αποτελούσαν συγχρόνως την περίοδο και ένα πολιτικό εργαλείο στα χέρια του Αλή πασά. Ο Αλής έκλεινε τα λιμάνια του στα γαλλικά πλοία ή δημιουργούσε κάθε είδους παρακώλυση του εμπορίου, κάθε φορά που ήθελε να εξαναγκάσει τους Γάλλους να υποκύψουν στις απαιτήσεις του ή να προχωρήσει σε αντίποινα.

¹⁷⁷ Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, ό. π., σελ. 23· Λ. Βρανούσης - Χ. Παπαστάθης - Β. Σφυρόερας, *Η Ήπειρος κατά του νεότερους χρόνους*, ό. π., σελ. 260-264· Σπ. Ασδραχάς κ. άλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία*, ό. π., σελ. 483-484.

¹⁷⁸ Holland, ό. π., σελ. 185.

¹⁷⁹ Σύμφωνα με τον Holland ο πλουτισμός των εμπόρων φαίνεται και από τις κατοικίες τους αλλά και από τον τρόπο ζωής τους γενικότερα. Βλ. Holland, ό. π., σελ. 207.

¹⁸⁰ Η γιαννιώτικη εμπορική διασπορά καθώς και η σύνδεση της οικονομική άνθησης με την ανάπτυξη των φιλελεύθερων ιδεών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στον Ελληνικό Αγώνα για την Ανεξαρτησία. Βλ. Κ. Φλέμινγκ, ό. π., σελ. 84. Επίσης, για τους ηπειρώτες έμπορους και τις διασυνδέσεις τους κατά τον 18^ο αιώνα βλ. στο Ελένη Γιαννακοπούλου, «Ηπειρώτες έμποροι στην Ιταλία κατά τον 18^ο αιώνα», *Ερασιστής* (1997).

¹⁸¹ Γ. Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, ό. π., σελ. 32

Χρησιμοποιώντας την πολιτική προς όφελος της οικονομίας, ο Αλής επιδιώκει να πετύχει όσο το δυνατόν καλύτερες τιμές για τα προϊόντα του¹⁸². Πράγματι, καταφέρνει να αποκτάει μεγάλα κέρδη μετά από σύντομες περιόδους όπου έχει δημιουργήσει σκόπιμα παρακωλύσεις στις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ του πασαλικιού του και της Κέρκυρας. Κάτι που ενίσχυε τα εμπόδια που προσπαθούσε να θέσει ο Αλή πασάς στην εκτέλεση εμπορικών παραγγελιών των Γάλλων, με σκοπό την επίτευξη υψηλότερων τιμών, είναι οι πληροφορίες που είχε για την οικονομική κατάσταση του δημόσιου ταμείου της Κέρκυρας. Συχνά οι γαλλικές αρχές της Κέρκυρας εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους με τις κωλυσιεργίες που προκαλεί από την μεριά του ο Αλής στη διακίνηση εμπορευμάτων. Για ένα τέτοιο επεισόδιο διαμαρτύρεται ο Berthier, τον Φεβρουάριο του 1808, όταν ο Αλή πασάς εμπόδιζε την παράδοση μιας παραγγελίας 1200 κιλών σιταριού, 3000 κιλών βρώμης και 600 βοδιών για την κάλυψη των αναγκών των γαλλικών στρατευμάτων¹⁸³. Μία πληροφορία που ενισχύει την άρνηση εκτελέσεως παραγγελιών των Γάλλων, με σκοπό την επίτευξη υψηλότερων τιμών, είναι και οι πληροφορίες που είχε κάθε φορά ο Αλή Πασάς για την οικονομική κατάσταση του δημόσιου ταμείου της Κέρκυρας.¹⁸⁴ Επίσης, δεν πρέπει να αγνοήσουμε τη μεροληπτική στάση του Αλή προς τους Επτανήσιους εμπόρους, τους οποίους αντιμετώπιζε ως ραγιάδες και όχι ως Γάλλους υπηκόους, οι οποίοι βάσει των Διομολογήσεων, θα έπρεπε να καταβάλλουν εξαγωγικό δασμό ύψους 3%. Αντ' αυτού, οι εξαγωγικοί δασμοί στα προϊόντα έφταναν έως και 8 % -9 %.¹⁸⁵

Το εμπόριο των Ιωαννίνων περιστρεφόταν γύρω από την εξαγωγή ακατέργαστων υλών και πολύτιμων αγαθών αλλά και την παράλληλη εισαγωγή πολυτελών ειδών από τη Δύση. Χωρίς καμία αμφιβολία, η γιαννιώτικη αγορά συγκαταλεγόταν ανάμεσα στις μεγαλύτερες και πλουσιότερες αγορές των Βαλκανίων. Ο περιηγητής Cokcerell αναφέρει στο οδοιπορικό του πως τα μαγαζιά στα Γιάννενα ξεπερνούσαν τα 2.000.¹⁸⁶ Ακόμη ένα ξακουστό

¹⁸² Βλ. περισσότερες πληροφορίες και βιβλιογραφία για τη διακύμανση των τιμών, Σιορόκας Γεώργιος, «Ευρωπαϊκά νομίσματα στις Ηπειρωτικές αγορές (1812– 1814). Συγκρίσεις και διαπιστώσεις», *Δωδώνη* 13 (1984) σελ.189-225.

¹⁸³ *Αρχείο Αλή πασά, ό. π., τ. Α΄*, σελ. 678-680, αριθμ. εγγρ. 365 (Κέρκυρα, 24 Φεβρουαρίου 1808).

¹⁸⁴ Γ. Σιορόκας, *Οι Αυτοκρατορικοί, ο.π.*, σελ.300. Για το θέμα αυτό βλ. επίσης, Ν. Πατσέλης, *ό. π.*, σελ.115-147 και Σπ. Π. Αραβαντινός, *Ιστορία του Αλή Πασά, ό. π.*, σελ. 601-611.

¹⁸⁵ Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, ό. π.*, σελ. 296.

¹⁸⁶ Πιθανόν η εκτίμηση του Cokcerell ενέχει κάποια υπερβολή, χωρίς όμως να απέχει παρασάγγας από την πραγματικότητα. Βλ. Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες, ό. π.*, σελ. 41.

εξαγωγίμο προϊόν των Ιωαννίνων ήταν το ασήμι¹⁸⁷, ιδιαίτερα περιζήτητο για την κατασκευή σπαθιών και τουφεκιών, από εργοστάσια όπλων στα Βαλκάνια.¹⁸⁸

Για την υπό μελέτη περίοδο, σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τα εμπορεύσιμα προϊόντα της Ηπείρου, είναι τα «πιστοποιητικά προέλευσης» (*certificats d'origine*), τα οποία μελέτησε ενδελεχώς ο ιστορικός Γ. Παπαγεωργίου. Πρόκειται για τα επίσημα έγγραφα που συνόδευαν όσα εμπορεύματα προορίζονταν για τα λιμάνια της γαλλικής επικράτειας και μας δίνουν πληροφορίες για τους φορτωτές των εμπορευμάτων, των εμπόρων για τα μεταφορικά μέσα αλλά και για την πανώλη.¹⁸⁹ Απαραίτητη προϋπόθεση για να διαθέτουν τα προϊόντα το πιστοποιητικό προέλευσης ήταν η εντοπιότητά τους. Για αυτόν τον λόγο αγοράζονταν είτε από τοπικές αγορές είτε από εμποροπανηγύρεις. Σημαντικά εμπορικά κέντρα του πασαλικιού της Ηπείρου, εκτός από τα Ιωάννινα, ήταν η Άρτα, η Πρέβεζα αλλά και το Μεσολόγγι, η Λειβαδιά, τα Τρίκαλα, η Λάρισα και το Μοναστήρι. Τα προϊόντα με πιστοποιητικά προέλευσης που αγοράζονται από τους Γάλλους στο πασαλίκι της Ηπείρου για να εξαχθούν στην Κέρκυρα είναι τα εξής: δέρματα, αμπάς, το βαμβάκι, τρίχες καμήλας, σόδα, *poix de galle*, κερί, μαλλί, υφάσματα. Ειδικά τα υφαντά των Ιωαννίνων ήταν ζακουστά και περιζήτητά στις εξαγωγές. Η εξαγωγή υφασμάτων έχει για μεγάλο χρονικό διάστημα αποκλειστική διάθεση στην Κέρκυρα.

Προϊόντα με *certificats d'origine*

Πιο αναλυτικά, τα λαγοδέρματα διατίθονταν αποκλειστικά στην γιαννιώτικη αγορά, ενώ και άλλα γνωστά είδη δερμάτων όπως τα μαροκινιά (κατσικίσια δέρματα) εξάγονταν από τα Ιωάννινα προς την Κέρκυρα, τη Βενετία, τη Νάπολη και την Αγκώνα.

Οι ζακουστές γιαννιώτικες κάπες ήταν πασίγνωστες στις ευρωπαϊκές αγορές ήδη από τον 18^ο αιώνα. Το μάλλινο ύφασμα (*σκουτί*) ήταν το κυρίαρχο προϊόν στις εμπορικές συναλλαγές των Καλαρρυτινών στα Γιάννενα. Μάλιστα, όπως επισημαίνει και ο Γ. Πλουμίδης, τον 18^ο αιώνα η Βενετία διατηρεί συντεχνία καποτάδων που τα μέλη της είναι Ηπειρώτες και προμηθεύονται πρώτες ύλες από την πατρίδα τους.¹⁹⁰ Έτσι οι Καλαρρυτινοί

¹⁸⁷ Από τις πιο σημαντικές συντεχνίες στα Γιάννενα είναι των χρυσοχόων. Ιδιαίτερα ζακουστοί ήταν οι ασημουργοί των Καλαρρυτινών. Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες, ό. π.*, σελ. 36.

¹⁸⁸ Κ. Φλέμινγκ, *ό. π.*, σελ. 82.

¹⁸⁹ Γ. Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης (*Certificats d'origine*) των εμπορευμάτων ως πηγή της οικονομικής ιστορίας του πασαλικιού Ιωαννίνων (1811-181Β4)», *ό. π.*, σελ. 151.

¹⁹⁰ Γ. Πλουμίδης, *Έλληνες καποτάδες στη Βενετία (18ος αιώνας)*, Ανάτυπο από τον 27ο τόμο του *Δελτίου Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, Αθήνα 1984, σελ. 21-24.

με την παραγωγή του μάλλινου υφάσματος, που μετατρέπεται σε κάπες και διακινείται από τα Ιωάννινα, μπαίνουν στο σύστημα ανταλλαγών της Αδριατικής. Είναι ολοφάνερο, ότι η παραγωγή και η διακίνηση του χοντρού μάλλινου υφάσματος γίνεται ένα από τα σημαντικότερα σημεία επικοινωνίας και εμπορικής σύνδεσης μεταξύ Ηπείρου και Ιταλίας στον χώρο της Αδριατικής. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η εξαγωγή καπών στην Κέρκυρα πληθαίνει, καθώς το συγκεκριμένο ένδυμα προσφέρει μεγάλη προφύλαξη για τους ναυτικούς και τους ψαράδες της Αδριατικής.¹⁹¹

Το βαμβάκι όπως και το μαλλί έχουν ως τόπο προέλευσης τις Σέρρες, τα Τρίκαλα και τα Φάρσαλα. Η Κέρκυρα αποτελεί από τους προορισμούς όπου υπήρχε μεγάλη ζήτηση, λόγω της έλλειψης πρώτων ειδών για την δημιουργία ενδυμάτων. Παρά την εξαγωγή πρώτων υλών για την ένδυση, εξάγονται από τα Γιάννενα και προς την Κέρκυρα και άλλα είδη υφασμάτων όπως χαλιά και караβόπανα. Οι Κερκυραίοι συνήθιζαν επίσης να εισάγουν από τα Γιάννενα *poix de galle*¹⁹² προκειμένου να διαθέτουν μαύρη βαφή για τα υφάσματα αλλά και για άλλες χρήσεις. Ένα ακόμα προϊόν που διακινείται στην περιοχή των Ιωαννίνων, ήδη από τον 18^ο αιώνα, ήταν το κίτρινο κεριό. Στο τέλος κάθε χρονιάς, τα εμπορεύματα έφταναν από τη Μολδοβλαχία και το Μοναστήρι και εξάγονταν από τις αγορές των Ιωαννίνων στην Κέρκυρα. Τα σφουγγάρια που αλιεύονται κυρίως στην Πρέβεζα, εξάγονταν σε μικρές ποσότητες στην Κέρκυρα. Τέλος, η μεταφορά της πλειονότητας των εμπορευμάτων που ταξιδεύουν από την Ήπειρο προς την Κέρκυρα πραγματοποιείται με μουλάρια ενώ παράλληλα δηλώνεται στα επίσημα έγγραφα μικρότερη ποσότητα από αυτή που μεταφέρεται στη πραγματικότητα.¹⁹³

Γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα

Η ύπαιθρος της Ηπείρου στηριζόταν, κυρίως, στην κτηνοτροφική¹⁹⁴ και στη γεωργική παραγωγή. Σχετικά με την κτηνοτροφία, πολλά ζώα από τα μικρά ή μεγάλα κοπάδια πωλούνταν στην ετήσια εμποροπανήγυρη των Ιωαννίνων, για τοπική ή περιφερειακή

¹⁹¹ Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης», ό. π, σελ.156.

¹⁹² Αποστήματα των φύλλων της βελανιδιάς, που χρησίμευαν για μαύρη βαφή· βλ. Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης», ό. π, σελ. 157.

¹⁹³ CADN, “Consulat de Jannina”, 290PO/1 4-5. Βλ. το έγγραφο στο Παράρτημα αριθμ. 1.

¹⁹⁴ Βλ., ενδεικτικά, για την κτηνοτροφία της Ηπείρου, Σπ. Ι. Ασδραχάς κ. άλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία, ό. π.*, σελ. 192 - 193, 197· Βασίλης Σφυρόερας, «Οικονομία», στο Μ. Σακελλαρίου (επιμ.), *Ήπειρος, 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997, σελ. 264· Μ. Γκιόλιας, *Παραδοσιακό δίκαιο και οικονομία του τσελιγκάτου*, εκδ. Πορεία, Αθήνα 2006, σελ. 337-360· Βασίλης Νιτσιάκος, *Η ημι-νομαδική κτηνοτροφική κοινότητα στην Ήπειρο: σχέσεις παραγωγής και κοινωνική συγκρότηση*, στο *Ήπειρος, Κοινωνία – Οικονομία, 15ος – 20ός αι., Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας (Γιάννινα, 4-7 Σεπτ. 1985)*, Γιάννινα 1987, σελ. 277-288.

κατανάλωση και για εξαγωγή.¹⁹⁵ Η Κέρκυρα εφοδιάζεται κρέας, κατά αποκλειστικότητα σχεδόν από τα Ιωάννινα, και από άλλες περιοχές της Ηπείρου, καθώς οι ιταλικές πόλεις παρουσιάζουν αντικειμενικές δυσκολίες στη μεταφορά ζώων.

Η γεωργία, λόγω του ορεινού ανάγλυφου της Ηπείρου, δεν αποτελούσε το βασικό τομέα παραγωγής. Παρά ταύτα, μετά την άνοδο του Αλή στην εξουσία και την πάταξη της ληστεία, που μάστιζε τους αγροτικούς πληθυσμούς, σημειώθηκε σημαντική άνοδος των παραγόμενων αγροτικών αγαθών. Η Κέρκυρα εισήγαγε γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα από την Αλβανία και την Ήπειρο, ενώ θεαματικά είχαν αυξηθεί και οι εισαγωγές ζώων. Η γεωργία του νησιού βασιζόνταν στην παραγωγή ελαιόλαδου και σταφίδων αλλά στερούνταν σε παραγωγή αναγκαίων ειδών διατροφής, με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε εξάρτηση από το γειτονικό πασαλίκι. Η ισορροπία ανάμεσα στις εισαγωγές και στις εξαγωγές που πραγματοποιεί το νησί δεν υφίστανται, καθώς οι ανάγκες της σε εισαγωγές είναι πολύ μεγαλύτερες.¹⁹⁶ Το 1809 η παραγωγή ελαιολάδου περνάει μία σοβαρή κρίση και η τιμή του καταποντίζεται εξαιτίας του πολέμου Γαλλίας και Αγγλίας. Η φτωχή αγροτική παραγωγή και η σχεδόν ανύπαρκτη βιομηχανία παραλύουν τόσο τις εγχώριες εμπορικές συναλλαγές της Κέρκυρας όσο και τις διεθνείς. Στα Ιωάννινα, πολλά ζώα από τα μικρά ή μεγάλα κοπάδια πωλούνταν στην ετήσια εμποροπανήγυρη, για τοπική ή περιφερειακή κατανάλωση και φυσικά και για εξαγωγή. Ζώα κάθε είδους εξάγονται από τις ηπειρωτικές ακτές προς στην Κέρκυρα. Από τις βασικότερες εξαγωγές του πασαλικιού προς την Κέρκυρα ήταν όμως τα δημητριακά και τα σιτηρά¹⁹⁷. Τα Επτάνησα αποτελούσαν μία από τις σημαντικότερες αγορές σιτηρών για τον Αλή πασά. Ειδικότερα, η εξαγωγή δημητριακών¹⁹⁸ (σιτάρι, καλαμπόκι κ.α) και του παραγόμενου από αυτά αλευρού γίνεται ως επί των πλείστων από την Πρέβεζα. Για τα βασικά προϊόντα διατροφής, τα δημητριακά¹⁹⁹ και το κρέας, υπάρχουν αναφορές σύμφωνα με τις οποίες η Κέρκυρα χρειάζονταν περίπου 60.000

¹⁹⁵ *Αρχείο Αλή πασά, ό. π., τ. Β΄, σ. 306-308, αριθμ. εγγρ. 631 (Ιωάννινα, 20 Οκτωβρίου 1812).*

¹⁹⁶ Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, ό. π., σελ. 335.*

¹⁹⁷ Ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος προσεγγίζει το ζήτημα της μεγάλων ποσοτήτων αγροτικών προϊόντων στο πασαλίκι. Τα αποθέματα δημητριακών –συνεχίζει ο ίδιος ιστορικός– που δημιουργούσε ο Αλής από τη συγκέντρωση των φορολογικών προσόδων και των προσωπικών του εισοδημάτων, καθώς και από τα εισοδήματα των γιων του, δεν περιορίζονταν να ξαναγυρίσουν ως εμπόρευμα, έστω στην τοπική οικονομία, ώστε να συντελέσουν στην τοπική ανάπτυξη, *Αρχείο Αλή πασά, τ. Δ΄, ό. π., σελ. 105-107.*

¹⁹⁸ Συγκεντρωμένες μαρτυρίες για την παραγωγή δημητριακών στην Ήπειρο βλ. στο C. Karanatsis, *Les marchés en Epire, ό. π., τ. I, σελ. 38-40.*

¹⁹⁹ CADN, “Consulat de Jannina”, 290PO/1 4-5. Βλ. την επιστολή στο Παράρτημα αριθμ. 5. Ο Rouqueville φαίνεται να ανησυχεί έντονα για μία σημαντική εισαγωγή δημητριακών στην Κέρκυρα, γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη του νησιού και την έλλειψη που έχει στο συγκεκριμένο είδος.

φορτώματα σιταριού ετησίως²⁰⁰ και 10.000 βόδια μόνο για τις ανάγκες των Γάλλων. Ο υπόλοιπος πληθυσμός του νησιού χρειαζόταν τη δωδεκαπλάσια ποσότητα.²⁰¹

Εξαγωγή ελαιόλαδου από την Πρέβεζα στην Κέρκυρα

Επιστολές εμπορικού περιεχομένου που φέρνουν στην επιφάνεια σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το εμπόριο σιτηρών ανάμεσα στην Πρέβεζα και την Κέρκυρα εντοπίζονται στο Αρχείο της Ι. Μ. Νικοπόλεως και Πρεβέζης, συγκεκριμένα, σε ένα *Επιστολάριον* με τον ταξινομικό αριθμό 165, χωρίς όμως να γνωρίζουμε στοιχεία για τους αποστολείς των επιστολών.²⁰² Μάλιστα στο περιεχόμενο αυτών των επιστολών εντοπίζονται στοιχεία σχετικά με το εμπόριο ελαιόλαδου από την Πρέβεζα στην Κέρκυρα και στους Παζούς²⁰³. Η εξαγωγή ελαιόλαδου από την Πρέβεζα προς την Κέρκυρα, μας δείχνει αφενός την εξαιρετική ποιότητα του προϊόντος και αφετέρου την ανεπάρκεια της τοπικής παραγωγής ελαιόλαδου στην Κέρκυρα, παρά το γεγονός ότι και η ίδια παράγει ελαιόλαδο. Σε άλλες επιστολές του ίδιου Αρχείου γίνεται λόγος για εξαγωγή στην Κέρκυρα ψαριών, αλλαντικών, βρώμης, και βαμβακιού.²⁰⁴ Σύμφωνα με τον Clermont-Tonnerre²⁰⁵, η Κέρκυρα παρήγε 130.000 βαρέλια κρασιού ετησίως και 150.000 βαρέλια λάδι κάθε δεύτερη χρονιά. Σχετικά με την καλλιέργεια της ελιάς, θεωρεί ότι εάν άλλαζε ο τρόπος φροντίδας των δέντρων, τότε η παραγωγή θα μπορούσε να αυξηθεί.

Είδη ματισμού και υπόδησης

Εκτός από τα είδη διατροφής, το νησί είχε έλλειψη και από πρώτες ύλες για τη δημιουργία υφασμάτων και υποδημάτων, όπως και για την κατασκευή επίπλων και οικιακών σκευών. Διαθέτουμε πληροφορίες ότι η αγορά ειδών υπόδησης για τον στρατό του νησιού γινόταν στην εμποροπανήγυρη του Μαυρονόρους.²⁰⁶

²⁰⁰ Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ο.π, σελ. 335. Βλ., επίσης, για την εξαγωγή σιτηρών, που έφθαναν από τη Θεσσαλία, μέσω του λιμανιού της Πρέβεζας, Γιώργος Β. Νικολάου, «Παραγωγή, φορολογία και εμπόριο δημητριακών στην Ήπειρο (1800-1820) με βάση το δημοσιευμένο Αρχείο του Αλή πασά», *Τα Ιστορικά τχ.* 74 (Απρ. 2022), σ. 101-116 (βλ. σ. 113-116).

²⁰¹ Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ο.π, σελ. 335.

²⁰² Σταύρος Καλαμπόκης, *Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Πρέβεζα και στην ευρύτερη περιοχή την περίοδο 1800-1820*, ό. π., σελ. 99-100.

²⁰³ Στο ίδιο, σελ.101. Το ελαιόλαδο χρησιμοποιούνταν και ως πρώτη ύλη στη σαπυνοποιεία που υπήρχε την περίοδο αυτή στην Πρέβεζα.

²⁰⁴ Στο ίδιο, σελ.101.

²⁰⁵ βλ. Δ. Ανωγιάτης - Pele, ό. π., υπόμνημα του Clermont Tonnerre, 8 Φεβρουαρίου 1808, σελ. 25-70.

²⁰⁶ Στο ίδιο, υπόμνημα του Clermont Tonnerre, 8 Φεβρουαρίου 1808, σελ. 37.

2.3 Τα εμπορικά παζάρια του πασαλικιού και οι εμποροπανηγυρεις

Όπως είδαμε πιο πάνω, ο τόπος που αγοράζονταν τα προϊόντα αυτά ήταν οι τοπικές αγορές (παζάρια) των Ιωαννίνων και οι εμποροπανηγυρεις. Τα παζάρια αποτελούσαν τον παλμό της πόλης και σημείο συγκέντρωσης ανθρώπων και αγαθών. Κάθε παζάρι διέθετε το δικό του προϊόν: κοσμήματα και διακοσμητικά είδη, κάπες και είδη ένδυσης, βαμβακερά είδη, καπνό, πίπες, ξερά φρούτα, κεχρμπάρι, δέρματα και είδη υπόδησης είναι μόνο μερικά προϊόντα που μπορεί να βρει κανείς την περίοδο εκείνη στα παζάρια των Ιωαννίνων²⁰⁷.

Τα εμπορικά πανηγύρια, που συγκροτούνταν σχεδόν σε κάθε πόλη ή περιφέρεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, διατηρούσαν το ζωτικό τους χώρο στην οικονομία του τόπου. Το 1810 ο Cockerell χαρακτηρίζει το παζάρι των Ιωαννίνων ως ένα δείγμα της κυκλοφορίας αγαθών και χρήματος ενώ συμπληρώνει ότι μόνο στην Κωνσταντινούπολη είχε παρατηρήσει αντίστοιχο πλήθος εμπορικών δοσοληψιών.²⁰⁸

Σε σύγκριση με το παζάρι, το εμπορικό πανηγύρι²⁰⁹ διέθετε μεγαλύτερη ποικιλία εμπορευμάτων και ο πωλητής είχε τη δυνατότητα να γίνει και αγοραστής, σε περίπτωση που έβρισκε τα κατάλληλα εμπορεύματα. Ίσως το μόνο μειονέκτημα που θα μπορούσαμε να σημειώσουμε είναι η σύντομη διάρκεια των εμποροπανηγυρών, που υπολογίζονταν από 15 έως 20 μέρες.²¹⁰ Δύο ήταν τα πιο ξακουστά πανηγύρια στο πασαλίκι των Ιωαννίνων, το ένα ήταν της Μπουνίλας και το άλλο ονομαζόταν Πωγωνιανή.²¹¹ Για τα μέλη μάλιστα των συντεχνιών, τα πανηγύρια αποτελούσαν σημαντική ευκαιρία επαγγελματικής ανέλιξης, καθώς τους δίνονταν έμπρακτα η ευκαιρία να αποδείξουν τις εμπορικές του ικανότητες.²¹²

²⁰⁷ Holland, *ό. π.*, σελ. 109.

²⁰⁸ Charles Robert Cockerell, *Travels in southern Europe and the Levant 1810-1817*, εκδ. Longmans, Green and Co., Λονδίνο 1903, σελ. 236.

²⁰⁹ Βλ. αναλυτικά για τις εμποροπανηγυρεις Σπ. Ασδραχάς κ. άλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία, ιε'-ιθ' αιώνας*, τ. Α', *ό. π.*, σ. 483-490, όπου και σχετικές πηγές και πλουσιότερη βιβλιογραφία.

²¹⁰ Παπαγεωργίου, *Οι Συντεχνίες, ό. π.*, σελ. 48.

²¹¹ Εμποροπανηγυρεις μικρότερης εμβέλειας πραγματοποιούνταν και σε άλλες περιοχές της επικράτειας του ηπειρώτικου πασαλικιού, όπως στην Άρτα, στην Κόνιτσα, στο Μαυρονόρος, στο Μοσχολούρι Τρικάλων (Μάιος), στην Ελασσόνα (Αύγουστος), στα Φάρσαλα, στη Στρώμνιτσα, στα Σέρβια Κοζάνης και στο Μαύροβο της Καστοριάς· βλ. Παπαγεωργίου, *Οι Συντεχνίες, ο.π.*, σελ. 49 και Βλ. Κ. Καρανάτσης, «Οι ετήσιες περιοδικές αγορές στην Ήπειρο (17ος-18ος αι.). Συμβολή στη μελέτη της εμποροπανηγυρικής», *Τα Ιστορικά*, τόμ. 11/τεύχ. 21 (Δεκ. 1994), σελ. 311-338.

²¹² Παπαγεωργίου, *Οι Συντεχνίες, ό. π.*, σελ. 50.

2.5 Ναυτικός αποκλεισμός στο Ιόνιο

Αλληλοσυγκρούσεις, διπλωματία και εμπορικά συμφέροντα

Δύο χρόνια μετά την υπογραφή από τον Ναπολέοντα του Διατάγματος του Βερολίνου, σύμφωνα με το οποίο η Γαλλία επέβαλε τον «ηπειρωτικό αποκλεισμό» στην Αγγλία, έρχεται η σειρά της αγγλικής κυβέρνησης να αποφασίσει την επιβολή θαλάσσιου αποκλεισμού σε όλα ανεξαιρέτως τα γαλλικά λιμάνια.²¹³ Τα Επτάνησα, ως κτήσεις των Γάλλων, υποχρεώνονται να ενταχθούν στις γαλλικές πολιτικές αποφάσεις και έρχονται αντιμέτωπα με τις τρομερές συνέπειες του ναυτικού αποκλεισμού από την Αγγλία. Πέρα από τις τρομερές ελλείψεις σε αγαθά πρώτης ανάγκης, την πείνα και την εξαθλίωση, οι Επτανήσιοι έρχονται αντιμέτωποι με αιχμαλωσίες, αρπαγές εμπορευμάτων και καταβυθίσεις των πλοιαρίων τους²¹⁴, στην προσπάθειά τους να εκτελέσουν παράκτιες μεταφορές. Το λαθρεμπόριο της διακίνησης τιμωρούνταν σκληρά και τα λαθραία προϊόντα καίγονταν. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των Επτανησίων κατοίκων, ιδίως της Κεφαλονιάς και της Λευκάδας, μεγάλωναν τις αντιδράσεις και τη δυσαρέσκεια για την πολιτική των Γάλλων, την οποία θεωρούσαν υπεύθυνη για όλες τις στερήσεις και τις κακουχίες.²¹⁵ Στη Ζάκυνθο, απεγνωσμένοι κάτοικοι και άρχοντες, είχαν ήδη αρχίσει να συζητούν το ανοιχτό κάλεσμα βοήθειας στην Αγγλία, μέσω του τέως πρόξενού της στην Ιόνιο Πολιτεία, Σπυριδώνος Φορέστη. Με τη σειρά του ο Φορέστης, που έμενε πλέον στη Μάλτα, ανέλαβε τις επαφές²¹⁶. Στο πλάι του αντιγαλλικού κινήματος βρίσκονταν και οι επτανήσιοι έμποροι στην Κωνσταντινούπολη, όπου πλήττονταν και εκείνη σε μεγάλο βαθμό από το ναυτικό αποκλεισμό των Άγγλων. Οι συζητήσεις στους

²¹³ Οι πολεμικές συρράξεις στη διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων διατάραζαν τις θαλάσσιες μεταφορές και τη ροή των εμπορευμάτων, κυρίως στη δυτική Μεσόγειο, γεγονός που ήταν επ' ωφελεία των πλοίων των ουδέτερων ναυτικών χωρών –μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και ο ελληνικός– που ανέλαβαν να καλύψουν τα κενά στις θαλάσσιες μεταφορές. Οι Έλληνες ναυτικοί εκμεταλλεύτηκαν άριστα αυτή την ευνοϊκή συγκυρία, χρησιμοποιώντας στα πλοία τους κυρίως την οθωμανική σημαία. Από την πλούσια βιβλιογραφία γι' αυτό το ζήτημα βλ. A. Fierro – A. Palluel-Guillard – J. Tulard, *Histoire et dictionnaire du Consulat et de l'Empire*, éd. Robert Laffont, Παρίσι 1995, όπου και πλούσια προγενέστερη βιβλιογραφία· E. L. Heckscher, *The Continental System. An Economic Interpretation*, ed. Cosimo, Νέα Υόρκη 2006²· Katerina Galani, *British Shipping and Trade in the Age of War (1770 – 1815)*, αδημοσίευτη διδ. διατριβή, University of Oxford, Οξφόρδη 2011 και τον πρόσφατο συλλογικό τόμο K. Aaslestad – J. Joor (επιμ.), *Revisiting Napoleon's Continental System: Local, Regional and European Experiences*, Λονδίνο 2015 και Katerina Galani, «The Napoleonic War and the distribution of Mediterranean trade; British and Greek Merchants in Livorno», *The Historical Review/ Revue Historique*, vol. VII (2010), σελ. 179-198.

²¹⁴ Ο υποπρόξενος της Γαλλίας στην Πρέβεζα περιγράφει αναλυτικά σε επιστολή του στον Donzelot (26 Αυγούστου 1808) ένα περιστατικό που συνέβη στο λιμάνι της Πρέβεζας. Αγγλικές ναυτικές δυνάμεις βύθισαν επανησιακές φρεγάτες, ενώ παράλληλα επιτέθηκαν και λεηλάτησαν Κερκυραϊκές βάρκες, σκοτώνοντας τα πληρώματα. Στηλιτεύει επίσης την απαθή στάση των οθωμανικών αρχών μπροστά σε αυτό το περιστατικό, με το πρόσχημα ότι δεν είχαν δεχτεί κάποια εντολή να δράσουν κατά των Άγγλων· βλ Ανωγιάτης, *Έξι γαλλικά υπομνήματα, ό. π.*, σελ. 144-145.

²¹⁵ Ελένη Κούκου, *Η ιστορία των Επτανήσων, ό. π.*, σελ. 182.

²¹⁶ Νίκος Καραπιδάκης, «Τα Επτάνησα: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί μετά την πτώση της Βενετίας» *ό. π.*, σελ. 177.

αγγλόφιλους πολιτικούς κύκλους των νησιών πυροδοτούνται και οργανώνονται υπόγειες αντιγαλλικές ενέργειες. Παράλληλα Άγγλοι πράκτορες στέλνονται στα Επτάνησα ,με σκοπό να εκμεταλλευτούν τη δυσαρέσκεια του λαού εναντίον των Γάλλων και να δημιουργήσουν προστριβές και εξεγέρσεις.²¹⁷

Ο αγγλικός στόλος, με διοικητή τον Oswald, έχοντας πυκνώσει την παρουσία του στα ιόνια ύδατα, προχώρησε στις 1 Οκτωβρίου 1809 σε διάγγελμα προς τους Επτανήσιους με το οποίο τους διατάσσει να καταφύγουν στα όπλα²¹⁸ για να διώξουν τους δεσποτικούς Γάλλους και να δεχθούν τους Άγγλους, εγκαθιδρύοντας στα νησιά μία φιλελεύθερη δημοκρατική κυβέρνηση. Η Ζάκυνθος²¹⁹ παραδόθηκε αμέσως στους Άγγλους και λίγες μέρες αργότερα ακολούθησαν η Κεφαλονιά, η Ιθάκη και τα Κύθηρα. Με το σύνθημα της προστασίας των νησιών και της επανάκτησης της ανεξαρτησίας τους, οι Άγγλοι έτυχαν καλής υποδοχής από τους Επτανήσιους.²²⁰ Επόμενος στόχος των Άγγλων ήταν η Λευκάδα, νησί πολύτιμο για το Ναπολέοντα, λόγω της γεινιάσης με το Οθωμανικό κράτος.²²¹ Παρά τη σθεναρή αντίσταση των γαλλικών στρατιωτικών δυνάμεων, τα αγγλικά στρατιωτικά σώματα με επικεφαλής τον Κολοκοτρώνη θα κερδίσουν τη νίκη, επικρατώντας έτσι στα τέσσερα νοτιότερα νησιά του Ιονίου.

Οι υποσχέσεις των Άγγλων προς τους Επτανήσιους είχαν σκοπό τη δημιουργία ενός αντιγαλλικού κλίματος, ιδίως στην Κέρκυρα. Οι Άγγλοι ωθούν τον νέο σύμμαχό τους Αλή πασά να δημιουργεί συνεχώς εμπόδια στον γαλλικό ανεφοδιασμό. Ο πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα, Rouqueville, αντιλαμβάνεται ήδη από το 1807 ότι ο Αλής γυρίζει τις πλάτες του στα γαλλικά αιτήματα και στρέφεται προς την Αγγλία. Η διπλωματική συνεργασία του Αλή πασά και της Αγγλίας, μετά την υπογραφή της συνθήκης των Δαρδανελίων²²² μεταξύ Αγγλίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το 1809, αλλά και οι συνεχείς μεταβολές των

²¹⁷ Νίκος Καραπιδάκης, «Τα Επτάνησα: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί μετά την πτώση της Βενετίας», *ό. π.*, σελ. 177-178.

²¹⁸ Francois Lenorman, *La Question Ionienne*, *ό. π.*, σελ. 39.

²¹⁹ Για τη Ζάκυνθο και την μετάβαση της από τους Γάλλους του Ναπολέοντα στη Βρετανική Προστασία βλ. Π. Χιώτης, *Ιστορία της Επτανήσου και ιδίως της Ζακύνθου από Βενετοκρατίας μέχρι της ελεύσεως των Άγγλων 1500-1816*, τ. 3 , Κέρκυρα, 1863. Για τους Παξούς βλ. Διονύσιος Ζέρμπας, *Οι Παξοί υπό τους αυτοκρατορικούς Γάλλους (8/20 Αυγούστου 1807-8/10 Φεβρουαρίου 1814)*, Αθήνα 1961, όπου αναφορές των κατοίκων του προς τον Αυτοκρατορικό Επίτροπο στις οποίες γίνεται λόγος για την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης αυτού του νησιού και για άλλα συναφή ζητήματα της δεύτερης γαλλοκρατίας.

²²⁰ Νίκος Καπραπιδάκης, *ό. π.*, σελ. 177.

²²¹ Για τη Λευκάδα βλ. Κ. Μαχαιράς, *Πολιτική και διπλωματική ιστορία της Λευκάδος (1797-1810)*, τ. 1-2, Αθήνα 1954, *passim*.

²²² Οι διαπραγματεύσεις στα Δαρδανέλλια έγιναν ανάμεσα στον εκπρόσωπο της Υψηλής Πύλης Σαχήτη Εφέντη και τον Robert Adair, πληρεξούσιο πρεσβευτή της Μ. Βρετανίας. βλ. Απ. Βακαλόπουλος, «Επαναστατικές κινήσεις και ζυμώσεις», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ', σελ. 373. Περισσότερα για τη στάση του Ναπολέοντα στα Δαρδανέλλια βλ. V. S Puryear, *Napoleon and the Dardanelles*, Μπέρκλεν, 1951.

σχέσεων τους επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τις συνθήκες του αποκλεισμού της Κέρκυρας. Ο Αλής, μέσω της συμμαχίας με τους Άγγλους, φιλοδοξεί ότι αυτή τη φορά να αποκτήσει την πολυπόθητη μερίδα του λέοντος στα νησιά του Ιονίου. Τόσο ο Bessieres όσο και ο Donzelot γνωρίζουν καλά τις φιλοδοξίες του Αλή πασά για την Κέρκυρα αλλά και για την Πάργα. Φροντίζουν μέσα από τις επιστολές τους να τον διαβεβαιώνουν ότι η συμμαχία του με την Αγγλία δεν θα του πρόσφερε τα καμία θετική εξέλιξη και ότι θα τον απομάκρυνε από την εύνοια του Ναπολέοντα.²²³ Λίγο αργότερα, τον Μάρτιο του 1809, ο Bessieres, όταν είχε γίνει πλέον γνωστή η συμμαχία του Αλή πασά με τους Άγγλους, τον απειλεί ανοιχτά ότι εάν δεν παύσει τις επαφές τους Άγγλους, θα διακόπτονταν οι καλές σχέσεις γειτονίας τους,²²⁴ Πέρα όμως από τις επεκτατικές και οικονομικές φιλοδοξίες του, ο Αλή πασάς μετά την κατάκτηση των πρώτων Επτανήσων από τους Άγγλους, απηύθυνε νέες απαιτήσεις, ζητώντας τους αυτή τη φορά όχι κάποιο οικονομικό αντάλλαγμα αλλά την κράτηση κλεφτών που είχαν καταφύγει στα Ιόνια²²⁵.

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως κοινή συνιστώσα της Αγγλίας και του Αλή πασά,²²⁶ κατά τη διάρκεια του αποκλεισμού της Κέρκυρας από τους Άγγλους, την αμοιβαία οικονομική συνεργασία, μέσω διαφόρων δοσοληψιών²²⁷, όπως οι εμπορικές σχέσεις αλλά και η διανομή πειρατικής λείας από τα γαλλικά και επτανησιακά καράβια. Αναφορικά με τις εμπορικές τους σχέσεις, χωρίς αμφιβολία ο Αλής είχε βρει μια καλή αγορά για τα προϊόντα του, με την ασφάλεια της ναυτικής υπεροχής των Άγγλων. Οι Άγγλοι αγοράζουν από τις ηπειρώτικες αγορές σιτηρά, γεωργικά προϊόντα άλογα και ξυλεία και άλλα προϊόντα,²²⁸ ενώ δέχονται ανεμπόδιστα το μονοπώλιο του Αλή. Αναντίρρητα, η συμμαχία μεταξύ Αλή πασά και Άγγλων εναντίον των γαλλοκρατούμενων Επτανήσων ενίσχυαν και τις μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις. Από την άλλη, οι Άγγλοι δεν παύουν να παρακολουθούν στενά τις κινήσεις του Ναπολέοντα και να υπονομεύουν την γαλλική παρουσία στην Κέρκυρα, έχοντας αυτή τη φορά και την Πύλη ως σύμμαχο. Η κατάληψη της Κέρκυρας αποτελεί μία πολύ

²²³ Βλ. *Αρχείο Αλή πασά, ό. π., τ. Β΄*, σ. 23-24, αριθμ. εγγρ. 447, (Κέρκυρα, 27 Φεβρουαρίου 1809).

²²⁴ Βλ. *Αρχείο Αλή πασά, ό. π., τ. Β΄*, σ. 25-28, αριθμ. εγγρ. 448 (Κέρκυρα, 13 Μαρτίου 1809).

²²⁵ Ελένη Αγγελομάτη- Τσουγγαράκη, «Όψεις της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής του Αλή Πασά», σελ. 155.

²²⁶ John Baggally, *Ali Pasha and Great Britain*, Οξφόρδη 1938, σελ. 9-83.

²²⁷ Ελένη Αγγελομάτη- Τσουγγαράκη, «Όψεις της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής του Αλή Πασά», σελ. 146-147.

²²⁸ Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή πασά, ό.π*, υποσημ. 4, σελ. 382.

βασική επιδίωξη για την Αγγλία, ώστε να γειτινάσει με την καταρρέουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία.²²⁹

Ο Τεπελενλής, όπως έχουμε συμπεράνει από όλη την στάση του στην άσκηση της «εξωτερικής πολιτικής», ενεργεί έχοντας πάντα ως γνώμονα το προσωπικό του συμφέρον. Συνεπώς, ο αποκλεισμός της Κέρκυρας από τους Άγγλους και ο περιορισμός στις αγγλικές εμπορικές συναλλαγές δεν ικανοποιούσε πάντα τις οικονομικές του φιλοδοξίες. Επιζητούσε, με κάθε θεμιτό ή αθέμιτο μέσο, να ισχυροποιήσει την εμπορική και διαπραγματευτική του θέση. Άλλοτε δυσκολεύει τον ανεφοδιασμό της Κέρκυρας, κλείνοντας τα λιμάνια του στα επτανησιακά πλοιάρια, αυξάνοντας τις τιμές των αγαθών, αγνοώντας εμπορικές συμβάσεις και ορίζοντας με αυστηρότητα τα λιμάνια φόρτωσης.²³⁰ Παράλληλα, από την αλληλογραφία του Bessieres με τον Αλή, διαπιστώνουμε ότι ο αυτοκρατορικός επίτροπος διαμαρτύρεται έντονα και συχνά για τις παρακωλύσεις που δημιουργεί ο Αλή πασάς στη τροφοδοσία της Κέρκυρας και στις μετακινήσεις των πλοίων στα ηπειρωτικά παράλια.²³¹ Γιατί όμως ο Αλή πασάς, ακολουθώντας τη γραμμή αποκλεισμού των Άγγλων δεν αποκόπτει εντελώς τις εμπορικές επαφές με την Κέρκυρα;

Πράγματι, η Κέρκυρα δεν γνώρισε τα ίδια προβλήματα ανεφοδιασμού με τρόφιμα, όπως στα υπόλοιπα Επτάνησα. Χάρη στη γειτινάσή της με την Ήπειρο, ο ανεφοδιασμός του νησιού δεν διεκόπηκε ποτέ τελείως. Αν και με αρκετά εμπόδια, τα γαλλοκρατούμενα νησιά και ιδίως η Κέρκυρα δεν σταματάει να εισάγει αγαθά από τις απέναντι τουρκοκρατούμενες περιοχές. Ο Αλής παρακωλύει τις εμπορικές συναλλαγές, χωρίς όμως να απαγορεύει τις εξαγωγές στην Κέρκυρα²³². Η διατήρηση της επτανησιακής αγοράς οφείλεται και σε μία άλλη συνιστώσα, η οποία έρχεται στην επιφάνεια μέσα από το αρχειακό υλικό που μελέτησε ο Γ. Σιορόκας. Πλοία ελληνικών συμφερόντων, έχοντας ως δηλωμένο προορισμό την Πρέβεζα, φόρτωναν αγαθά από τα λιμάνια της Ιταλίας και, με μυστική άδεια από τον Donzelot, έφταναν στην Κέρκυρα.²³³ Σύμφωνα με τον Rouqueville, που ως πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα ανησυχεί ιδιαίτερα για τον ανεφοδιασμό της Κέρκυρας, η στάση του Αλή σκληρυνε, συνήθως, με την αύξηση των δασμών στα εξαγόμενα ζώα ή στα άλλα

²²⁹ Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά*, ό. π., σελ. 382.

²³⁰ Στο ίδιο, σελ. 337.

²³¹ Βλ. *Αρχειό Αλή πασά*, ό. π., τ. Α', σ. 699-700, αριθμ. εγγρ. 374, (Κέρκυρα, 18 Μαρτίου 1808).

²³² CADN, "Consulat de Jannina", 290PO/1 4-5. Βλ. το έγγραφο στο Παράρτημα αριθμ.5. Φαίνεται ότι μέχρι και το 1812, η γενικότερη πολιτική απαγορεύσεων και παραλύσεων του Αλή Πασά συνεχίζεται και ανησυχεί ιδιαίτερα τον Γάλλο πρόξενο Rouqueville.

²³³ Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά*, υποσ. 2, σελ.341.

αγαθά²³⁴ και ενίοτε διέκοπτε ολοκληρωτικά τις εμπορικές συναλλαγές. Συνεπώς, η Κέρκυρα δεν βίωσε με την ίδια ένταση τον εμπορικό αποκλεισμό από τους Άγγλους, όπως τα υπόλοιπα Επτάνησα. Εξάλλου, πώς θα μπορούσε ο Αλή πασάς να αρνηθεί την εξαγωγή κρέατος στην Κέρκυρα, τη στιγμή που το νησί απορροφούσε μεγάλο μέρος της παραγωγής του; Ας μην λησμονούμε ότι οι πολλοί μουσουλμανάνοι της Ηπείρου δεν κατανάλωναν το απαγορευμένο σ' αυτούς χοιρινό κρέας, ενώ οι Έλληνες δεν κατανάλωναν βοδινό, παρά μόνο κρέας αιγοπροβάτων.²³⁵ Το συμφέρον του Αλή δεν θα επέτρεπε την απώλεια της γαλλοκρατούμενης επτανησιακής αγοράς, εάν πρώτα δεν είχε εξασφαλίσει τα έσοδα αυτής της απώλειας από κάποια άλλη πηγή. Συνεπώς, ο πασάς των Ιωαννίνων πουλάει στους αποκλεισμένους Κερκυραίους είτε προϊόντα που παράγονται στο πασαλίκι του σε μεγάλες ποσότητες και δεν μπορούν εύκολα να μεταφερθούν στη Μάλτα, είτε εξάγει κακής ποιότητας αγαθά.

Την ίδια περίοδο, γίνονται προσπάθειες για την ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής και βιομηχανίας. Στην Κέρκυρα, η γαλλική φρουρά παραμένει πανίσχυρη και δύσκολα μπορούσε να εκφραστεί κάποιο αντιγαλλικό κίνημα. Η «προστασία» του Ναπολέοντα προς την Κέρκυρα φαίνεται μέσα και από τα υπέρογκα ποσά που αποστέλλει στη διοίκηση του νησιού, προκειμένου να ξεπεραστεί το πλήγμα των εισαγωγών -εξαγωγών, λόγω του ναυτικού αποκλεισμού των Άγγλων²³⁶. Παρά τη στήριξη του Ναπολέοντα, ο αυτοκρατορικός επίτροπος Bessieres αποφάσισε το 1808 να επιβάλει τον φόρο του χαρτοσήμου, προκειμένου να αναπληρωθούν τα τελωνειακά έσοδα, που είχαν πληγεί από τον αποκλεισμό. Μετά την κατάκτηση της Λευκάδας από τους Άγγλους, στην Κέρκυρα ο Bessieres αντικαθίσταται από τον Lessers, ο οποίος με τη σειρά του εφάρμοσε σκληρά μέτρα αποκλείοντας από το νησί τα αγγλικά προϊόντα και δυσαρέστησε μεγάλη μερίδα του πληθυσμού. Μέσα στον αναβρασμό που είχε επιφέρει στα νησιά η παρουσία των Άγγλων, στις 29 Μαΐου 1810, εκδηλώθηκε επαναστατικό κίνημα στους Παξούς εναντίον των Γάλλων και καταπνίγηκε σύντομα από τις γαλλικές στρατιωτικές δυνάμεις της Κέρκυρας. Η δυσαρέσκεια όμως μεγαλώνει στην Κέρκυρα και στους Παξούς, λόγω του συνεχόμενου αποκλεισμού και της οικονομικής εξαθλίωσης του πληθυσμού. Το 1813, λίγο πριν την οριστική πτώση του Βοναπάρτη, οι Γάλλοι ζητούν από τους Κερκυραίους να συμβάλουν οικονομικά στη νέα επιχείρηση της

²³⁴ Στο ίδιο, σελ.343.

²³⁵ Στο ίδιο, σελ.343.

²³⁶ Ανδρέας Ανδρεάδης, *Η επτανησιακή δημόσια οικονομία κατά την περίοδο 1797-1814*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2010, σελ.44.

Γαλλίας²³⁷ εναντίον της Ρωσίας, κάνοντας έτσι τον πληθυσμό να δυσανασχετεί ακόμα περισσότερο. Η πτώση του Ναπολέοντα καθόρισε και την τύχη της Κέρκυρας. Τα νέα γι' αυτό το γεγονός φθάνουν γρήγορα στον Αλή πασά από τον έμπιστό του καπουτσοχαντάρη στην Κωνσταντινούπολη, Χουσεΐν μπέη. Πληροφορείται το τέλος του Βοναπάρτη καθώς και την επικείμενη κατάληψη της Κέρκυρας από τους Άγγλους.²³⁸ Την πρώτη Μαΐου 1814 έφτασε στο λιμάνι της Κέρκυρας ένα αγγλικό πολεμικό πλοίο που ζητούσε την παράδοση της Κέρκυρας. Στις 23 Ιουνίου 1814 γίνεται επίσημη παράδοση της Κέρκυρας στον στρατηγό Κάμπελ και οι ελπίδες για ανασύσταση της Επτανήσου Πολιτείας γίνονται έκδηλες από τα προεδρεία των Νήσων²³⁹. Με τη συνθήκη του 1815 στο Παρίσι, τα Επτάνησα αποτέλεσαν «ένιαϊον κράτος Ελεύθερον καί ανεξάρτητον» με τήν Επωνυμίαν «Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῶν Ἰονίων Νήσων», «υπό τήν προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας». Τα άρθρα της συμφωνίας όριζαν τον τρόπο διοίκησης των Επτανήσων από τους Άγγλους, χωρίς όμως να δίνονται διευκρινίσεις για το πολίτευμα, γεγονός που αργότερα θα χρησιμοποιηθεί από το Βρετανικό προτεκτοράτο για να εφαρμόσει αυθαίρετα τις δικές του αρχές διοίκησης.

Η Κέρκυρα ήταν το μοναδικό νησί των Επτανήσων, που οι Γάλλοι κατάφεραν να κρατήσουν υπό την κατοχή τους έως το 1814, οπότε εντέλει παραδίδεται και αυτό στους Άγγλους. Μετά το τέλος της γαλλικής παρουσίας στα Επτάνησα, κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας, οι εμπορικές σχέσεις αυτών των νησιών με την ηπειρωτική Ελλάδα διευρύνθηκαν. Η γενικότερη επαναστατική δραστηριότητα που παρατηρείται στα Επτάνησα την περίοδο αυτή διαθέτει μαζικό χαρακτήρα και επηρεάζει σε μεγάλη κλίμακα διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, προκαλώντας παράλληλα και ανατροπή των παλαιών οικονομικών θεσμών²⁴⁰.

Ελένη Κούκου, *ό. π.*, σελ. 189. Για το εμπόριο των Επτανήσων στο μεταίχμιο ανάμεσα στη δεύτερη γαλλοκρατία και στην αγγλοκρατία βλ. Κατερίνα Μπρέγιαννη, *Ιόνιο Κράτος, 1814-1864: θεσμοί και κοινωνική διάρθρωση*, Ακαδημία Αθηνών/ ΚΕΙΝΕ, Αθήνα 2017, σελ. 31 κ. εξ.

²³⁸ *Αρχείο Αλή πασά, ό. π.*, τ. Β', σ. 428-436, αριθμ. εγγρ. 716 (Κωνσταντινούπολη, 8 Μαΐου 1814).

²³⁹ Νίκος Καραπιδάκης, «Τα Επτάνησα: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί μετά την πτώση της Βενετίας», *ό. π.*, σελ. 179.

²⁴⁰ Ειδικότερα, για τις επιδράσεις της πολιτειακής σκέψης του Ρήγα αλλά και γενικότερα για την ευρωπαϊκή πολιτειακή σκέψη και την επίδρασή της στα Ιόνια Νησιά βλ. Γεώργιος Ν. Λεοντσίνης, «Ζητήματα επανησιακής κοινωνικής ιστορίας», εκδόσεις αφοί Τολίδη, Αθήνα, 1991, σελ. 439-444 και Λεάνδρος Βρανούσης, «Ιδεολογικές ζυμώσεις και συγκρούσεις», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ', σελ. 436, και Απ. Βακαλόπουλος, «Επανάστατικές κινήσεις και ζυμώσεις», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ', σελ. 400.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

3.1 Η μετακίνηση των πληθυσμών την περίοδο 1807-1815 από το γιαννιώτικο πασαλίκι προς τα Ιόνια Νησιά, ιδίως την Κέρκυρα, και το αντίστροφο.

3.1.1 Δημογραφικά στοιχεία των υπό μελέτη περιοχών

Για την περίοδο της δεύτερης γαλλικής κατοχής στα Επτάνησα αντλούμε δημογραφικά στοιχεία κυρίως από τις επίσημες απογραφές αυτής της περιόδου αλλά και στις καταγραφές των Γάλλων διοικητών των νησιών. Ο χρονικογράφος Σ. Βλασσόπουλος αναφέρεται στο έργο του “Renseignements statistiques et historiques relatifs à Corfou”²⁴¹ στην απογραφή που πραγματοποιήθηκε στην Κέρκυρα το 1803, την περίοδο της ρωσο-οθωμανικής παρουσίας στα Επτάνησα. Στη μελέτη αυτή, ο Βλασσόπουλος καταγράφει σε πίνακα τον πληθυσμό της Κέρκυρας ανά διοικητικές περιφέρειες και ανά καντόνι, δίνει αξιολογες πληροφορίες για τη γεωγραφία και την ιστορία των περιγραφόμενων περιοχών, για τη θρησκευτική ζωή, τη διοίκηση και την οικονομική κατάσταση των κατοίκων.²⁴² Σύμφωνα με το συγγραφέα, σκοπός της απογραφής ήταν να καταγραφεί ο αριθμός των φορολογουμένων κατοίκων της Κέρκυρας. Η επόμενη καταγραφή που αφορά στο σύνολο του πληθυσμού των Ιονίων Νήσων, δημοσιεύεται το 1823 από τον Bory Saint Vincent, στο έργο του Atlas, χωρίς όμως να γνωρίζουμε την χρονολογία που διενεργήθηκε. Η ιστορικός και ερευνήτρια Άννα Αβραμέα στη μελέτη της *Απογραφή του πληθυσμού της Κέρκυρας (1812) σε χειρόγραφο χάρτη της Εθνικής Βιβλιοθήκης Παρισίων* φέρνει στο φως ένα χειρόγραφο φύλλο που συνόδευε υδρογραφικό χάρτη των νησιών του Ιονίου, με τίτλο «Etat nominatif des Communes de l'île de Corfou et leur population sans compter la Garnison et les Pauvres dressé par ordre du Gouvernement en Novembre 1812», σχεδιασμένο από τον Barbie du Bocage.²⁴³ Σύμφωνα με τη μελέτη της Αβραμέα, τα στοιχεία μεταξύ των δύο καταγραφών πληθυσμού δεν διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό, ενώ στην καταγραφή του 1812 δεν υπολογίζονται στην καταγραφή οι μη φορολογούμενοι (οι φτωχοί) και η φρουρά. Μια σημείωση στο τέλος μας πληροφορεί ότι στον συνολικό αυτόν αριθμό περιλαμβάνονται οι άνδρες, οι γυναίκες και τα παιδιά. Η πληθυσμιακή εικόνα των τριών καταγραφών είναι ίδια και το μόνο που διαφοροποιείται είναι

²⁴¹ Σ. Vlassopoulos. «Στατιστικά, και ιστορικά περί Κερκύρας ειδήσεις» (Nouvelles statistiques et historiques sur Corfou), *Κερκυραϊκά Χρονικά* τ. 21 (1977), σελ. 114- 115.

²⁴² Eftychia Kosmatou, *La population des Iles Ioniennes: XVIIIeme - XIXeme siècle*, διδακτορική διατριβή, Université de Paris 1 Panthéon Sorbonne, Παρίσι 2000, τ. 1, σελ. 58.

²⁴³ Άννα Αβραμέα, «Απογραφή πληθυσμού της Κέρκυρας (1812) σε χειρόγραφο χάρτη της Εθνικής Βιβλιοθήκης Παρισίων», *Ερασιστής*, τχ. 12 (1975), σελ. 181-193.

η διοικητική διαίρεση του νησιού, όπως πραγματοποιήθηκε κατά τη δεύτερη γαλλική κυριαρχία στην Κέρκυρα²⁴⁴. Όπως αποδεικνύεται, η εκδοχή του Saint Vincent αλλά και εκείνη που αναφέρεται στο χάρτη του 1812 είναι η ίδια πληθυσμιακή καταγραφή που πραγματοποιήθηκε το 1803, όπως βρέθηκε στο χειρόγραφο του Βλασσόπουλου. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται ο πληθυσμός της πόλης της Κέρκυρας, των προαστίων²⁴⁵ και των καντονιών της²⁴⁶, μαζί με τα Διαπόντια νησιά άγγιζε τους 44.526 κατοίκους²⁴⁷. Σύμφωνα με το ταξιδιωτικό χρονικό του Lamare - Picquot, το 1812 ο πληθυσμός της Κέρκυρας έφθανε στους 64.000 κατοίκους.²⁴⁸ Ο Clermont-Tonnerre το 1808 σε υπόμνημά του για τα Ιόνια Νησιά εκτιμάει τον πληθυσμό της Κέρκυρας σε 60.000 ψυχές, από τους οποίους οι 8.000 κατοικούσαν στην πόλη της Κέρκυρας και οι 2.000 στα προάστια²⁴⁹.

Στο διάστημα 1807-1814, οι Γάλλοι διοικητές δίνουν εντολές για απογραφές στα Ιόνια Νησιά, όχι μόνο για στατιστικούς και πολιτικούς λόγους, αλλά και για κοινωνικούς-οικονομικούς και, κυρίως, για φορολογικούς (αύξηση της φορολογίας).²⁵⁰ Καταγραφές του πληθυσμού βρίσκουμε σε ταξιδιωτικά χρονικά, σε επίσημα έγγραφα των διοικητών, σε προξενικά έγγραφα, σε επιστολές μεταξύ προξένων αλλά σε εκκλησιαστικά έγγραφα ενώ είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι αυτές οι καταγραφές δεν πραγματοποιούνταν πάντοτε με τα ίδια κριτήρια²⁵¹. Επιπλέον, δεν μπορούμε να αγνοούμε το ότι η στενή σχέση του πληθυσμού με την οικονομία ρίχνει φως σε πολλές όψεις της ζωής των διαφόρων των πληθυσμιακών ομάδων.

²⁴⁴ Στην Κεφαλονιά, τη Λευκάδα, την Ιθάκη και τη Ζάκυνθο τα στοιχεία για καταγραφές πληθυσμού είναι λιγοστά αλλά σίγουρα πρέπει να πραγματοποιήθηκαν καταγραφές του μεταξύ 1807-1809, λαμβάνοντας υπόψη ότι η γαλλική παρουσία στα νησιά αυτά ήταν πιο σύντομη, σε σχέση με την Κέρκυρα.

²⁴⁵ Κατά τη δεύτερη περίοδο γαλλικής κυριαρχίας συστήνεται στην Κέρκυρα η «comité des arrondissements», υπεύθυνη για την οργάνωση και την τήρηση της τάξης στις επαρχιακές της περιφέρειες· βλ. D. Moschopoulos: *Administration publique et idées politiques dans les Iles Ioniennes pendant la seconde domination française (1807- 1814)*, διδ. Διατριβή, Université de Paris I Panthéon Sorbonne, 1990, τ. 4, σελ. 443-448.

²⁴⁶ Σύμφωνα με το χειρόγραφο που μελετήθηκε από την Αβραμέα, οι Γάλλοι κατά τη δεύτερη κυριαρχία τους στην Κέρκυρα είχαν διαιρέσει το νησί σε εννιά καντόνια: 1) Κέρκυρα (πόλη-προάστια), 2) Αγ. Ματθαίος, 3) Γαστούρι, 4) Αγραφοί, 5) Περίθεια, 6) Μαγουλάδες, 7) Σπάγοι, 8) Σκριπερό, 9) Λευκίμμη· βλ. Αβραμέα, «Απογραφή πληθυσμού της Κέρκυρας», ό. π., σελ. 187.

²⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 183.

²⁴⁸ Ο αριθμός των κατοίκων είναι σίγουρα μεγαλύτερος, σύμφωνα με τον Lamare Piquot· βλ. Lamare - Picquot, *Souvenirs de l'aide-major Lamare-Picquot (1807-1814)-Nos anciens à Corfou publiés et annotés par Hubert Pernot*, Librairie Felix Alcan, Paris 1918, σελ. 33· βλ. επίσης τη μελέτη του, R. Livet, «E. Kolondy, La population des îles de la Grèce. Essai de géographie insulaire en Méditerranée», *Méditerranée*, tome 15 (1973), σελ. 111-112.

²⁴⁹ Δημήτρης Ανωγιάτης - Pele, *Έξι γαλλικά υπομνήματα για τα Επτάνησα και τον απέναντι Ηπειρωτικό χώρο*, ό. π., σελ. 33.

²⁵⁰ Κοσμάτου Ενυχία, *La population des Iles Ioniennes: XVIIIeme - XIXeme siecle*, τ. 1, σελ. 60.

²⁵¹ Στο ίδιο, τ. 1, σελ. 60.

Ο πληθυσμός των Ιονίων Νήσων σημειώνει αύξηση από το 1803 έως και το 1851, χωρίς όμως ο ρυθμός της αύξησης να είναι πάντοτε ο ίδιος, εξαιτίας των κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών που συντελούνται. Ειδικά για το διάστημα 1803-1827, μέσα στο οποίο συντελούνται αρκετές πολιτικές μεταβολές, ο πληθυσμός αυξάνεται αργά.²⁵² Πώς όμως κατανέμεται ο πληθυσμός της Κέρκυρας κατά την εν λόγω περίοδο; Η Κέρκυρα και οι Παξοί αποτελούν το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ίσης κατανομής πληθυσμού ανάμεσα στην πόλη, τα προάστια και την ύπαιθρο. Πολλές φορές μάλιστα σημειώνεται το παράδοξο της αύξησης του αγροτικού πληθυσμού έναντι του αστικού στην πόλη της Κέρκυρας²⁵³. Σε σύγκριση με τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου, η Κέρκυρα παρουσιάζει τη μεγαλύτερη ομοιογένεια, σχετικά με την κατανομή του πληθυσμού της. Στα χρόνια που ακολουθούν και με την κατάληψη των Ιονίων Νήσων από τους Βρετανούς, οι καταγραφές του πληθυσμού των Επτανήσων αυξάνονται, καθώς λειτουργούν ως μία μορφή άσκησης εξουσίας και, παράλληλα, ως ένα οικονομικό δεδομένο στο πλαίσιο της αποικιοκρατικής συλλογής πληροφοριών.²⁵⁴

Στην απέναντι πλευρά του Ιονίου, δεσπόζει το πασαλίκι της Ηπείρου, με κέντρο την πόλη των Ιωαννίνων. Έως το 1812, ο Αλή πασάς θα καταφέρει να εκτείνει την περιφέρειά του και σε ένα μέρος της δυτικής Μακεδονίας, της νότιας Αλβανίας, της Στερεάς Ελλάδας και της Θεσσαλίας, ενώ η επιρροή του εκτεινόταν, για ένα διάστημα ως την πελοποννησιακή χερσόνησο²⁵⁵. Οι υπήκοοί του φτάνουν το 1,5 εκατομμύριο.²⁵⁶ Ο αφανισμός πολλών μπέηδων και σπαχήδων²⁵⁷ από τον Αλή πασά του έδωσε τη δυνατότητα να επεκτείνει τα γεωγραφικά όρια του πασαλικιού του και να επιβληθεί σε ημι ανεξάρτητες κοινότητες, όπως το Σούλι. Ο Αλής τοποθετεί πασάδες στις περιοχές αυτά άτομα από την οικογένειά του, ώστε να διατηρεί έμμεσα τον έλεγχό τους.

²⁵² Σύμφωνα με τα στοιχεία που δίνει η Ε. Κοσμάτου στη διδακτορική της διατριβή, για την περίοδο 1803-1827 η αύξηση του πληθυσμού της Κέρκυρας αγγίζει μόλις το 0,58 % ενώ το ποσοστό αυξάνεται στην περίπτωση του πληθυσμού των Παξών που φτάνει το 14,03%· βλ. Eftychia Kosmatou, *La population des Iles Ioniennes*, τ. 1, σελ. 117.

²⁵³ Στο ίδιο, σελ. 131.

²⁵⁴ Σάκης Γκέκας, «Θεσμοί και εξουσία στην πόλη της Κέρκυρας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα», ό. π., σελ. 154.

²⁵⁵ Βλ. Γ. Νικολάου, «Η προσωπικότητα του Βελή πασά και η διοίκηση του Μοριά την περίοδο 1807- 1809 μέσα από ανέκδοτες επιστολές του», στον ίδιο, *Μελέτες ιστορίας του πελοποννησιακού χώρου από τα μέσα του 17ου αιώνα ως τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2009, σ. 363-388. Ως «έμμεσον του Αλή κτήσιν», την περίοδο αυτή, θεωρεί ο Αραβαντινός την Πελοπόννησο· επίσης, Σπ. Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή πασά του Τεπελενλή*, ό. π., τ. Α', σ. μδ'.

²⁵⁶ Ν. Πατσέλης, *Η Οικονομική Πολιτική και ο πλούτος του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ό. π., σελ. 35.

²⁵⁷ Τα σπαηλίκια ή τιμάρια ήταν μεγάλες εκτάσεις γαιών που παραχωρούνταν σε Οθωμανούς ιπείς (σπαχήδες)· βλ. Σπ. Ασδραχάς κ. άλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία*, ό. π., σ. 251, 264· Η. Inalcik – D. Quataert, *Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, ό. π., τ. Α', σ. 25, 43, 87, 177, 195. Αναλυτικά για τους σπαχήδες, βλ. Σπ. Π. Αραβαντινός, *Ιστορία του Αλή πασά του Τεπελενλή*, ό. π., σελ. 46.

Πολλοί περιηγητές που επισκέφθηκαν την Ήπειρο την περίοδο 1807-1815 δίνουν πληροφορίες γεωγραφικού και δημογραφικού ενδιαφέροντος. Σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει η σύγχρονη μελέτη να στηριχθεί αποκλειστικά στα στοιχεία των περιηγητών, καθώς ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος των λανθασμένων και των υπερβολικών προσωπικών εκτιμήσεων. Οι περιηγητές, θεωρούμενοι ως "αυτόπτες μάρτυρες", χρεώνονται, σε μεγάλο βαθμό, τη διαμόρφωση εικόνων για τις χώρες που επισκέφθηκαν οι οποίες, πολλές φορές, δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και αποτελούν παγίωση ορισμένων κοινών τόπων²⁵⁸. Αρκετές φορές μεταφέρουν στα περιηγητικά τους έργα πληροφορίες και αντιλήψεις, οι οποίες απέχουν παρασάγγας από την πραγματικότητα και είναι γεννήματα της δυτικής συνείδησης²⁵⁹.

Η διασταύρωση των στοιχείων που δίνουν οι περιηγητές και οι πληροφορίες από επίσημα οθωμανικά έγγραφα ή από άλλες πρωτογενείς ιστορικές πηγές, θα ήταν ο ασφαλέστερος τρόπος συγκέντρωσης υλικού. Όμως, οι εθνικο-δημογραφικές πληροφορίες που διαθέτουμε από επίσημες απογραφές του πληθυσμού από την Οθωμανική διοίκηση είναι λιγοστές για την περίοδο που εξετάζουμε. Για αυτό το λόγο, οι μαρτυρίες των περιηγητών είναι μία χρήσιμη πληροφοριακή πηγή, ώστε να προσεγγίσουμε τα δημογραφικά δεδομένα της περιοχής.

Τα Γιάννενα, ως το κέντρο του πασαλικιού, από το οποίο ξεκινούν όλοι οι δρόμοι για τα τις υπόλοιπες περιφέρειες, αριθμούσε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, σύμφωνα με τον Γάλλο πρόξενο Beaujour 20.000-25.000 κατοίκους.²⁶⁰ Το ενιαίο πασαλίκι των Ιωαννίνων δημιουργείται κατά τα έτη 1811-1812, όταν ο Αλή Πασάς καταλαμβάνει και τις περιοχές του Δελβίνου, του Μπερατίου, του Αργυρόκαστρου και το Γαρδίκι. Τότε, σύμφωνα με τον δανό περιηγητή Brondsted, ο συνολικός αριθμός του πληθυσμού του πασαλικιού, μετά από τις τελευταίες προσαρτήσεις άγγιζε τις 300.000 ψυχές²⁶¹. Ο Holland κάνει λόγο για εκτιμήσεις 25.000 - 50.000 κατοίκων, με περισσότερο πιθανό τον αριθμό των 30.000 κατοίκων.²⁶² Οι

²⁵⁸ Γιώργος Τόλιας, «Όροι και όρια του Περιηγητισμού», στο *Περιηγητές. Εικόνες της Ελλάδας, Ένθετο της εφημερίδας Η Καθημερινή Έπτά ημέρες* (2. 4. 2000), σελ. 9.

²⁵⁹ Ο Edward Saïd ασκεί κριτική στα κίνητρα των Ευρωπαίων περιηγητών, καταλογίζοντάς τους ότι δεν επιζήτησαν παρά να δουν και να επιβεβαιώσουν μέσα τους τις προυπάρχουσες εικόνες της Ανατολής· βλ. Αλέξανδρος Καλέσης, *Αναγνώσεις στις ταξιδιωτικές αφηγήσεις του F. C. H. L. Rouquerville*, διδ. διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Βόλος 2006, σελ. 57-68.

²⁶⁰ Σπ. Ασδραχάς κ. άλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία, ό. π., τ. 2*, σελ. 147.

²⁶¹ Ιόλη Βιγγοπούλου, *Ο Ελληνικός κόσμος μέσα από το βλέμμα των περιηγητών 15ος -19ος αι., Ανθολόγιο από τη συλλογή του Δημ. Κοντομηνά, ό. π.*, σελ. 37.

²⁶² H. Holland, *ό.π.*, σελ. 112.

Έλληνες αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού²⁶³, που αποτελούνταν και από Αλβανούς²⁶⁴, Τούρκους και Εβραίους²⁶⁵. Ανάμεσά τους, ζούσαν κατά διαστήματα υπήκοοι Ευρωπαϊκών εθνών, υπηρετώντας σε διάφορες θέσεις, όπως για παράδειγμα ο πρόξενος της Γαλλίας Rouqueville. Μέσα σε αυτό το πολυεθνικό μωσαϊκό της πόλης, στο οποίο Έλληνες και Αλβανοί αποτελούν την πλειονότητα του πληθυσμού²⁶⁶, ο Holland αναφέρει και την ύπαρξη Αράβων, Μαυριτανών και Νέγρων. Στις περιγραφές του Holland γίνεται επίσης αναφορά και στον γυναικείο πληθυσμό της πόλης, ο οποίος υφίστατο αρκετές απαγορεύσεις και περιορισμούς.²⁶⁷ Για το πασαλίκι των Ιωαννίνων και τον πληθυσμό του κάνει λόγο στο υπόμνημά του και ο Γάλλος αυτοκρατορικός επίτροπος Bessieres. Όπως γράφει, στο γιαννιώτικο πασαλίκι ζούσαν 50.000 Τούρκοι και 130.000 Έλληνες.²⁶⁸

Σχετικά μεγάλος ήταν και ο πληθυσμός της Πρέβεζας, λόγω του ότι ήταν ένα πολύ σημαντικό λιμάνι του πασαλικιού. Σύμφωνα με τον Leake, όταν έφθασαν εκεί οι Γάλλοι, το 1798, η Πρέβεζα αριθμούσε 2.000 οικογένειες. Στα τέλη του 18ου αιώνα, περίοδο ακμής του εμπορίου της Πρέβεζας, υπήρχε, χωρίς αμφιβολία, πληθυσμιακή ανάπτυξη. Ο πληθυσμός της ανερχόταν σε 10.000 με 12.000 κατοίκους. Ωστόσο, σ' αυτούς κατοίκους, συνυπολογίζονται οι Έλληνες και οι Οθωμανοί που έφθασαν συνεχώς στην Πρέβεζα από την ενδοχώρα.

Σύνμφωνα και με τις μαρτυρίες των ξένων περιηγητών αλλά και τις επιστολές των προξένων, ιδίως του Rouqueville, οι πληθυσμοί των περιοχών που ανήκαν στο πασαλίκι του Αλή αλλά και όσων προσαρτιούνταν σε αυτό δεν έμεναν σταθεροί και αυτό οφείλονταν στις υποχρεωτικές μετακινήσεις πληθυσμών που πραγματοποιούνταν κατόπιν διαταγής του Αλή. Ο Πουκεβίλ αναφέρεται στις βίαιες μετακινήσεις ανθρώπων που διενεργούσε ο Αλής προκειμένου να εποίκισι κάποια περιοχή. Για παράδειγμα, το 1815 προκειμένου να εποίκισι τη Νικόπολη μετέφερε ολόκληρους πληθυσμούς από τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία, σαν να επρόκειτο για αγέλες ζώων. Ο Holland υπολογίζει τον πληθυσμό της

²⁶³ Φαίνεται ότι στην επικράτεια που κάλυπτε το πασαλίκι του Αλή, η ιστορική-γεωγραφική καταγωγή ήταν ο βασικότερος παράγοντας για τη διάκριση κάποιου από τους υπολοίπους, καθώς επίσης και για τον αυτοπροσδιορισμό οποιουδήποτε. Έτσι αντιλαμβανόμαστε ότι η εθνικότητα καθορίζεται από τον γεωγραφικό χώρο· βλ. Κ. Φλέμινγκ, *ο.π.*, σελ. 102.

²⁶⁴ Στο ταξιδιωτικό του σουηδού περιηγητή Peter Oluf Brondsted, βρίσκουμε πλήθος αναφορών στον αλβανικό πληθυσμό των Ιωαννίνων, ή όπως αποκαλούνταν από τους ντόπιους, Αρβανίται· βλ. *Ι. Βιγγοπούλου, ο. π.*, σελ. 27-31.

²⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 112.

²⁶⁶ Ηλίας Σκουλίδας, «Μετοικεσίες αλβανόφωνων στον ελλαδικό χώρο. Φυσικές προσβάσεις και πληθυσμιακή αναδιάταξη», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, 33 (1998-1999), σελ. 277-290.

²⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 113.

²⁶⁸ Ανωγιάτης- Πελέ, *Έξι γαλλικά υπόμνηματα, ο. π.*, σελ. 228. Ο Bessieres παρουσιάζει στοιχεία και για τις υπόλοιπες περιοχές του πασαλικιού.

πόλης, πριν από την κατάληψή της από τον Αλή (1798- 99), στις 10.000 με 12.000 ψυχές και το 1812 στις 4.000²⁶⁹. Άλλη μία εκτίμηση για τον πληθυσμό της Πρέβεζας μεταξύ 1811-1812, μετά τη δεύτερη κατάληψή της από τον Αλή, δίνεται από το Hughes, ο οποίος κάνει λόγο για 16.000 κατοίκους την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας, ενώ την εποχή του Αλή ο αριθμός των κατοίκων της μειώθηκε στις 3.000.²⁷⁰ Ο πληθυσμός της Πρέβεζας ήταν μεικτός, όπως και στη περίπτωση των Ιωαννίνων, με κυρίαρχη όμως πληθυσμιακή ομάδα τους Αλβανούς.

Εκτός από τις αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών από τον Αλή πασά, άλλη μία σοβαρή αιτία μείωσης του πληθυσμού στην Ήπειρο τα έτη 1812-1815 ήταν η επιδημία της πανώλης²⁷¹. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Πρέβεζας, η οποία δεν προσβλήθηκε από αυτή την επιδημία, λόγω των άμεσων μέτρων που πήρε ο Αλή πασάς, προκειμένου να προστατεύσει αυτό το σημαντικό λιμάνι της επικράτειάς του²⁷². Ένα από τα μέτρα που πήρε είναι η δημιουργία εκεί λοιμοκαθαρητηρίου, την ύπαρξη του οποίου επιβεβαιώνει ο H. Rouqueville.²⁷³

Η Πρέβεζα περιβάλλοταν από χωριά τα οποία είχαν μικρό πληθυσμό. Κάποια από αυτά ήταν, σύμφωνα με τους περιηγητές, εντελώς ερημωμένα. Η ερήμωση πολλών χωριών ήταν, τις περισσότερες φορές, “έργο” του Αλή, ο οποίος δήμευε περιουσίες ευκατάστατων ατόμων, προκειμένου να εγκαταστήσει τους δικούς του ανθρώπους σε κατοικίες ντόπιων. Αρκετές πληροφορίες για τα χωριά γύρω από την Πρέβεζα δίνει ο περιηγητής Goodison²⁷⁴ και ο Leake. Ενδεικτικά, ο τελευταίος επισκεπτόμενος το χωριό Κανάλι, παρατήρησε ότι ήταν ένα χωριουδάκι αποτελούμενο από 20 καλύβια, η Καστροσυκιά ένα χωριό με 50 σπίτια και η Ρηνιάσα (σημ. Ριζά) αποτελούνταν από 20 σπίτια.²⁷⁵ Ο ίδιος δίνει, επίσης πολλές

²⁶⁹ Henry Holland, *Ταξίδια στα Ιόνια νησιά, Ήπειρο, Αλβανία, ό. π.*, σελ. 57-68.

²⁷⁰ Thomas S. Hughes, *Ταξίδια στην Ελλάδα και την Αλβανία 1812-1814*, μτφρ Αργυρώ Πετράκου, τόμ. 1ος, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2012, σελ. 405-422.

²⁷¹ Βλ. Για την επιδημία, που έπληξε πολλές περιοχές του ελλαδικού χώρου, Κώστας Κωστής, *Στον καιρό της πανώλης. Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος – 18ος αιώνας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1995, σελ. 404, 408, όπου σχετικές πηγές. Πιο αναλυτικά για την περιοχή της Ηπείρου, βλ. Αριστοτέλης Κ. Σταυρόπουλος, «Οι επιδημίες της πανώλης στην Ήπειρο την εποχή του Αλή πασά και η ανάπτυξη των μέτρων προφύλαξης και λοιμοκαθάρσεως», Γιάννινα-Ήπειρος 19ος - 20ος αι., *Ιστορία-Κοινωνία-Πολιτισμός, Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συνεδρίου, Γιάννινα 2-3-4 Δεκεμβρίου 1988*, Γιάννινα 1993, σελ. 235-240.

²⁷² Ο Theodore Lyman αναφέρει στη ταξιδιωτική του μαρτυρία ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις έχουν λάβει μέτρα προστασίας, προκειμένου η πανδημία της πανώλης να μην περάσει από την Ήπειρο στην Κέρκυρα· βλ. I. Βιγγοπούλου, *ο.π.*, σελ. 83.

²⁷³ F.C.H.L Rouqueville, *Voyage dans la Grèce*, Παρίσι 1820, τόμος 1ος, σελ. 446-447.

²⁷⁴ Ν.Καράμπελας, «William Goodison», *ό. π.*, σ. 146-147.

²⁷⁵ Ν. Καράμπελας, «Ο Άγγλος Λοχαγός William Leake στην Πρέβεζα», *ό. π.*, σελ. 187.

πληροφορίες για το κεφαλοχώρι Λέλοβο, το οποίο είχε 150-200 σπίτια, διασκορπισμένα σε μεγάλη έκταση²⁷⁶

Μία άλλη περιοχή της Ηπείρου με μεγάλο ενδιαφέρον και οικονομική σημασία ήταν το σαντζάκι της Άρτας. Η Άρτα προσαρτήθηκε στο πασαλίκι των Ιωαννίνων το 1796, όταν ο Αλή πασάς απέσπασε από την Πύλη το δικαίωμα είσπραξης των βασιλικών προσόδων με τίτλο μισθώσεως που διατήρησε μέχρι την πτώση του το 1822.²⁷⁷ Η σημασία της Άρτας για τον Αλή ήταν μεγάλη, καθώς επεδίωκε με κάθε τρόπο να έχει τον απόλυτο έλεγχο στον Αμβρακικό κόλπο.²⁷⁸ Οι περισσότεροι ξένοι περιηγητές που ήρθαν στην Ήπειρο πέρασαν από την Άρτα, διερχόμενοι μέσω της πύλης του Αμβρακικού, δηλαδή την Πρέβεζα. Αρκετά τοπογραφικά στοιχεία για την περιοχή της Άρτας δίνουν ο σικελός περιηγητής Scrofanì²⁷⁹ και ο Holland²⁸⁰. Ο Leake αναφέρει ότι ο πληθυσμός της Άρτας το 1808 ξεπερνούσε τους 6000 κατοίκους, με τους Έλληνες να υπερτερούν, σε σχέση με τους μουσουλμάνους (Τούρκοι, εξισλαμισμένοι, Αλβανοί) και τους Εβραίους. Η πληροφορία αυτή του Leake για τον πληθυσμό της Άρτας και την αριθμητική υπεροχή των Ελλήνων συμπίπτει και με άλλα στοιχεία που δίνουν οι ταξιδιώτες Holland (1812), Hobhouse (1809) και Rouqueville (1816). Λόγω του ότι η Άρτα ήταν ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο· ανάμεσα στους κατοίκους της ήταν και ξένοι έμποροι και πρόξενοι.²⁸¹ Ο αγροτικός πληθυσμός υπερτερούσε σε σχέση με τον πληθυσμό της πόλης στις αρχές του 19ου αιώνα, ο πληθυσμός της οποίας μειώθηκε σημαντικά εξαιτίας της επιδημίας της πανώλης. Στο αποκορύφωμά της το 1816, η πόλη της Άρτας ερημώθηκε. Σε λίγες μόνο εβδομάδες έχασε τα ¾ περίπου των κατοίκων της.²⁸² Για την επιδημία της πανώλης στην Ήπειρο και τις επιπτώσεις της θα αναφερθούμε εκτενέστερα παρακάτω.

²⁷⁶ Ν. Καράμπελας, «Ο Άγγλος λοχαγός William Leake στο νομό Πρέβεζας», *ό. π.*, σελ. 83.

²⁷⁷ Κωνσταντίνα Πανάγου, «Συμβολή στην ιστορία της Άρτας», *ό. π.*, σελ. 179-180.

²⁷⁸ A. de Beauchamp, *Vie d'Ali Pacha, visir de Janina*, Παρίσι 1822, σελ. 80.

²⁷⁹ Αν και ο σικελός περιηγητής Scrofanì ταξίδεψε στην Ήπειρο περίπου 12 χρόνια πριν από την περίοδο της μελέτης μας (1794-1795), ωστόσο δεν μπορούμε να παραλείψουμε τις πολύ σημαντικές πληροφορίες που μας προσφέρει το σπουδαίο έργο του με τίτλο *Voyage en Grèce fait en 1794 et 1795*, τ. 1-3, Paris – Strasbourg, an IX [1801].

²⁸⁰ Ο δρόμος από την Σαλαώρα προς την Άρτα ανήκε στο οδικό δίκτυο που είχε δημιουργήσει ο Αλή πασάς και βρισκόταν σε πολύ καλή κατάσταση, σύμφωνα με τους περισσότερους περιηγητές. Για την Άρτα και τα γύρω χωριά, μεγάλο όγκο πληροφοριών προσφέρει η ταξιδιωτική καταγραφή του άγγλου γιατρού Holland· βλ. H. Holland, *ο.π.*, σελ. 220-224.

²⁸¹ Ε. Βέτσιος, «Η εξέλιξη του πληθυσμού της Άρτας από τον 17ο αι. έως τις αρχές του 19ου», *ό. π.*, σελ. 48.

²⁸² Κ. Στεργιοπούλου, «Ο πληθυσμός της Άρτας επί Τουρκοκρατίας», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, τ. 25 (1978), σελ. 20.

3.1.2 Ποιοί μετακινούνται και γιατί ; Από το Πασαλίκι στην Κέρκυρα και αντίστροφα

Θα εστιάσουμε τώρα στις μετακινήσεις πληθυσμών από τα Ιόνια Νησιά προς την Ήπειρο και το αντίστροφο. Χάρη στην ξεχωριστή γεωστρατηγική της θέσης, στο σημείο διασταύρωσης τοπικών και διεθνών θαλάσσιων οδών²⁸³, η θάλασσα του Ιονίου προσέλκυε πάντα εμπόρους, προσκυνητές, λόγιους, εκκλησιαστικούς άνδρες, αλλά και φυγάδες, πειρατές, πρόσφυγες κ.λπ.. Η εγγύτητα της Ηπείρου με τα βόρεια Επτάνησα, καθώς και οι εμπορικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ των δύο αυτών γεωγραφικών περιοχών επιβάλλουν την εξέταση του ζητήματος της μετακίνησης πληθυσμιακών ομάδων, στην παρούσα ενότητα της εργασίας.

Προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι μετακινήσεις των πληθυσμών ανάμεσα στις δύο επικράτειες, θα πρέπει να διασαφηνιστούν οι αιτίες και ο σκοπός τους. Έτσι, η εξέταση των πληθυσμιακών ομάδων που μετακινούνται, αλλά και των ανθρώπων που ταξιδεύουν κατά μόνας ή με μικρή συνοδεία θα πραγματοποιηθεί σε ομάδες, με κριτήριο κάθε φορά τον σκοπό και την αιτία της μετακίνησής τους²⁸⁴.

α. Ευρωπαίοι περιηγητές και πρόξενοι

Όπως έχει δείξει η ιστορική έρευνα, οι μετακινήσεις των πληθυσμών (μεταναστευτικού ή προσφυγικού χαρακτήρα) επηρεάζονται και καθορίζονται καταλυτικά από τα πολιτική ή από τα πολεμικά γεγονότα, καθώς και από την εξέλιξη της οικονομίας. Στην προκειμένη περίπτωση, τα ευρωπαϊκά γεγονότα επηρεάζουν κάθε γωνιά της, τόσο της γηραιάς ηπείρου όσο και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Ευρώπη γνώρισε άνθηση οικονομική, πολιτική και πνευματική, η οποία έπαιξε καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση νοοτροπιών σε σχέση με την έννοια του ταξιδιού. Στην αυγή μιας νέας τάξης πραγμάτων, που επιφέρει η βιομηχανική επανάσταση, οι θαλάσσιες μεταφορές γίνονται όχι μόνο ευκολότερες αλλά και φθηνότερες, συχνά και ταχύτερες. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο E. Hobsbawm, το να είχε κανείς πρόσβαση σ' ένα λιμάνι σήμαινε πρόσβαση προς τον κόσμο²⁸⁵. Σταδιακά, ο δυτικός άνθρωπος έρχεται αντιμέτωπος με νέα ερεθίσματα και η γνώση του εμπλουτίζεται ολοένα και περισσότερο. Η επιθυμία για ανακάλυψη και εξερεύνηση νέων τόπων, με εφόδιο

²⁸³ Βλ. Γεράσιμος Δ. Παγκράτης, *Πόλεμος Κράτος και Κοινωνία στο Ιόνιο Πέλαγος (τέλη 14ου-αρχές 19ου αιώνα)*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2018, σελ. 11.

²⁸⁴ Με τον όρο μετακίνηση, αναφερόμαστε είτε σε υποχρεωτικές μετακινήσεις-διωγμούς που επιβάλλει ο Αλή πασάς για διάφορους λόγους, είτε σε μετακινήσεις που πραγματοποιούνται από θεσμικά πρόσωπα της εποχής και από εμπόρους. Με τον όρο ταξίδι και περιηγητισμός αναφερόμαστε σε άτομα (κυρίως μη οθωμανικοί πληθυσμοί) που ταξιδεύουν και περιηγούνται στην επικράτεια του Αλή πασά. Πρόκειται για την πρώτη κατηγορία “ταξιδευτών” στην οποία θα αναφερθούμε στο παρόν κεφάλαιο.

²⁸⁵ E. Hobsbawm, *Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848*, μτφρ. Μαριέττα Οικονομοπούλου, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990, σελ. 22.

συγκεκριμένες θεωρητικές γνώσεις και ιδεολογικές τοποθετήσεις, είναι η κύρια αιτία του ταξιδιού και της περιήγησης των δυτικών στα τέλη του 18ου αιώνα αλλά και για όλο τον 19ο. Έτσι η διαδρομή που ακολουθεί ο ταξιδιώτης καθορίζεται από τα αναγνώσματά του αλλά και από τις απρόοπτες συγκυρίες στην εξέλιξη του ταξιδιού. Με την είσοδο του 19ου αιώνα η ποικιλία και το πλήθος των ανθρώπων και των ιδεών που κινούνται και μετακινούνται, συναντώνται και ανταλλάσσουν, εντείνεται συνεχώς, με αποτέλεσμα την αυξανόμενη ένταση και το εύρος του ταξιδιωτικού ρεύματος προς τη Μεσόγειο και τις γειτονικές με αυτήν περιοχές.

Αναμφισβήτητα, ο Αλή πασάς είναι μία από τις πιο πολυσυζητημένες προσωπικότητες της εποχής του, με μεγάλο εύρος μυθοπλασιών²⁸⁶ γύρω από το πρόσωπό του, που εξήπτε το ενδιαφέρον των δυτικών ταξιδευτών. Ευρωπαίοι διπλωμάτες, στρατιωτικοί, κατάσκοποι, τυχοδιώκτες, γιατροί και φυσικοί επιστήμονες, καλλιτέχνες, λόγιοι, ιεραπόστολοι και κερδοσκόποι σύχναζαν στην Αυλή του²⁸⁷, καταγράφοντας πληροφορίες για αυτόν τον ξακουστό ηγεμόνα της Ανατολής. Άλλοτε το φιλελληνικό πνεύμα, ο ρομαντισμός της εποχής αλλά και ο οριενταλισμός που επικρατούσε, ωθούν όλο και περισσότερο τους Ευρωπαίους να επισκεφτούν την οθωμανική επικράτεια. Πέρα όμως από την προσωπική ταξιδιωτική επιθυμία των περιηγητών, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι πολλά από τα ταξίδια που οργάνωναν προς το πασαλίκι της Ηπείρου υποκρύπτουν διπλωματικούς σκοπούς και μια έντονη επιθυμία των ευρωπαϊκών δυνάμεων να αποκτήσουν έμμεση “πρόσβαση” στην Αυλή του Αλή πασά. Την περίοδο 1807-1814 είναι μεγάλος ο αριθμός δυτικών περιηγητών που καταφτάνουν στα Ιωάννινα και περιηγούνται την ευρύτερη επικράτεια του γιαννιώτικου πασαλικιού, όπως ο Άγγλος γιατρός Holland (1812), ο T. S Hughes, που ταξίδεψε το 1815 μαζί με τον αρχιτέκτονα R. Cockerell, ο Γ. Φορέστης (Άγγλος πρόξενος στη Γιάννενα), ο Φρ. Πουκεβίλ (Γάλλος πρόξενος στην Αυλή του πασά) κ. άλ.

Αρκετοί ευρωπαίοι περιηγητές που ταξιδεύουν την περίοδο αυτή στο πασαλίκι της Ηπείρου, συνοδεύονταν από αλβανική φρουρά, ενώ διαδοχικά περνούσαν πολυάριθμους ορεινούς σταθμούς ελέγχου και ένοπλες φρουρές, ειδικότερα σε επικίνδυνα περάσματα. Ο λόρδος Μπάυρον και ο Broughton ταξίδεψαν το 1809 από τα Γιάννενα προς το Τεπελένι, συνοδευόμενοι από την προσωπική φρουρά του Αλή πασά. Διασχίζοντας το πασαλίκι του

²⁸⁶ Ιόλη Βιγγοπούλου, *ό. π.*, σελ. 7.

²⁸⁷ Η Αυλή του Αλή πασά αποτελούσε καθημερινό τόπο συγκέντρωσης για ένα ετερόκλητο πλήθος ανθρώπων: ντόπιοι και ξένοι, Τούρκοι, Αλβανοί και Μαυριτανοί στρατιώτες, Έλληνες και Εβραίοι γραμματικοί και έμποροι, Τάταροι και απλοί υπήκοοι, που ζητούσαν ακρόαση από τον Αλή. Με τον τρόπο αυτό, η φήμη του Αλή γνωρίζει μεγάλη απήχηση στην Ευρώπη. T. S Hughes, *ό. π.*, σελ. 60.

επιβεβαιώνουν την ασφάλεια των εδαφών του Αλή.²⁸⁸ Οι εκτεταμένες κατασκευές δρόμων και οι οικοδομήσεις χανίων σε αρκετές περιοχές της επικράτειάς του διευκόλυναν τη μετακίνηση των ξένων περιηγητών. Ο 19ος αιώνα σφραγίστηκε από τη βαθμιαία εξόρμηση των ταξιδιωτών στην ανατολική Μεσόγειο και στον εδαφικό χώρο του νέου Ελληνισμού, και όπου αλλού συμβίωνε με άλλους λαούς και εθνοτικές ομάδες. Οι ξένοι ταξιδιώτες μας κληροδότησαν έναν τεράστιο όγκο έργων, των οποίων η γοητεία βρίσκεται στην προσωπική περιπέτεια, στην αμηχανία τους να προσλαμβάνουν τον χώρο και τα συμβάντα, αλλά και στην ένθερμη συμμετοχή τους σε όλες τις εκφάνσεις του δημόσιου, του πολιτικού και του ιδιωτικού βίου του ελληνικού κόσμου²⁸⁹.

Πέρα όμως από τους ευρωπαίους περιηγητές και πρόξενους, αρκετοί Επτανήσιοι, που κατείχαν υψηλά διοικητικά αξιώματα, μετακινούνταν από την Κέρκυρα προς τα Ιωάννινα και διατηρούσαν επαφές με τον Αλή πασά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Βασιλείου Ζαβού, γερουσιαστή της Ιθάκης και μέλος της Ιονίου Γερουσίας από το 1805 ως το 1807. Στο αρχείο του Αλή πασά εντοπίζουμε μία επιστολή του, η οποία στάλθηκε στον Αλή πασά, μετά την επιστροφή του Ζαβού στην Κέρκυρα από τα Γιάννενα. Οι μετακινήσεις επίσημων προσώπων, όπως του Ζαβού στην αυλή του Αλή, είχαν καθαρά διαμεσολαβητικό χαρακτήρα, μεταξύ των Γάλλων κυρίαρχων των Επτανήσων και Αλή πασά.²⁹⁰ Μία ακόμη κατηγορία ταξιδιωτών που μετακινούνταν συχνά από το πασαλίκι της Ηπείρου προς την Κέρκυρα είναι οι έμπιστοι απεσταλμένοι του Αλή πασά οι οποίοι διευθετούσαν υποθέσεις εξ ονόματός του. Ένας από τους πιο γνωστούς έμπιστους άνδρες του που ταξιδεύει όχι μόνο ως την Κέρκυρα αλλά και ως τη δυτική Ευρώπη για να τον εκπροσωπήσει σε καίριας σημασίας ζητήματα ήταν ο Μουλά Μεχμέτ Εφέντης.²⁹¹

β. Έμποροι

Η διακίνηση εμπορευμάτων –μέσω βέβαια πλοίων– τόσο προς την Κέρκυρα και τους Παξούς όσο και κει προς την επικράτεια του Αλή πασά συνεπαγόταν και την μετακίνηση των εμπόρων, άλλα και ταξιδιωτών, οι οποίοι επωφελούνταν από αυτές τις μετακινήσεις. Όπως

²⁸⁸ John Hobhouse, *Travels in Albania and other Provinces of Turkey in 1809 and 1810*, Λονδίνο 1813, τόμ. 1, σελ. 40.

²⁸⁹ Ιόλη Βιγγοπούλου, Εισαγωγή στο *Ο ελληνικός κόσμος μέσα από το βλέμμα των περιηγητών (15^{ος}-20^{ος} αιώνας)* Ανθολόγιο από τη συλλογή του Δημήτριου Κοντομηνά: Κατάλογος έκθεσης, μουσείο Μπενάκη, 8 Φεβρουαρίου 2005- 6 Μαρτίου 2005, εκδ. Κότινος, Αθήνα, 2005, σελ. 21.

²⁹⁰ Βλ. *Αρχείο Αλή πασά*, ό. π., τ. Α', σελ. 606-608, αριθμ. εγγρ. 332 (Κέρκυρα, 28 Αυγούστου 1807).

²⁹¹ Σύμφωνα με τον Σπ. Αραβαντινό, ο Μεχμέτ εφέντης ήταν ο εξισλαμισμένος μοναχός, ιταλικής καταγωγής, Guerini· βλ. Σπ. Αραβαντινός, *Ιστορία*, ό. π., τ. Β', σελ. 208 και *Αρχείο Αλή πασά*, ό. π., τ. Α', σελ. 687-689, αριθμ. εγγρ. 369 (Κέρκυρα, 27 Φεβρουαρίου 1808).

είπαμε, ο Αλή πασάς φρόντιζε να αναπτύξει και να βελτιώσει το οδικό δίκτυο του πασαλικιού του, καθώς και τα σημαντικότερα λιμάνια των ηπειρωτικών ακτών, ώστε τόσο οι έμποροι του πασαλικιού αλλά και οι ξένοι να μετακινούνται με ευκολία και ασφάλεια. Συχνά, οι ηπειρώτες έμποροι επιλέγουν τις χερσαίες διαδρομές, όπως το πέρασμα από τον εμπορικό δρόμο της Βοσνίας. Το ίδιο ισχύει και για τους εμπόρους του Μπερατίου οι οποίοι συνόδευαν τα εμπορεύματά τους ακολουθώντας τον ίδιο δρόμο. Μετά το 1807, ο Αλή πασάς μεταξύ των άλλων βελτιωτικών έργων στο οδικό δίκτυο του πασαλικιού του, κατασκευάζει και τον δρόμο από την Πρέβεζα για τα Γιάννενα μέσω Λούρου, Μαμτσαούς, Χαλκιάδων και Πέντε Πηγαδιών, ο οποίος αποτελούσε μία πολύ σημαντική οδική-εμπορική αρτηρία.²⁹² Τις περισσότερες βέβαια φορές, οι έμποροι δεν ταξίδευαν οι ίδιοι μαζί με τα εμπορεύματά τους, αλλά ανέθεταν την ευθύνη της ασφαλούς διακίνησης των εμπορευμάτων τους στον εκάστοτε καπετάνιο του караβιού.

Για τους γιαννιώτες εμπόρους που μετακινούνταν την περίοδο αυτή οι πιο συνήθεις προορισμοί για τις εμπορικές τους μετακινήσεις ήταν η Κέρκυρα, τα ιταλικά λιμάνια-κέντρα της Αγκώνας, του Λιβόρνο κ.α., αλλά και εμπορικά κέντρα της κεντρικής και της ανατολικής Ευρώπης: Βιέννη, Βουκουρέστι, Οδησσό, Μόσχα κ. ά.²⁹³ Στη μελέτη του Γ. Σιορόκα για τα certificats d'origine, σημειώνεται το εξής παράδοξο. Όχι μόνο οι Ηπειρώτες έμποροι αλλά και οι Κερκυραίοι προτιμούσαν τη μετακίνησή τους και τη διακίνηση των εμπορευμάτων τους μέσω του χερσαίου εμπορικού δρόμου της Βοσνίας, τη στιγμή που θα ανέμενε κανείς αυτό να γίνεται μέσω της θαλάσσιας οδού²⁹⁴. Για ερμηνεύσουμε αυτή την επιλογή μετακίνησης των εμπόρων και των φορτωτών αλλά και την μεταφορά των προϊόντων τους, θεωρούμε ότι το χερσαίο δίκτυο είχε προβάδισμα έναντι των θαλάσσιων δρόμων, οι οποίοι την περίοδο αυτή έβριθαν από πειρατές και κουρσάρους διαφόρων εθνοτήτων. Γι' αυτόν τον λόγο το ταξίδι και η μεταφορά των εμπορευμάτων από τη στεριά ήταν ασφαλέστερα.

Από τις αρχές του 18ου αιώνα, το σύνολο των ταξιδιωτών που μετακινούνταν από την Κέρκυρα εγγράφονταν ως σύνολο στην άδεια πλεύσης του πλεούμενου που τους

²⁹² Βλ. Δ. Αναγνώτης - Πελέ, *Δρόμοι και διακίνηση*, ό. π., σελ. 25.

²⁹³ Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, ό. π., σελ. 23· Λ. Βρανούσης - Χ. Παπαστάθης - Β. Σφυρόερας, *Η Ήπειρος κατά του νεώτερους χρόνους*, ό. π., σελ. 260-264· Σπ. Ασδραχάς κ. άλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία*, ό. π., σελ. 483-484.

²⁹⁴ Γ. Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης (Certificats d'origine) των εμπορευμάτων ως πηγή της οικονομικής ιστορίας του πασαλικιού Ιωαννίνων (1811-1814)», ό. π., σελ.164· βλ. επίσης, Dimitris Anoyatis - Pele, *Les communications terrestres dans la péninsule Hellénique au XVIIIe siècle*, Paris 1984.

μετέφερε.²⁹⁵ Το 1730, οι εγγραφές αυτές περιλαμβάνουν και τα *passaporti dei passagieri*, τα οποία αποτελούν πολύ σημαντική πηγή πληροφοριών για τα άτομα που μετακινούνται αλλά και για τους προορισμούς τους, οι οποίοι ήταν ως επί των πλείστον τα άλλα νησιά του Ιονίου, ευρωπαϊκά λιμάνια αλλά και η απέναντι ηπειρωτική ακτή της Ιταλίας.²⁹⁶ Από το 1800 έως και το 1870, σώζονται περίπου 11.200 διαβατήρια στα Κερκυραϊκά αρχεία²⁹⁷, χωρίς όμως ο αριθμός αυτός να αντιπροσωπεύει, σίγουρα, τον ακριβή αριθμό όλων των ταξιδιωτών που μετακινήθηκαν την περίοδο αυτή. Το μεγαλύτερο ποσοστό διαβατηρίων που εκδόθηκε αφορά σε κατοίκους των Ιόνιων Νήσων. Ακολουθούν τα οθωμανικά διαβατήρια που διευκόλυναν την μετακίνηση του ελληνικού πληθυσμού της Ηπείρου προς τον χώρο του Ιονίου.²⁹⁸ Ανάμεσα στα επαγγέλματα που καταγράφονται περιλαμβάνονται και οι έμποροι.

γ. Αναγκαστικές μετακινήσεις

Η πρώτη μεγάλη μετακίνηση πληθυσμού από την Κέρκυρα σημειώθηκε κατά την πρώτη περίοδο κυριαρχίας των Γάλλων στα Επτάνησα. Επρόκειτο για Βενετούς, οι οποίοι κατοικούσαν μόνιμα στο νησί και, μετά την οριστική πτώση της Γαληνοτάτης, πήραν τον δρόμο της επιστροφής στη Βενετία, με αποτέλεσμα να σημειωθεί μείωση του πληθυσμού στα Ιόνια Νησιά.

Τα Επτάνησα είναι ο κατεξοχήν τόπος στον οποίο κατέφευγαν οι καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους Έλληνες. Η Κέρκυρα και η Λευκάδα συνδέονται στενά με τα ηπειρωτικά προσαρτήματά τους Πάργα, Πρέβεζα, Βόνιτσα, Βουθρωτό αποτελούσαν μόνιμη επαφή των Επτανήσων με τον στερεοελλαδικό ελλαδικό χώρο και τους Σουλιώτες. Λειτουργούσαν ως τόποι εισροής πληθυσμιακών ομάδων, που κατέφευγαν από το γειτονικό ηπειρωτικό πασαλίκι είτε για να γλιτώσουν κάποια πιθανή δίωξη από τις οθωμανικές αρχές και τον ίδιο τον Αλή, είτε γιατί εκδιώχονταν με τη βία, ύστερα από απόφαση του ίδιου του Αλή πασά. Μετά την καταστροφή του Σουλίου από τον Αλή πασά, η αναγκαστική μετακίνηση ενός σημαντικού αριθμού Σουλιωτών στα Επτάνησα, αναζητώντας σωτηρία, ήταν γεγονός. Τον Μάιο του 1807, ο αριθμός των Σουλιωτών και των κλεφταρματολών που είχαν καταφτάσει στα Επτάνησα ήταν μεγάλος, με αποτέλεσμα η Γερουσία να αποφασίσει την ίδρυση ενός «Ιονίου στρατοπέδου» στη Λευκάδα, από έφεδρους της πολιτοφυλακής των νησιών, από

²⁹⁵ Αλίκη Νικηφόρου, «Η διακίνηση προσώπων στα Επτάνησα τον 19^ο αιώνα», *Πρακτικά Ζ' Πανιονίου Συνεδρίου, Ο χώρος και τα δημογραφικά μορφώματα. Οι κύριοι συντελεστές της οικονομίας, τ. Β' (Λευκάδα 26-30 Μαΐου 2002)*, Αθήνα 2004, σελ. 401-402.

²⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 402.

²⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 402.

²⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 405.

τακτικό στρατό και από Σουλιώτες πρόσφυγες, αρματολούς και κλέφτες,²⁹⁹ υπό την εποπτεία του Καποδίστρια.³⁰⁰

Από την άλλη πλευρά, οι κλεφταρματολοί που ζούσαν και δρούσαν στο γιαννιώτικο πασαλίκι έβρισκαν συχνά καταφύγιο στα Επτάνησα, και ιδιαίτερα τη Λευκάδα, τα οποία και χρησιμοποιούσαν ως ορμητήριο για τις επιδρομές τους.³⁰¹ Ο Αλή πασάς ήλπιζε στη στήριξη των Γάλλων, οι οποίοι όμως δεν επιθυμούσαν να συνεργαστούν μαζί του και να του παραδώσουν τους κλεφταρματολούς. Μάλιστα ο Berthier θα προτείνει με επιστολή του στον Ναπολέοντα να επωφεληθούν οι Γάλλοι από τους πρόσφυγες, οι οποίοι αποτελούσαν ένα ιδιαίτερα έμπειρο και ικανό στρατιωτικό σώμα, παίρνοντάς τους στην υπηρεσία τους.³⁰² Στις επιστολές του Berthier αναφέρεται συγκεκριμένα ονόματα κλεφτών όπως του Σκυλοδήμου, του Κουμπάρη, του Καραχρήστου, του Γεωργίου Sciachi, και του Saccuffani.³⁰³ Την ίδια στιγμή ο Αλή πασάς δεν σταματάει να πιέζει, άλλοτε και να απειλεί, τους Γάλλους με εμπορικό αποκλεισμό, προκειμένου να του παραδώσουν τους φυγάδες ώστε να τιμωρηθούν παραδειγματικά. Ο αυτοκρατορικός επίτροπος των Ιονίων Νήσων, Bessieres, διαβεβαιώνει τον Αλή, τον Φεβρουάριο του 1809, ότι είχαν ληφθεί τα αναγκαία μέτρα από τη γαλλική διοίκηση κατά των κλεφτών, προκειμένου να ικανοποιηθούν τα αιτήματα του Αλή. Αυτές οι διαβεβαιώσεις, εκ μέρους της γαλλικής διοίκησης, προς τον Αλή πασά, στόχευαν στο να διατηρηθεί “σύμπνοια” μεταξύ τους και αποφευχθεί η συμμαχία του Αλή πασά με την Αγγλία.

Από μία επιστολή του Rouqueville, στις 9 Ιουλίου 1809, πληροφορούμαστε ότι κάτοικοι της Πρέβεζας και των Επτανήσων έφευγαν με καΐκια για την Κέρκυρα.³⁰⁴ Ο Πουκεβίλ αναφέρεται και στις βίαιες μετακινήσεις κατοίκων που διενεργούσε ο Αλής, προκειμένου να εποίκισει κάποια περιοχή και να παραδώσει τις κατοικίες και τις περιουσίες των εκδιωγμένων σε οικογένειες Τούρκων και Αλβανών ή Οθωμανών. Γνωστές είναι οι

²⁹⁹ Ελένη Κούκου, *ό. π.*, σελ. 158.

³⁰⁰ Ο Καποδίστριας δημιούργησε κοινό μέτωπο κατά του Αλή πασά και των Γάλλων από τους κατοίκους όλων των τάξεων των νησιών της Επτανήσου, από τους Σουλιώτες, από τους κλέφτες και τους αρματολούς και από τους Ρώσους συμμάχους, προσδίδοντας έτσι στον αγώνα για την ελευθερία της Λευκάδας πανιόνιο και πανελλήνιο χαρακτήρα. Παρόλα αυτά, οι ενέργειες του Καποδίστρια θα διακοπούν με τη συνθήκη του Τίλσιτ, χωρίς φυσικά την παύση των εχθροπραξιών από την πλευρά του Αλή πασά· βλ. *στο ίδιο*, σελ. 160.

³⁰¹ Γ. Σιορόκας, *Ο Αλή Πασάς και οι αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου*, *ό. π.*, σελ. 296.

³⁰² *Στο ίδιο*, σελ. 19.

³⁰³ *Στο ίδιο*, σελ. 19.

³⁰⁴ Δ. Ανωγάτης-Pele, *Έξι γαλλικά υπομνήματα*, *ό. π.*, σ. 96, επιστολή του Rouqueville προς τον γενικό διοικητή των Επτανήσων Donzelot, 9 Ιουλίου 1808.

αναγκαστικές μετακινήσεις Αλβανών μουσουλμάνων³⁰⁵ χωρικών από την ενδοχώρα της Αλβανίας, εγκαθιστώντας τους σε περιοχές μεγάλης στρατηγικής σημασίας, που μόλις είχαν ερημώσει από τους ντόπιους πληθυσμούς τους³⁰⁶, από τη Χειμάρρα, τους Δρυμάδες, το Σούλι και από άλλες περιοχές της Τσαμουριάς, αλλά και από τη Βόνιτσα.³⁰⁷

Παράλληλα, η αφόρητη φορολογία που είχε επιβάλει ο Αλής στους Χριστιανούς, ως ένας τρόπος αύξησης της περιουσίας του, ένα σημαντικό αίτιο καταστροφής πολλών οικισμών, όπου κατοικούσαν Χριστιανοί. Για τους πληθυσμούς αυτούς η μετανάστευση ήταν η μόνη επιλογή, που μπορούσαν να «επιλέξουν». Ακόμη, πολλές εύπορες οικογένειες των Ιωαννίνων, που είχαν δημιουργήσει κάποια περιουσία, προσπαθούσαν να μεταναστεύουν σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή σε ευρωπαϊκές χώρες, προκειμένου να αποφύγουν τη στοχοποίηση των περιουσιών τους από τον Αλή πασά. Σ' αυτή την περίπτωση, οι μεταναστεύσεις πληθυσμών δεν ήταν αποδεκτές από τον Αλή, ο οποίος αντιλαμβάνονταν πως τέτοιου είδους μετακινήσεις υπονόμειαν τα φορολογικά του έσοδα και οδηγούσαν σε σημαντική μείωση του πληθυσμού των Ιωαννίνων. Γι' αυτόν τον λόγο ο Αλής συνήθιζε να κρατάει όμηρο τουλάχιστον ένα μέλος πρώτου βαθμού συγγένειας από την οικογένεια του αιτούντα, ως εγγύηση ότι τελικά αυτός θα επιστρέψει.³⁰⁸

δ. Το ταχυδρομείο

Ο Αλή πασάς διέθετε την καλύτερη και πιο γρήγορη ενημέρωση μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία χάρη στην πολύ καλή οργάνωση του δικτύου των *τατάρων* του, δηλαδή του ταχυδρομείου του³⁰⁹. Απεσταλμένοι του Αλή από κάθε γωνιά του πασαλίκιού του ταξίδευαν στην Ευρώπη, στην Κωνσταντινούπολη και στα γαλλοκρατούμενα Επτάνησα και μετέφεραν φερμάνια, *αρτζουχάλια* (επιστολές), προξενικές επιστολές και, γενικά, κάθε είδους είδηση. Ο Αλής ήταν ενήμερος για το περιεχόμενο όχι μόνο των επιστολών που στέλνονταν στο εξωτερικό, αλλά, χωρίς να σέβεται τους ξένους ταχυδρόμους ή εκείνους του Σουλτάνου και παραβιάζοντας την αλληλογραφία έπαιρνε πληροφορίες για τα συμβαίνοντα έξω από το

³⁰⁵ Στην πρακτική των εποικισμών, ο Αλή πασάς χρησιμοποιούσε μουσουλμανικούς πληθυσμούς και όχι χριστιανικούς, οι οποίοι ταυτίζονταν με τους Έλληνες.

³⁰⁶ Ι. Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Ιστορικά Μελετήματα*, Αθήνα, 1904, τχ. 2, σελ. 44-46.

³⁰⁷ Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ιη' και στις αρχές του ιθ' αιώνα. Τα Δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, ό. π, σελ. 298.

³⁰⁸ Κ. Ε Fleming, *Ο Μουσουλμάνος Βοναπάρτης*, ό. π, σελ. 68.

³⁰⁹ Κ. Γ. Σφήκας, «Το ταχυδρομείο του Αλή Πασά», *Ηπειρωτική Εστία* 2 (1953), σελ.148-149· βλ., επίσης, Ελένη Αγγελομάτη- Τσουγγαράκη, «Όψεις της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής του Αλή Πασά», ό. π., σελ. 136-187.

πασαλίκι του³¹⁰. Το γεγονός αυτό προκαλούσε συνέχεια δυσφορία στον F. Rouqueville, ο οποίος ζητούσε συνεχώς να μην γίνονται γνωστές σε τρίτους οι ειδήσεις που μετέφεραν οι επιστολές του και απαιτούσε από τον Αλή πασά και τους έμπιστους του άνδρες να μην του αποκρύπτουν σημαντικές πληροφορίες, προς όφελός του.

3.1.3 Εμπόδια στη μετακίνηση

Παρά τη θεαματική βελτίωση των συνθηκών των ταξιδιών κατά την πρώτη δεκαετία του 19ου αι., για τους ευρωπαίους περιηγητές, όπως και για τους εμπόρους, οι κίνδυνοι δεν έπαψαν να ελλοχεύουν. Για να τρομοκρατήσει, να φυλακίσει, ακόμη και να θανατώσει τους επικίνδυνους για αυτόν υπηκόους του, ο Αλής χρησιμοποιούσε άτομα χωρίς κανένα ηθικό φραγμό, φύσεις εγκληματικές και κακοποιά στοιχεία, έτσι που το πασαλίκι του, όπως λέγει ο Πουκεβίλ, «να επιτηρείται από μια δράκα συκοφαντών και δολοφόνων».³¹¹

Επιθέσεις, ληστείες και φυλακισμοί

Όπως είδαμε και παραπάνω, συχνά οι Κερκυραίοι έμποροι επέλεγαν τη μεταφορά των εμπορευμάτων τους από την Ευρώπη μέσω της στεριάς, κάνοντας πολλές φορές ολόκληρο κύκλο. Βέβαια το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου διεξαγόταν από τη θάλασσα. Δεν ήταν δε σπάνιο φαινόμενο οι αρπαγές και οι λεηλασίες επτανησιακών πλοίων και των φορτίων τους. Ιδιαίτερα, σε περιόδους έξαρσης της πειρατείας, οι χερσαίοι δρόμοι αποτελούσαν την ασφαλή εναλλακτική λύση.

Η ληστρική δραστηριότητα του Αλή πασά κατά τα πρώτα χρόνια της αναρρίχησης του στα οθωμανικά αξιώματα είναι αδιαμφισβήτητη. Μάλιστα η ληστεία, πριν από την περίοδο διοίκησης του πασαλικιού από τον Αλή, ήταν τόσο εξαπλωμένη στην Ήπειρο, ώστε οι μετακινήσεις των ταξιδιωτών, των εμπόρων κ. άλ. ήταν σχεδόν αδύνατες. Η Υψηλή Πύλη, γνωρίζοντας τις ληστρικές ικανότητες του Αλή, αντιλήφθηκε από νωρίς ότι θα μπορούσε να επιτύχει την καλύτερη δυνατή αστυνόμευση αν του ανέθετε την καταδίωξη των ληστών και γι' αυτό τον διόρισε γενικό επόπτη των δερβενίων, μεγάλου μέρους του ελλαδικού χώρου. αρκετά τοπογραφικά στοιχεία για την περιοχή Φαντάζεται οξύμωρο, αλλά ποιός θα ήταν καταλληλότερος για αυτό το αξίωμα από έναν πρώην λήσταρχο; Η ληστεία έγινε ένα από τα

³¹⁰ Ιδιαίτερα την κρίσιμη περίοδο του ναυτικού αποκλεισμού των Επτανήσων από τους Άγγλους, οι Γάλλοι διοικητές των Ιονίων γνωρίζουν πολύ καλά ότι η μεταξύ τους αλληλογραφία κινδυνεύει να κλαπεί από τους τάταρους του Αλή. Χαρακτηριστική είναι η φράση του διοικητή στη Λευκάδα, Camus, σε επιστολή που αποστέλει στον Rouqueville στα Ιωάννινα, τον Αύγουστο του 1808: «Nous ne devons plus hazarder notre correspondance par terre, tout y viole»· βλ. Σιρόκας, *Έξι γαλλικά υπομνήματα, ό. π.*, σελ. 135-136.

³¹¹ Αλεξάνδρα Πεταλά, *ό. π.*, σελ. 262.

εργαλεία της διακυβέρνησής του. Κάθε φορά που έκρινε ότι οι συνθήκες το ευνοούσαν, δεν δίσταζε να πραγματοποιεί με τους άνδρες του ληστρικές επιθέσεις, τρομοκρατώντας τους μετακινούμενους πληθυσμούς.

Για τις επιθέσεις αυτές μας πληροφορούν τα διαβήματα των γαλλικών αρχών προς τον Αλή, καθώς και οι οδηγίες τους προς τους επτανήσιους ναυτικούς.³¹² Κατά τη διάρκεια της γαλλικής κατοχής στα Επτάνησα, τα λιμάνια και οι όρμοι των ηπειρωτικών ακτών γίνονται συχνά πεδία επιθέσεων, που διενεργούσαν τα πλοία του Αλή πασά³¹³. Η φυλάκιση του υδραίου καπετάνιου και κατοίκου Κέρκυρας Σαχίνη από τον Αλή, το 1810, προκάλεσε την έκρηξη των Γάλλων της Κέρκυρας οι οποίοι, με τη σειρά τους, προκάλεσαν την έκδοση σουλτανικού φερμανιού, χωρίς όμως ο Αλής να υπακούσει σε αυτό³¹⁴.

Σε επιστολή που έστειλε ο Rouqueville στον Donzelot, στις 22 Ιουνίου 1808, τον ενημερώνει για την παράνομη κράτηση 60 βοδιών με εντολή του Αλή πασά, που μετέφερε ένας έμπορος από το Αργυρόκαστρο με προορισμό την Κέρκυρα, οδηγώντας τα σε ένα κοντινό στα Γιάννενα χωριό, τη Γέλοβα.³¹⁵ Ένα άλλο περιστατικό που αναφέρει ο F. Rouqueville, σε επιστολή του προς τον Γάλλο επιτετραμμένο των Επτανήσων Bessieres, είναι αυτό της φυλάκισης από τον Αλή ενός Κερκυραίου πολίτη με το όνομα Μαργαρίτης. Η σύλληψη αυτή είχε ως σκοπό την αρπαγή της αλληλογραφίας των αδερφών Rouqueville, την οποία μετέφερε ο Μαργαρίτης, καθώς την περίοδο εκείνη οι σχέσεις των αδελφών Rouqueville και του Αλή πασά ήταν διαταραγμένες και ο τελευταίος υποπτευόταν μυστικές κινήσεις των Γάλλων εναντίον του.³¹⁶ Σε επιστολή του, τον Απρίλιο του 1812, ο Σπυρίδων Φορέστης διαμαρτύρεται από τη Ζάκυνθο, ζητώντας από τον Αλή πασά να παύσουν διάφορα ανάρμοστα επεισόδια που προκαλούνταν από ορισμένους κακοποιούς.³¹⁷ Ανάλογες ενέργειες με αρπαγές και παράνομες φυλακίσεις συνέβησαν και τα επόμενα χρόνια, μέχρι και το τέλος της γαλλικής κατοχής των Ιονίων Νήσων.

³¹² Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ό. π., σελ. 297.

³¹³ Ο Rouqueville σε επιστολή του προς τον Γάλλο επιτετραμμένο Lesseps, λίγες μέρες μετά από την επίσημη τοποθέτηση του πρώτου ως υποπρόξενος της Γαλλίας στην Πρέβεζα, δείχνει να έχει αντιληφθεί πλήρως τα προβλήματα που προκαλούν οι άντρες του Αλή στην εν λόγω περιφέρεια και επιθυμεί την αναλυτική αναφορά όλων των προβλημάτων που επικρατούν. CADN, "Consulat de Jannina", 290PO/1 4-5. Βλ. το έγγραφο στο Παράρτημα αριθμ. 2.

³¹⁴ Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ό. π., σελ. 297.

³¹⁵ Δ. Ανωγιάτης Pele, *Έξι γαλλικά υπομνήματα για τα Επτάνησα και τον απέναντι Ηπειρωτικό χώρο*, σελ. 97.

³¹⁶ Στο ίδιο, αριθμ. εγγρ. 17, σελ. 92. Παρόμοια περίπτωση είναι αυτή που αναφέρει ο Rouqueville για ένα μικρό πλοίο το οποίο είχε ως φορτίο κρασί και είχε ξεκινήσει από την Λευκάδα με προορισμό την Κέρκυρα. Το εν λόγω πλοίο συνελήφθη στη Regniassa, μέρος της Οθωμανικής επικράτειας. Ο πλοίαρχος και το πλήρωμα κρεμάστηκαν στα Γιάννενα, με εντολή του Αλή πασά· βλ. στο ίδιο, αριθμ. εγγρ. 26, σελ. 130-131.

³¹⁷ *Αρχείο Αλή Πασά*, ό. π, τ. Β', σ. 248-249, αριθμ. εγγρ. 587 (Ζάκυνθος, 14 Απριλίου 1812).

Ιδιαίτερα, οι επιθέσεις που σχεδίαζε ο Αλής στο Ιόνιο με σκοπό την εκδίκηση ή την δημιουργία εμποδίων στους Γάλλους³¹⁸ προκαλούσαν το αίσθημα κινδύνου και ανασφάλειας στα πληρώματα των πλοίων που κινούνταν στην περιοχή του Ιονίου. Οι συλλήψεις και οι απαγωγές οδηγούσαν συχνά τους συλληφθέντες στον θάνατο, όπως στην περίπτωση του καπετάνιου του γαλλικού πολεμικού πλοίου “La Veloce”, Andruzzi, ο οποίος, αφού πρώτα απήχθη στις 27 Οκτωβρίου 1810, κοντά στο Βουθρωτό, έναν χρόνο μετά έγινε γνωστός ο θάνατός του³¹⁹. Το γεγονός αυτό, που ήταν η «απάντηση» του Αλή πασά, στις κατηγορίες που εξαπέλυσε εναντίον του ο Latour-Maubourg στον Σουλτάνο, αποτελεί μία πάγια τακτική του, κάθε φορά που οι σχέσεις με τους Γάλλους δυσχεραίνονταν.

Άλλη μία αξιόπιστη απόδειξη του κινδύνου που ελόχευε στις χερσαίες διαδρομές είναι η ανησυχία που εκφράζει ο Rouqueville για την ασφάλεια των χρηματοποστολών του γαλλικού υπουργείου Εξωτερικών διά ξηράς³²⁰. Κάνει, συνεχώς, λόγο για την αδυναμία του Αλή πασά να εγγυηθεί την ασφάλεια των χρηματοποστολών όσο απομακρυνόταν κανείς από το διοικητικό του κέντρο, καθώς ο έλεγχος των τοπικών αρχών καθίστατο δύσκολος. Από την αλληλογραφία του Rouqueville πληροφορούμαστε και την αποτυχημένη αποστολή του υπίλαρχου Carpentier να μεταφέρει χρήματα από τα Ιωάννινα στην Κέρκυρα, διασχίζοντας το Κάταρο.³²¹ Ιδιαίτερα σε περιόδους αναταραχών στις σχέσεις των Γάλλων με τον Αλή πασά, οι Γάλλοι καταφεύγουν στη βοήθεια της Πύλης, μέσω των πρεσβευτών τους στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να πραγματοποιήσουν τέτοιου είδους μετακινήσεις.³²²

Εν κατακλείδι, παρατηρούμε ότι παρά την περάτωση πολλών δημοσίων έργων, τη βελτίωση των οδικών αρτηριών και την πάταξη του ληστρικού φαινομένου από τον Αλή Πασά, το οδικό δίκτυο συνέχιζε να παραμένει επικίνδυνο, λόγω της δράσης των ληστών. Εξάλλου, αφού ο Αλής είχε καταφέρει να εξουδετερώσει μικρότερους λήσταρχους του πασαλικιού, είχε συγκεντρώσει στα χέρια του το μονοπώλιο της ληστείας των εμπορών και

³¹⁸ Τα γαλλικά πλοία δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα μόνο από τις δυνάμεις του Αλή πασά αλλά και από τους αντίπαλους τους Άγγλους. Στις 16 Σεπτεμβρίου 1808, ο F. Rouqueville αναφέρει σε επιστολή του προς τον διοικητή της Κέρκυρας ότι οι Άγγλοι είχαν αιχμαλωτίσει ένα γαλλικό πλοίο, λεηλατώντας το και καίγοντάς το στη συνέχεια· Ανωγιάτης-Πελέ, *Έξι γαλλικά υπομνήματα*, ο.π., σελ. 153.

³¹⁹ J. Baeyens, *Les Francais a Corfou*, ό. π., σελ.123-124.

³²⁰ Γ. Σιορόκας, *Η εξωτερική πολιτική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, ο.π., σελ. 323.

³²¹ Στο ίδιο, σελ. 325.

³²² Οι Γάλλοι με αυτόν τον τρόπο είχαν προσπαθήσει να αποκτήσουν την πρόσβαση στις δαλματικές ακτές για τη διακίνηση εφοδίων, χωρίς όμως να πετύχουν τον σκοπό τους· βλ. Σιορόκας, *Οι Γάλλοι Αυτοκρατορικοί*, ό. π., σελ. 298.

των βιοτεχνών.³²³ Πρόκειται για μία πολύ μεγάλη αντίφαση που χαρακτηρίζει την περίοδο της εξουσίας του στο γιαννιώτικο πασαλίκι.

Παρεμπόδιση στη διέλευση γαλλικών στρατιωτικών δυνάμεων

Άλλο ένα εμπόδιο που πρόβαλε ο Αλή Πασάς στους Γάλλους των Επτανήσων και, κυρίως, της Κέρκυρας ήταν σχετιζόταν με τη διέλευση γαλλικών δυνάμεων. Στα ναπολεόντεια σχέδια ήταν απαραίτητη η διέλευση γαλλικών δυνάμεων από την Ιταλία προς την Κέρκυρα, μέσω του Κάτορου και του Βουθρωτού. Εμπόδιο σε αυτή τη μετακίνηση δεν στάθηκε μόνο ο Αλή πασάς αλλά και η ίδια η Υψηλή Πύλη. Παρά τις προσπάθειες του Sebastiani, πρεσβευτή της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη, να μεταπείσει τον Σουλτάνο³²⁴, όλες οι προσπάθειες απέτυχαν παταγωδώς, με τη δολοφονία μάλιστα τεσσάρων Γάλλων.

Η πανδημία της πανώλης

Ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια για το εμπόριο και για την μετακίνηση των ατόμων από τα Επτάνησα προς το γιαννιώτικο πασαλίκι και το αντίστροφο ήταν οι πανδημίες της πανώλης. Η επαφή της Ηπείρου με την Αλβανία, όπου βρισκόταν συνήθως η «είσοδος» των επιδημιών, αλλά και τα χερσαία σύνορα με τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο προσβάλλονταν τακτικά από την επιδημία της πανώλης. Το άλλοτε *male contagioso*³²⁵, όπως αναφέρεται η πανώλη σε βενετικά έγγραφα του 18ου αιώνα, φαίνεται να είχε εκδηλωθεί στο Δυρράχιο το 1717 και απο εκεί εξαπλώθηκε στα Γιάννενα, την Άρτα και τον Μοριά. Οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ Δυρραχίου και Ιωαννίνων αλλά και με άλλες πόλεις της Αλβανίας φαίνεται ότι ευνόησαν τη γρήγορη μετάδοση της πανώλης. Η αδιαφορία των οθωμανικών αρχών για τη λήψη μέτρων εναντίον αυτής της φοβερής επιδημίας, η άγνοια των κατοίκων για την εφαρμογή υγειονομικών μέτρων, το κλίμα³²⁶ αλλά και η ίδια η δόμηση των πόλεων υπήρξαν οι κυριότερες αιτίες διάδοσης αυτής της νόσου. Συχνά, επίσης, εμφανίζεται ως αιτία μετάδοσης η παθητική στάση των μουσουλμανικών πληθυσμών, ως απόρροια της πίστης

³²³ Γ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ηπειρος*, ό. π, σελ. 288.

³²⁴ Ed. Driault, *Napoleon et l'Europe, Le Grand Empire (1809-1812)*, Παρίσι 1924, σελ. 100.

³²⁵ *Male contagioso* σημαίνει μεταδοτικό κακό· βλ. Ελ. Βέτσιος, «Στοιχεία για την επιδημία πανώλης στα Γιάννενα και στην Άρτα στα 1717-1719 (με βάση βενετικά αρχαιακά έγγραφα)», *Σκουφάς*, τόμος ΙΓ' - τεύχος 100, σελ. 343-359 (Άρτα 2007)», σελ. 347.

³²⁶ Για μια λεπτομερέστερη ανάλυση των αιτιών των νόσων και των επιδημιών στην Οθωμανική επικράτεια βλ. Μαρία Μάνδουλα-Κουσουνή, «Η αιτιολογία και η επιδημιολογία των νόσων και των επιδημιών στον ελληνικό πληθυσμό κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής», *Ιατρικά Χρονικά Βορειοδυτικής Ελλάδος*, τόμος 15/ τεύχος 1 (2019).

τους στο Κοράνι³²⁷ και στη μοίρα (κισμέτ). Η εμφάνιση αυτής της νόσου τρομοκρατούσε τους κατοίκους και η διάρκειά της χαρακτηρίζονταν από διαστήματα εξάρσεων και υφέσεων. Ο περιορισμός των μετακινήσεων και η απαγόρευση των εμπορικών συναλλαγών ήταν ένα από τα πρώτα μέτρα που έθετε σε εφαρμογή η Γαληνοτάτη, προκειμένου να αποφευχθεί η εξάπλωση της νόσου στα Επτάνησα³²⁸. Η υποχρεωτική καραντίνα στην οποία υποβάλλονταν οι άνθρωποι και τα εμπορεύματα που έφταναν στα Επτάνησα από την Ήπειρο δυσχέραινε ακόμα περισσότερο τις μετακινήσεις.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης γαλλικής κατοχής στα Επτάνησα ξεσπάει, για μία ακόμη φορά, το 1812, μία επιδημία πανώλης στην Ήπειρο. Η αλληλογραφία των αδερφών Rouqueville φέρνει στο φως στοιχεία για αυτή τη νέα πανδημία πανώλης που έπληξε την Ήπειρο.³²⁹ «Ποτέ ξανά η ιστορία δεν βίωσε τέτοια θανατηφόρα πανδημία πανώλης, όσο αυτή που έχει εξαπλωθεί τώρα σε όλη την Οθωμανική επικράτεια έως και τις γειτονικές ακτές της Κέρκυρας», αναφέρει χαρακτηριστικά ο F. Rouqueville σε επιστολή του προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας Bassano, το 1814.³³⁰ Οι πληροφορίες που διαθέτουμε γι' αυτό το μεγάλο κύμα πανώλης που έπληξε το μεγαλύτερο τμήμα της Ηπείρου έως τα Επτάνησα είναι διάσπαρτες και συγκεχυμένες, με αποτέλεσμα ο σχηματισμός μιας πλήρους εικόνας να είναι δύσκολος.

Αυτή η επιδημία της πανώλης φαίνεται πως ξεκίνησε στις αρχές του 19ου αιώνα από την Αίγυπτο, απ' όπου πέρασε στην Μ. Ασία και γρήγορα το 1812 εξαπλώθηκε στη Σμύρνη και στην Κωνσταντινούπολη. Από εκεί η πανώλη ακολούθησε το δρόμο προς το εσωτερικό της Οθωμανικής επικράτειας και τα Βαλκάνια. Τα πρώτα κρούσματα που παρουσιάστηκαν στην Ήπειρο και, πιο συγκεκριμένα, στην περιοχή της Κορυτσάς ανησύχησαν τον πρόξενο

³²⁷ Ο αρχίατρος των Ηνωμένων Πολιτειών στα Επτάνησα, J. D Tully αναφέρεται με ιδιαίτερη περιφρόνηση για το Ισλάμ και υποστηρίζει ότι οι πρακτικές που επιβάλλει το Κοράνι και οι θρησκευτικές αντιλήψεις των μουσουλμανικών πληθυσμών θεωρούνται κύριες αιτίες για τη διάδοση της πανώλης. Τις ίδιες αντιλήψεις φαίνεται να εκφράζει και ο Rouqueville στις περιηγήσεις του, αναφερόμενος στην περίπτωση των Φιλιατών και της προτροπής του δερβίση ώστε να μην παρθούν μέτρα από τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς, υπομένοντας στωικά τη μοίρα τους· βλ. Κώστας Κωστής, *Στον καιρό της πανώλης, Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος - 19ος αιώνας*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 1995, σελ. 256-257· J.D Tully, *The history of plague*, Λονδίνο 1821· F.C.H.L Rouqueville, *Voyage dans la Grece*, Παρίσι 1820, τόμος 1ος, σελ. 446-447.

³²⁸ Περισσότερα για την επιδημία της πανώλης στην Ήπειρο τον 18ο αιώνα βλ. Ε. Βέτσιος, «Στοιχεία για την επιδημία πανώλης στα Γιάννενα και στην Άρτα στα 1717-1719 (με βάση βενετικά αρχειακά έγγραφα)», ό. π.· Γ. Ι Λασκαράτος, *Πρόληψη της αρρώστιας και κοινωνική προστασία στα Επτάνησα επί Αγγλοκρατίας (1815-1864), Διατριβή επί Υψηλής*, Αθήνα, 1984.

³²⁹ Βλ. Rouqueville C.H.L, *Η πανώλη τύπου orientalis*, μτφρ. Βάιος Βαϊόπουλος, Πρόλογος Δημήτρης Ανωγάτης-Πελέ, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2005.

³³⁰ Γ. Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης (Certificats d'origine) των εμπορευμάτων ως πηγή της οικονομικής ιστορίας του πασαλικιού Ιωαννίνων (1811-1814)» ό. π., σελ.166· βλ. επίσης Αλιβέρτης, Νικ. Β., «Η πανώλης του 1816-17 στην Άρτα κατά τον Hugo Rouqueville», *Σκουφάς*, τόμ. 3/ τεύχ. 32 (1966), σελ. 310-315.

Ρουqueville, επειδή η περιοχή αυτή είχε συχνές επαφές με τα λιμάνια της Σαγιάδας του Βουθρωτού και των Αγίων Σαράντα και έτσι η πανώλης θα μπορούσε πολύ εύκολα να εξαπλωθεί τόσο στα Γιάννινα όσο και στην Κέρκυρα³³¹. Επικίνδυνη, επίσης, θεωρούσε την είσοδο στα Γιάννενα εμπορών και караβανιών από άλλα μέρη της Ρούμελης, παρά την τήρηση καραντίνας. Έως το 1814 η πανώλης είχε προσβάλει μεγάλο αριθμό οικισμών της Ηπείρου, ανάμεσά τους τις Φιλιάτες³³² και το Αργυρόκαστρο. Η Κέρκυρα θα γνωρίσει το μεγάλο κύμα της επιδημίας μετά το 1814.

Ο Αλή πασάς υπήρξε από τους λίγους ηγεμόνες της Οθωμανικής επικράτειας, που μερίμνησε και έλαβε μέτρα για την αντιμετώπιση της πανώλης. Είναι ο μόνος που θα επιδιώξει να συγκροτήσει, οργανωμένα, ένα σύστημα προστασίας από την πανώλη, που να καλύπτει μία ευρεία γεωγραφική έκταση.³³³ Τα μέτρα που παίρνονταν για την αποφυγή μετάδοσης της επιδημίας πριν από το 1816 ήταν τα εξής: Αρχικά ο έλεγχος των κύριων δρόμων και των διαβάσεων με περιορισμό της ελεύθερης επικοινωνίας και στη συνέχεια απολύμανση και λοιμοκάθαρση των ταξιδιωτών. Ιδιαίτερο μέτρο ήταν η απολύμανση των έφιπων ταχυδρόμων, που ταξίδευαν έως την Κωνσταντινούπολη, αλλά και η συγκρότηση λαζαρέτων σε όλα τα δερβένια της Ηπείρου. Χάρη σε αυτά τα άμεσα μέτρα που πάρθηκαν από τον Αλή πασά³³⁴, τα Γιάννενα θα μείνουν σχεδόν άθικτα από αυτή την επιδημία. Ιδιαίτερη είναι και η περίπτωση της Πρέβεζας, που παρά την εμπορική κίνηση που σημείωνε, ως κεντρικό λιμάνι του πασαλικιού, κατάφερε να μην προσβληθεί από αυτή την πανώλη.

Ωστόσο, παρά τα υγειονομικά μέτρα που εφάρμοσε ο Αλή πασάς, η μεγάλη διάδοση και διάρκεια αυτής της επιδημίας είχε σοβαρές επιπτώσεις στις επικοινωνίες και στην οικονομία και ανέτρεψε τα δημογραφικά δεδομένα της ευρύτερης περιοχής³³⁵. Η κοινωνική ζωή του πασαλικιού της Ηπείρου είχε αλλάξει σε μεγάλο βαθμό. Τόσο το στεριανό όσο και το θαλάσσιο εμπόριο περιορίστηκε και ο φόβος των γαλλικών αρχών γίνεται έκδηλος. Το 1814 φαίνεται ότι η νόσος βρισκόταν σε ύφεση, με αποτέλεσμα οι μετακινήσεις και οι εμπορικές συναλλαγές να ξαναρχίζουν κανονικά. Το μεγάλο πρόβλημα που δημιουργήθηκε όμως την περίοδο της μεγάλης έξαρσής της ήταν ότι οι ευρωπαϊκές Δυνάμεις προσπάθησαν

³³¹ Γ. Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης», *ό. π.*, σελ. 167.

³³² Ο Αλή πασάς προέβη σε πλήρη αποκλεισμό των Φιλιατών, μια περιοχή που γνώρισε μεγάλη έξαρση πανώλης κατά το διάστημα 1813-1814· J. D Tully, *The history of plague*, *ό. π.*, σελ. 81.

³³³ Κ. Κωστής, *Στον καιρό της πανώλης*, *ό. π.*, σελ. 259.

³³⁴ Μετά τον θάνατο του Αλή πασά, παρατηρείται σοβαρή χαλάρωση των υγειονομικών μέτρων που ο ίδιος είχε θέσει σε ισχύ, με αποτέλεσμα οι πληθυσμοί να κλονιστούν σοβαρά κατά την επιδημία του 1822-1823. Παρά τις προσπάθειες των ελληνικών κοινοτικών Αρχών, οι μπέηδες της πόλης τηρούσαν μία στάση αδράνειας· Κ. Κωστής, *ό. π.*, σελ. 278.

³³⁵ Γ. Παπαγεωργίου, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης», *ό. π.*, σελ. 169.

να παρακάμψουν τα υγειονομικά πρωτόκολλα, για να μην βλαφθούν τα συμφέροντα των εμπορών που συναλλάσσονταν με την Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά και με τα Επτάνησα, Μπροστά στα οφέλη του διεθνούς εμπορίου φαίνεται πως η ζωή των ανθρώπων είχε μικρή αξία.³³⁶ Χωρίς αμφιβολία η επιδημία της πανώλης διατάραξε τις ισορροπίες των πληθυσμών της ηπειρωτικής και νησιωτικής χώρας, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό κάθε έκφανση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής τους.

³³⁶ Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις του λαθρεμπορίου. Ειδικά μετά το 1815, φαίνεται ότι οι λαθρέμποροι κυκλοφορούν με σχετική άνεση στο Ιόνιο· Κ. Κωστής, *ό. π.*, σελ. 277.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ερευνώντας δημοσιευμένο και αδημοσίευτο αρχειακό υλικό και μελετώντας την πλούσια βιβλιογραφία, προσπαθήσαμε να αναδείξουμε τρία βασικά ζητήματα για την περίοδο της δεύτερης γαλλικής κυριαρχίας στα Επτάνησα, παράλληλα με την ανάπτυξη του πασαλικιού της Ηπείρου από την πολυσχιδή προσωπικότητα του Αλή πασά. Όπως αναφέραμε στο κύριο μέρος της εργασίας, η Κέρκυρα και τα υπόλοιπα Ιόνια Νησιά, μετά το τέλος της Επτανήσου Πολιτείας, γίνονται στόχος του Ναπολέοντα, ο οποίος επιθυμούσε την ενσωμάτωσή τους στη Γαλλία. Ταυτόχρονα όμως, η Κέρκυρα μπαίνει στο στόχαστρο των φιλοδοξιών του Αλή πασά, ο οποίος με τη συνθήκη του Τίλσιτ, το 1807, χάνει κάθε ελπίδα για επέκταση του πασαλικιού του στο Ιόνιο. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης κυριαρχίας των Γάλλων στο Ιόνιο, η οποία διήρκησε μέχρι το 1814, μόνο για το νησί της Κέρκυρας, ερευνήσαμε και αναλύσαμε ένα μπλέγμα σχέσεων με τον απέναντι ηπειρωτικό χώρο, που κινήθηκαν σε τρία επίπεδα: διπλωματικές σχέσεις, εμπορικές συναλλαγές και μετακίνηση πληθυσμιακών ομάδων.

Μετά την πτώση της Γαληνοτάτης, ακολούθησε η βραχύχρονη παρουσία των Γάλλων από το 1797 έως το 1799, η οποία έληξε άδοξα, διαψεύδοντας τις ελπίδες των δημοκρατικών και προκαλώντας αναταραχές στο εσωτερικό των νησιών. Ακολούθησε η ίδρυση της Επτανήσου Πολιτείας η οποία γέννησε για πρώτη φορά το αίσθημα εθνικής συνείδησης για τους Επτανήσιους. Επτά χρόνια μετά, ο Ναπολέοντας έχοντας ισχυροποιήσει την παρουσία του, καταφέρνει να αποκτήσει με τη συνθήκη του Τίλσιτ τα πολυπόθητα για εκείνον Ιόνια Νησιά. Την ίδια περίοδο, ο Αλή πασάς ισχυροποιεί τη θέση του στο πασαλίκι της Ηπείρου και εμπλέκεται ενεργά στο ευρωπαϊκό διπλωματικό πεδίο. Κατά τη διάρκεια αυτής της επταετίας, οι σχέσεις του Αλή πασά με τους Γάλλους της Κέρκυρας, αλλά και με τον ίδιο τον Βοναπάρτη, μεταβάλλονται συνεχώς. Τα συμφέροντα και των δύο στην ευρύτερη περιοχή του Ιονίου και των ηπειρωτικών παραλίων συγκρούονται και χαράζονται νέες συμμαχίες. Η παρουσία των Γάλλων προξένων στην επικράτεια του γιαννιώτικου πασαλικιού έπαιξε έναν ιδιαίτερο ρόλο. Η αλληλογραφία των αδερφών Rouqueville με τους Γάλλους διοικητές της Κέρκυρας αποκαλύπτει πολλές πτυχές της προσωπικότητας του Αλη πασά αλλά και τον τρόπο με τον οποίο ασκούσε την εσωτερική και εξωτερική πολιτική του. Η αδιάκοπη επιδίωξη πλουτισμού, με κάθε μέσο, και οι συνεχείς επεκτατικές του βλέψεις είναι οι βασικοί πόλοι στους οποίους ο Αλή στήριζε τις συμμαχίες του. Μετά τις διαψεύσεις των ελπίδων που είχε εναποθέσει ο Αλή πασάς στους Γάλλους, θα στραφεί στους Βρετανούς, έχοντας

πάντα ως στόχο το προσωπικό του συμφέρον. Τα φερμάνια της Πύλης, αφήνουν συχνά ατάραχο τον ηγεμόνα του ηπειρωτικού πασαλικιού, ειδικά όταν αυτά δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντα του.

Σχετικά με τις εμπορικές σχέσεις της Κέρκυρας και του γιαννιώτικου πασαλικιού, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι κινούνται στον άξονα των διπλωματικών εξελίξεων. Το νησί της Κέρκυρας, αλλά και τα υπόλοιπα Επτάνησα, ήταν σε μεγάλο βαθμό «εξαρτημένα» από τις εξαγωγές του ηπειρωτικού πασαλικιού. Το κέντρο του πασαλικιού, τα Ιωάννινα, γνωρίζουν την περίοδο εκείνη μεγάλη οικονομική άνθιση. Γιαννιώτες έμποροι αναπτύσσουν σημαντικές δραστηριότητες όχι μόνο στην ηπειρωτική επικράτεια αλλά και σε μεγάλα ευρωπαϊκά κέντρα. Το εμπόριο, εξάλλου, αποτελεί τον πιο κερδοφόρο κλάδο της οικονομίας του πασαλικιού. Η προσωπική περιουσία του Αλή πασά, η οποία είχε συγκεντρωθεί κυρίως χάρη στα παράνομα έσοδα, ολοένα και μεγάλωνε και σύμφωνα με τις αφηγήσεις των περιηγητών είναι δύσκολο να εκτιμηθεί. Οι κύριες εξαγωγές από την Ήπειρο αφορούσαν σε γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, ενώ τα εμπορικά παζάρια και οι εμποροπανηγύρεις των Ιωαννίνων αποτελούσαν σημεία έλξης για τους εμπόρους που κατέφθαναν στο γιαννιώτικο πασαλίκι και πραγματοποιούσαν πιλές συναλλαγές. Οι επισιτιστικές ανάγκες της Κέρκυρας ήταν τόσο μεγάλες, λόγω της μικρής σχετικά πρωτογενούς παραγωγής της και του μεγάλου πληθυσμού της, ώστε το εμπόριο με το πασαλίκι των Ιωαννίνων ήταν ζωτικής σημασίας όχι μόνο για τους Επτανήσιους κατοίκους αλλά και για τα γαλλικά στρατεύματα. Γνωρίζοντας τις ανάγκες αυτές ο Αλής, διευκολύνει ή παρεμποδίζει τις εμπορικές επαφές με την Κέρκυρα, ανάλογα με τα κάθε φορά συμφέροντά του.

Αποκορύφωμα της επισιτιστικής κρίσης (και) για τα Επτάνησα ήταν ο ναυτικός αποκλεισμός των γαλλικών λιμανιών από την Αγγλία. Ο Αλή πασάς, έχοντας συμμαχήσει με τους Άγγλους, παρεμπόδιζε τη μεταφορά εμπορευμάτων (πρωτίστως γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων) από το πασαλίκι προς τα Ιόνια με κάθε είδους εχθρική ενέργεια. Το αξιοσημείωτο στην περίπτωση της Κέρκυρας, όπως διαπιστώσαμε, είναι το ότι, λόγω της μεγάλης εξάρτησης από την εισαγωγή προϊόντων από το ηπειρωτικό πασαλίκι, ο Αλής δεν εμπόδισε εντελώς τις εξαγωγές, καθώς μία τέτοια κίνηση θα σήμαινε μεγάλη οικονομική απώλεια για την επικράτειά του, κυρίως όσον αφορά την εξαγωγή κρέατος. Έτσι, σε αντίθεση με τα άλλα νησιά του Ιονίου, η Κέρκυρα δεν βίωσε με την ίδια ένταση τον νησιωτικό αποκλεισμό από τους Άγγλους.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας μας, αναφερθήκαμε στις πληθυσμιακές ομάδες που μετακινούνταν από το πασαλίκι της Ηπείρου προς την Κέρκυρα και το αντίστροφο, αλλά και τα εμπόδια που συναντούσαν κατά τις μετακινήσεις τους. Οι μετακινήσεις δεν ήταν πάντα ηθελημένες και το ταξίδι δεν είχε, κατά κανόνα, περιηγητικούς σκοπούς. Στην κατηγορία των «μετακινούμενων» ανήκουν πρόξενοι, ευρωπαϊοί περιηγητές απεσταλμένοι έμπιστοι των γαλλικών Αρχών και του Αλή πασά αλλά και κλεφταρματολοί, που αναζητούσαν καταφύγιο στα Επτάνησα. Στο πλαίσιο των διώξεων που εφάρμοσε ο Αλή πασάς για προσωπικούς και πολιτικούς λόγους, μετακινούνταν αναγκαστικά ολόκληροι πληθυσμοί προκειμένου να δοθούν οι περιουσίες τους σε Οθωμανούς υπηκόους. Ο Αλή πασάς δεν έπαυσε να δημιουργεί εμπόδια στις μετακινήσεις «ανεπιθύμητων» για εκείνον προσώπων, κυρίως μέσω των οργανωμένων ληστειών. Έναν ακόμη πολύ σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα για τις μετακινήσεις, την οικονομία αυτών των περιοχών και το εμπόριο εντός του πασαλικιού αλλά και εκτός του πασαλικιού με την Κέρκυρα αποτέλεσε στις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 19ου αι. η επιδημία της πανώλης.

Θεωρούμε ότι με την παρούσα εργασία αναλύσαμε σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό τρεις βασικές πτυχές που αποτελούσαν, κατά κάποιον τρόπο, τον ενωτικό κρίκο για τα Επτάνησα, κυρίως την Κέρκυρα, με το πασαλίκι της Ηπείρου, κατά την επταετία 1807-1814. Πολύτιμος αρωγός στην προσπάθεια αυτή ήταν –πέραν της σχετικής βιβλιογραφίας– το δημοσιευμένο υλικό του Αρχείου του Αλή πασά, αλλά και η δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη αλληλογραφία του προξένου της Γαλλίας στα Γιάννενα Φρανσουά Πουκεβίλ και των Γάλλων διοικητικών των Επτανήσου, που αν και έχει μελετηθεί από σπουδαίους ιστορικούς–ερευνητές, αποτελεί πάντα μία σπουδαία πηγή πληροφοριών, ικανών να αναδείξουν νέα στοιχεία για τις πολυδιάστατες σχέσεις της Ηπείρου με τα απέναντί τους βόρεια Επτάνησα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ

Ι. Ανέκδοτες

Διπλωματικά Αρχεία της Νάντης (Archives Diplomatiques de Nantes, CADN)

ΙΙ. Δημοσιευμένες

- Ανωγιάτης-Pele Δημήτρης, *Έξι γαλλικά υπομνήματα για τα Επτάνησα και τον απέναντι Ηπειρωτικό χώρο (1798-1809), Six rapports français concernant les Iles Ioniennes et le continent voisin (1798-1809)*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 1993.
- Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τόμ. 1-2, Αθήνα 1856 (ανατύπωση Αθήνα 2004).
- Αραβαντινός Σπυρίδων, *Ιστορία του Αλή πασά του Τεπελενλή συγγραφείσα επί τη βάσει ανεκδότου έργου του Παναγιώτου Αραβαντινού*, εν Αθήναις 1895 (ανατ. Αθήνα 2004).
- Αρς Γκρέγκορι, *Η Ρωσία και τα Πασαλίκια Αλβανίας και Ηπείρου 1759-1831. Έγγραφα Ρωσικών Αρχείων*, μτφρ. Ιρίνα Σμυσλιάεβα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ Ε.Ι.Ε, Αθήνα 2007.
- Αρς Γκρέγκορι, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ιη' και στις αρχές του ιθ' αιώνα. Τα Δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, μτφρ. Αντωνία Δάλλα, εισαγωγή - σημείωμα – επιμέλεια Β. Παναγιωτόπουλος, 2η έκδοση, Αθήνα 1994
- *Αρχείο Αλή πασά Γεναδείου βιβλιοθήκης*, έκδοση – σχολιασμός – ευρετήρια, Βασίλης Παναγιωτόπουλος με τη συνεργασία των Δημήτρη Δημητρόπουλου και Παναγιώτη Μιχαηλάρη, τόμοι Α-Ε', έκδοση Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2007-2018.
- Beauchamp (de) A., *Vie d'A li Pacha, visir de Janina*, Παρίσι 1822.
- Hobhouse John, *Travels in Albania and other Provinces of Turkey in 1809 and 1810*, Λονδίνο 1813.
- Holland Henry, *Ταξίδια στα Ιόνια νησιά, Ήπειρο, Αλβανία, (1812 1813)*, μτφρ. Χρήστου Ιωαννίδη, εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1989.
- Hughes S. Thomas, *Ταξίδια στην Ελλάδα και την Αλβανία 1812-1814*, μτφρ. Αργυρώ Πετράκου, τόμ. 1ος, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2012
- Leake William, *Travels in Northern Greece*, vol. 1-4, Λονδίνο 1835.

• Rouqueville François, Charles, Hughes, Laurent, *Ταξίδι στην Ελλάδα – Ήπειρος*, μτφρ. Παναγιώτα Γ. Κώτσου, εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1994.

• Vaudoncourt (de) G., *Memoirs on the Ionian Islands including the life and character of Ali Pasha*, tr. by W. Walton, Λονδίνο 1816.

B. Μελέτες

I. Ελληνόγλωσσες

- Αβραμέα Άννα, «Απογραφή πληθυσμού της Κέρκυρας (1812) σε χειρόγραφο χάρτη της Εθνικής Βιβλιοθήκης Παρισίων», *Εραμιστής*, τχ.12 (1975), σελ. 181-193.
- Αγγελομάτη-Τσουγγαράκη Ελένη, «Όψεις της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής του Αλή πασά», *Ο Εραμιστής* 19 (1993), σελ. 136-187.
- Αγγελομάτη- Τσουγγαράκη Ελένη, *Η Κέρκυρα την περίοδο 1797-1864, Εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Δήμος Κέρκυρας, Αθήνα 2000.
- Αλιβέρτης Ν. Β., «Η πανώλη του 1816-17 στην Άρτα (κατά τον Η. Rouqueville)», *Σκουφάς* τεύχος 32 (Άρτα 1966), σελ. 310-315.
- Ανωγιάτης - Πελέ Δ., *Δρόμοι και διακίνηση*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Δεκέμβριος 1993.
- Ανδρεάδης Ανδρέας, *Η επτανησιακή δημόσια οικονομία κατά την περίοδο 1797-1814*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2010.
- Αξελός Λουκάς, *Ρήγας Βελεστινλής. Σταθμοί και όρια στη διαμόρφωση της εθνικής και κοινωνικής συνείδησης στην Ελλάδα*, εκδ. Στοχαστής, 2η έκδοση, Αθήνα 2007.
- Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τ. Α'-Β', Αθήνα 1856.
- Αραβαντινός Σπύρος, *Ιστορία Αλή πασά του Τεπελενλή*, τ. Α', Αθήνα 1895, (ανατ. Αθήνα 1979).
- Αρβανιτάκης Δ. Δημήτρης, *Η αγωγή του πολίτη. Η γαλλική παρουσία στο Ιόνιο (1797-1799) και το έθνος των Ελλήνων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2020.
- Βακαλόπουλος Απόστολος., «Επαναστατικές κινήσεις και ζυμώσεις», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975.
- Βέτσιος Ελευθέριος, «Στοιχεία για την επιδημία πανώλης στα Γιάννενα και στην Άρτα στα 1717-1719 (με βάση βενετικά αρχειακά έγγραφα)», *Σκουφάς* τχ. 101 (Άρτα 2009).
- Βιγγοπούλου Ιόλη, *Εισαγωγή στο Ο ελληνικός κόσμος μέσα από το βλέμμα των περιηγητών (15ος - 20ς αιώνα) Ανθολόγιο από τη συλλογή του Δημήτριου Κοντομηνά: Κατάλογος έκθεσης*, Μουσείο Μπενάκη, 8 Φεβρουαρίου 2005- 6 Μαρτίου 2005, Κότινος, Αθήνα, 2005.
- Βιγγοπούλου Ιόλη, *Ο Αλή Πασάς όπως τον γνώρισα. - Οι μαρτυρίες δύο ταξιδιωτών*, Εκδόσεις Ισνάφι, Ιωάννινα 2006.
- Βισβίζη – Δοντά Δόμνα, «Η Ευρώπη από τη συνθήκη του Ιασίου ως το Συνέδριο της Βιέννης (1792-1815)», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ', Ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία/ Λατινοκρατία – Τουρκοκρατία, σελ. 366-376.
- Βρανούσης Λεάνδρος, «Ιδεολογικές ζυμώσεις και συγκρούσεις», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ', Αθήνα, 2009.
- Γκέκας Σάκης, «Θεσμοί και εξουσία στην πόλη της Κέρκυρας στα μέσα του 19ου αιώνα», *Ιστωρ*, 15 (2009).

- Γιαννακοπούλου Ελένη, «Όψεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην Ήπειρο στα τέλη του 18ου αιώνα», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, 28 (Ιωάννινα, 1986-1987).
- Γιαννόπουλος Ιωάννης, «Τα τσιφλίκια του Βελή πασά, υιού του Αλή πασά», *Μνήμων*, 2 (1972).
- Ζέρμπας Διονύσιος, *Οι Παζοί υπό τους αυτοκρατορικούς Γάλλους (8/20 Αυγούστου 1807-8/10 Φεβρουαρίου 1814)*, Αθήνα 1961.
- Καιροφύλας Κ., «Η Ζάκυνθος όπως τήν είδαν οί περιηγηταί», *Ημερολόγιο Μεγάλης Ελλάδος* (1930).
- Καλαμπόκης Σταύρος, *Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην Πρέβεζα και στην ευρύτερη περιοχή την περίοδο 1800-1820 με βάση ανέκδοτες και δημοσιευμένες πηγές*, Διπλωματική εργασία), Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα 2020.
- Καλαφάτης Θανάσης, *Τα Συντάγματα της Επτανήσου Πολιτείας: όρια και αντιθέσεις, Επτάνησος Πολιτεία (1800-1807): Τα μείζονα ιστορικά ζητήματα* (επιμ. Αλίκη Νικηφόρου), Γ.Α.Κ Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Κέρκυρα 2001.
- Καλέσης Αλέξανδρος, *Αναγνώσεις στις ταξιδιωτικές αφηγήσεις του F. C. H. L. Rouquerville*, διδακτορική. διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Βόλος 2006.
- Καράμπελας Νίκος, «Ο Άγγλος Λοχαγός William Leake στην Πρέβεζα», *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 43-44, Πρέβεζα (2007), σελ. 164-264.
- Καραπιδάκης Νίκος, «Τα Επτάνησα: ευρωπαϊκοί ανταγωνισμοί μετά την πτώση της Βενετίας», *ΙΝΕ*, τ. 1ος, Αθήνα 2003.
- Κιτρομηλίδης Πασχάλης, *Ρήγας Βελεστινλής*, στη σειρά *Οι ιδρυτές της νεότερης Ελλάδας* (επιστημονική διεύθυνση Βασ. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα 2009.
- Κιτρομηλίδης Π., *Το όραμα της ελευθερίας στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα 1992.
- Κιτρομηλίδης Π., *Η γαλλική επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Αθήνα 2000.
- Κοσμάτου Ευτυχία, *La population des Iles Ioniennes: XVIIIeme - XIXeme siecle*, διδακτορική διατριβή, Université de Paris 1- Pantheon Sorbonne, τ. I-III, Παρίσι 2000.
- Κοκολάκης Μιχάλης, «Οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία στα χρόνια του Σωφρονισμού», *ΙΝΕ*, τ. 1^{ος} (Αθήνα 2003), σελ. 199-214.
- Κοντογιώργης Γιώργος, *Η Ελληνική δημοκρατία του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 2008.
- Κούκου Ελένη, *Ιστορία των Επτανήσων*, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1999.
- Κουρκουμέλης Κ. Νίκος, «Οι Προκληρύξεις προς τους Επτανησίους κατά τις επιχειρήσεις για την έξωση των Γάλλων δημοκρατικών», στο Παγκράτης Γεράσιμος (επιστημονική διεύθυνση), *Πόλεμος, Κράτος και Κοινωνία στο Ιόνιο Πέλαγος ((τέλη 14ου- αρχές 19ου αιώνα)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2018, σελ. 79-109.
- Κωστής Κώστας, *Στον καιρό της πανώλης. Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος – 18ος αιώνας*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1995.
- Λαμπρίδης Ιωάννης, «Ο Τεπελενλής Αλή πασάς» (φωτ. ανατύπωση από τα *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τόμ. 2/τεύχ. 2, έκδοση ΕΗΜ, Ιωάννινα 1993).
- Λασκαράτος Γ. Ι, *Πρόληψη της αρρώστιας και κοινωνική προστασία στα Επτάνησα επί Αγγλοκρατίας (1815-1864)*, Διατριβή επί Υφηγεσία, Αθήνα, 1984.
- Λεοντσίνης Γεώργιος, *Ζητήματα επτανησιακής κοινωνικής ιστορίας*, εκδόσεις αφοί Τολίδη, Αθήνα, 1991.
- Λούντζης Ερμ., *Τα Επτάνησα επί Γάλλων Δημοκρατικών (1797-1799)*, Κέρκυρα 1971.

- Μακρής Γεώργιος – Στέφανος Παπαγεωργίου, *Το χερσαίο δίκτυο επικοινωνίας στο κράτος του Αλή πασά Τεπελενλή. Ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας και απόπειρα δημιουργίας ενιαίας αγοράς*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990.
- Μάνδουλα - Κουσουνή Μαρία, «Η αιτιολογία και η επιδημιολογία των νόσων και των επιδημιών στον ελληνικό πληθυσμό κατά τη διάρκεια της Οθωμανική αυτοκρατορίας, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής», *Ιατρικά Χρονικά Βορειοδυτικής Ελλάδος*, τ. 15/ τχ. 1, 2019.
- Μαχαίρας Κ., *Πολιτική και διπλωματική ιστορία της Λευκάδος (1797-1810)*, τ. 1-2, Αθήνα 1954.
- Μιχαηλάρης Παναγιώτης, «Αλή πασάς των Ιωαννίνων: Τα όρια της περιφερειακής αυτονομίας» στο *ΙΝΕ*, τ. 1^{ος} (2003), σελ. 257–272.
- Μπρέγιαννη Κατερίνα, *Ιόνιο Κράτος, 1814-1864: θεσμοί και κοινωνική διάρθρωση*, Ακαδημία Αθηνών/ ΚΕΙΝΕ, Αθήνα 2017.
- Νικηφόρου Αλίκη, «Η διακίνηση προσώπων στα Επτάνησα τον 19ο αιώνα», *Πρακτικά Ζ' Πανιονίου Συνεδρίου, Ο χώρος και τα δημογραφικά μορφώματα. Οι κύριοι συντελεστές της οικονομίας*, (Λευκάδα 26-30 Μαΐου 2002), Αθήνα 2004, τ. Β', σελ. 400-413.
- Νικολάου Β. Γιώργος, «Η προσωπικότητα του Βελή πασά και η διοίκηση του Μοριά την περίοδο 1807- 1809 μέσα από ανέκδοτες επιστολές του», στου ίδιου, *Μελέτες ιστορίας του πελοποννησιακού χώρου από τα μέσα του 17ου αιώνα ως τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2009.
- Νικολάου Β. Γιώργος, «Παραγωγή, φορολογία και εμπόριο δημητριακών στην Ήπειρο (1800-1820) με βάση το δημοσιευμένο Αρχείο του Αλή πασά», *Τα Ιστορικά*, τχ. 74 (Απρ. 2022), σελ. 101-116.
- Παγκράτης Γεράσιμος, «Εμπόριο και ναυτιλία στα νησιά του Ιονίου Πελάγους στα χρόνια της Επτανήσου Πολιτείας, 1800-1807», Τζελίνα Χαρλαύτη – Κατερίνα Παπακωνσταντίνου (επιμ.), *Ναυτιλία των Ελλήνων 1700-1821. Ο αιώνας της ακμής πριν από την Επανάσταση*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2013, σελ. 631-649.
- Παγκράτης Γεράσιμος (επιστημονική διεύθυνση), *Πόλεμος, Κράτος και Κοινωνία στο Ιόνιο Πέλαγος (τέλη 14ου- αρχές 19ου αιώνα)*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2018.
- Πανάγου Κωνσταντίνα, «Συμβολή στην ιστορία της Άρτας (τέλη 18ου – αρχές 19ου αιώνα)», *Δωδώνη*, τ. 26 (1997), σελ. 177-219.
- Παπαγεωργίου Γιώργος, «Τα πιστοποιητικά προέλευσης (Certificats d'origine) των εμπορευμάτων ως πηγή της οικονομικής ιστορίας του πασαλικιού Ιωαννίνων (1811-1814)», *Δωδώνη Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, τόμ.14/τεύχος πρώτο (1985).
- Παπαγεωργίου Γιώργος, «*Ηπειρωτικά λιμάνια στην ύστερη Τουρκοκρατία: Η περίπτωση της Πρέβεζας*», *Ήπειρος Κοινωνία-Οικονομία 15ος – 20ος αι.*, *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας*, (Γιάννινα 4-7 Σεπτεμβρίου 1985), Γιάννινα, σελ. 139-170
- Παπαγεωργίου Γιώργος., *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1982.
- Παπαγεωργίου Γιώργος, «Η επιδημία πανώλης στη Θεσσαλία, Ήπειρο και Αλβανία (1812-1813)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 28 (1986-87), σελ. 71-102.

- Παπάζογλου Αβρ. Ν., «Η Επτανησιακή Πολιτεία στα αρχαία του Οθωμανικού κράτους», *Νέα Εστία*, τ. 25, εκδόσεις Ιωάννης Κολλάρος και Σια, Βιβλιοθήκη της Εστίας, 1939.
- Παπακώστα Χριστίνα, «Μεταξύ δύο κόσμων: Τα ιχθυοτροφεία του Αμβρακικού κόλπου τον 18ο αιώνα», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 47-48 (2021), σελ. 115–136.
- Πατσέλης Νικόλαος, *Η Οικονομική Πολιτική και ο πλούτος του Αλή Πασά των Ιωαννίνων*, Αθήνα, 1936.
- Πεταλά Αλεξάνδρα, «Αξιωματούχοι στην Αυλή του Αλή Πασά», *Μνήμων*, τχ. 2 (1972), σελ. 257-272.
- Προγουλάκης Γιώργος, «Στα εδάφη του Αλή Πασά: παραγωγή, γαιοπρόσοδος, κερδοφορία του χρήματος», *Τα Ιστορικά*, τχ. 32 (Ιούνιος 2000), σελ. 73-88
- Προγουλάκης Γιώργος, «Στην Κέρκυρα τον 19ο αιώνα: πλεονασματικά χωριά και ελλειμματικές εκμεταλλεύσεις», *Τα Ιστορικά*, τχ. 7 (1987), σελ. 64-66.
- Σαλβάνος Γ. -Σαλβάνου Βάσω, *Η Ιόνιος Ακαδημία*, Αθήνα 1949.
- Σιορόκας Γεώργιος, *Ο Αλή πασάς και οι αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου (Νέα στοιχεία από το ανέκδοτο αρχείο του C. Berthier)*, Ιωάννινα 1974.
- Σκουλίδας Ηλίας, «Μετοικισίες αλβανόφωνων στον ελλαδικό χώρο. Φυσικές προσβάσεις και πληθυσμιακή αναδιάταξη», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τχ. 33, 1998-1999, σελ. 277-290.
- Σταυρόπουλος Αριστοτέλης, «Οι επιδημίες της πανώλης στην Ήπειρο, την εποχή του Αλή πασά και η ανάπτυξη των μέτρων προφύλαξης και λοιμοκάθαρσης» *Πρακτικά Β΄ Επιστημονικού Συνεδρίου Γιάννινα-Ήπειρος 19ος-20ός αι., Ιστορία-Κοινωνία-Πολιτισμός (Γιάννινα 2-4 Δεκεμβρίου 1988)*.
- Στεργιοπούλου Κ., «Ο πληθυσμός της Άρτας επί Τουρκοκρατίας», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, τόμος 25 (Αθήνα 1978).
- Σφήκας Κ. Γεώργιος, «Το ταχυδρομείο του Αλή Πασά», *Ηπειρωτική Εστία*, τχ. 2 (1953), 1133-6, σελ. 148-149.
- Σφυρόερας Βασίλειος, «Επισκόπηση του Ελληνισμού κατά περιοχές: Ήπειρος», *ΙΕΕ*, τ. ΙΑ΄, σελ. 197-199.
- Τόλιας Γ., «Όροι και όρια του Περιηγητισμού», στο *Περιηγητές: Εικόνες της Ελλάδας, Ένθετο της εφημερίδας Η Καθημερινή Έπτά ημέρες* (2. 4. 2000).
- Χαρλαύτη Τζελίνα, «Η “ναυτική πολιτεία” του Ιονίου και του Αιγαίου. Στόλος και ανταγωνιστικότητα», στο Τζελίνα Χαρλαύτη – Κατερίνα Παπακωνσταντίνου (επιμ.), *Ναυτιλία των Ελλήνων 1700-1821. Ο αιώνας της ακμής πριν από την Επανάσταση*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2013, σελ. 407-443.
- Χατζηιωάννου Μαρία-Χριστίνα, «Η εξέλιξη μιας παραδοσιακής επιχείρησης στο Α΄ μισό του 18^{ου} αιώνα», στον συλλογικό τόμο: *Το μεταξουργείο της Αθήνας*, έκδοση ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 1995, σελ. 17-40.

II. Ξενόγλωσσες – μεταφρασμένες

- Ahmet Uzun, «Ο Αλή Πασάς ο Τεπελενλής και η περιουσία του», περιοδικό *Bellesten*, τχ. 65/244 (2001), σελ. 1036-1077 (μτφρ. Γ. Σύρμας).

- Amable De Fournoux, *Napoléon et Venise 1796-1814, L'aigle et le Lion*, Παρίσι 2002.
- Andreades A., « Ali Pacha de Tebelin économiste et financier », *Revue des Etudes Grecques* t. XXV, Paris 1912, σελ. 11-14.
- Anderson, M. S., *The Eastern Question (1774-1923). A study in international relations*, Λονδίνο – Νέα Υόρκη 1966.
- Anoyatis-Pele Dimitris, *Les communications terrestres dans la péninsule Hellénique au XVIIIe siècle*, thèse, EHESS, Παρίσι 1984.
- Ariès. Ph. G, *Histoire des populations françaises*, Paris, éd. du Seuil, Παρίσι 1971.
- Baeyens J., *Les Français a Corfou*, Institut Francais d' Athènes, Αθήνα 1973.
- Baggally John, *Ali Pasha and Great Britain*, Οξφόρδη 1938.
- Boppe A., *L' Albanie et Napoleon*, Παρίσι 1914.
- Boudon Jacques Olivier, *La France et l'Europe de Napoléon*, Ed. Armand Colin, Παρίσι 2006.
- Driault Ed., *Napoleon et l'Europe Le Grand Empire (1809-1812)*, Παρίσι 1924.
- Driault Edouard, *Το Ανατολικό Ζήτημα από τις αρχές του έως τη συνθήκη των Σεβρών, μέρος πρώτο*, μτφρ. Λίνα Σταματιάδη, εισαγωγή – σχόλια Ιάκωβος Ακτσόγλου, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1997.
- Fierro A. – Palluel-Guillard A.– Tulard J., *Histoire et dictionnaire du Consulat et de l'Empire*, éd. Robert Laffont, Παρίσι 1995.
- Fleming Keneth, *Αλή πασάς, ο μουσουλμάνος Βοναπάρτης*, μτφρ. Βασίλης Κουρής, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2000.
- Galani Katerina, *British Shipping and Trade in the Age of War (1770 – 1815)*, αδημοσίευτη διδ. διατριβή, University of Oxford, Οξφόρδη 2011.
- Galani Katerina, «The Napoleonic War and the distribution of Mediterranean trade; British and Greek Merchants in Livorno», *The Historical Review/ Revue Historique*, vol. VII (Athens 2010), σελ. 179-198.
- Garnier J., *Dictionnaire Napoleon* (sous la direction de J. Tulard), éd. Παρίσι 1999.
- Gibb H. A.R – Harold Bowen, *Η ισλαμική κοινωνία και η Δύση, τόμ.1ος, Η διοικητική ιεραρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, μτφρ.– σχόλια Ηλίας Κολοβός, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2005.
- Heckscher E. L., *The Continental System. An Economic Interpretation*, ed. Cosimo, Νέα Υόρκη 2006.
- Hobsbawm E., *Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848*, μτφρ. Μαριέττα Οικονομοπούλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990.
- Jacques E Edwin, *The Albanians: An Ethnic History from Prehistoric Times to the Present*, Λονδίνο 1995.
- Karanatsis Constantin, *Les marchés en Epire et leur univers, XVIII ème – XIXème siècle*, αδημοσίευτη διδ. διατριβή, Université Paris, Panthéon – Sorbonne, τ. I – II, Παρίσι 1993
- Kerautret Michel, *Les grands Traités de l'Empire 1804-1810, Documents diplomatiques du Consulat de l' Empire*, tome 2, Editions Nouveau Monde Editions fondation Napoleon, Παρίσι 2004.
- Kolodny Emile, *La population des iles de la Grèce (Essai de géographie insulaire en Méditerranée orientale)*. In: *Méditerranée*, deuxième série, tome 15 1973.
- Lamare-Picquot, *Souvenirs de l'aide-major Lamare-Picquot (1807-1814)-Nos anciens à Corfou* publiés et annotés par Hubert Pernot, Librairie Felix Alcan, Παρίσι 1918.

- Lenorman, *La question Ionienne devant l' Europe*, imprimerie de L. Tinterlin et Gio, Παρίσι 1859.
- Mantran Robert, *Les débuts de la Question d'Orient (1774-1839)*, του ιδίου (sous la dir.), *Histoire de l'Empire ottoman*, éd. Fayard, Παρίσι 1989.
- Moschopoulos Cf. D., *Administration publique et idées politiques dans les Iles Ioniennes pendant la seconde domination française (1807- 1814)*, thèse de Doctorat de l'Université de Paris I, 1990.
- Rouqueville C.H.L, *Η πανώλη τύπου orientalis*, μτφρ. Βάιος Βαϊόπουλος, πρόλογος Δημήτρης Ανωγιάτης-Πελέ, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, Δεκέμβριος 2005.
- Puryear V. S, *Napoleon and the Dardanelles*, Μπέρκλεν, 1951.
- S. J. Shaw, *Between Old and New: The Ottoman Empire under Selim III, 1789-1807*, Καίμπριτζ 1971.
- Rodocanachi E., *Bonaparte et les iles ioniennes (1797-1816)*, Felix Alcan éditeur, Παρίσι 1899.
- Tully J. D, *The history of plague As it Has Lately Appeared in the Islands of Malta, Gozo, Corfu, Cephalonia, Etc.* Detailing Important Facts, Illustrative of the Specific Contagion of that Disease, with Particulars of the Means Adopted for Its Eradication, Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, 1821
- Vlassopoulos S., «Στατιστικά, καί ιστορικά περί Κερκύρας ειδήσεις» (*Nouvelles statistiques et historiques sur Corfou*), *Κερκυραϊκά Χρονικά*, τ. 21 (1977), σελ. 114- 115.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΝΑΝΤΗΣ
(CADN)

Σειρά Consulats, “Consulat de Jannina” με ταξινομικό αριθμό 290ΡΟ/1 4-5. Η σειρά αυτή περιέχει την αλληλογραφία του προξενείου των Ιωαννίνων με τον Αλή Πασά, τον υπουργό των Εξωτερικών, τον αυτοκρατορικό επίτροπο των Ιονίων Νήσων και τον γενικό διοικητή της Κέρκυρας, με άλλα προξενία αλλά και με τον επιτετραμμένο της Γαλλίας στην Πύλη, κατά την χρονική περίοδο 1808-1812.

1.Le commerce d’exportation de Janina à Corfou a été pendant l’année 1811 générales marchandises extraites au dos de mulet, déclarés au consulat Général de S(a) M(ajesté), quantité qui ne constituait pas le tiers réel du commerce, la majeure partie des marchandises et je (λ. δ.) certificats d’origine, Cette fausse apparenté, dis-je, a été de quatre cents quatorze milles deux cents vingt neuf piastres cy 480.229.

Legile

Dont la douane à trois pour cent présente une somme de douze mille quatre cents vingt piastres cy 12.230.

2. Janina 14 Juin 1812

A Mr Lesseps Commissaire imperial à Corfou

Monsieur, j’ai l’honneur de vous informer que le buvet par lequel S(a) M(ajesté) me nomme Vice Consul à Prevesa, m’est arrivé depuis quelques jours. Comme les affaires de cette échelle devront maintenant être traitées par moi, je vous serai obligé de m’adresser directement toutes les plaintes et réclamations qui pourraient vous êtes portées contre les Agas commandantes et douaniers de Son Excellence Ali Pacha depuis occupant les rivages de la cour d’Ionie, depuis Parga jusqu’au Golfe Ambracique.

3. A Constantinople 12 Floreal an 11 [2 Μαΐου 1803] de la République française

Au citoyen Lomieu Commissaire Général des Relations Commerciales à Corfou

Citoyen Commissaire

Mr George Sanguinuxo de Cephalonie, établi avec deux de ses frères à Prevesa a disidé que Vous informons de leur conduite envers les Français lors de leur séjour dans cette place où j'étais commissaire du Gouvernement; rendant justice à leur zèle. Je vous dirai que ses deux frères Vangeli et Gerassimo qui se trouvaient à Prevesa lors de l'attaque du Camp de Nicopolis, s'étant arrangé avec M. Martraca pour le fournitures, n'ont rempli avec la plus grande exactitude leur engagement et ont fait passer au Camp tout ce qui était nécessaire a l'avaient les amiegés jusqu' au moment même de la prise. Je dois ces témoignages, et je les rend d'autant plus volontiers que Vangeli l'un deux a été la victime de son zele.

Je suis enchanté, citoyen commissaire que cette occasion me procure l'avantage de me rappeler à Votre souvenirs.

J'approche de l'époque de mon départ pour Trébizonde. Ce pays autre fois autrefois florissant et nouveau pour les européens me fournira, j'espère, le moyen de faire quelque chose d'utile pour le commerce national. J'y recevrai bien volontiers de vos nouvelle et désirais pouvoir vous y être de quelque utilité.

Permettez que j'assurer ici le sentiment vigoureux de mon attachement.

J'ai l'honneur de vous saluer, Dupre.

4. Janina 5 Janvier 1812

A Son Excellence Mgr le Duc de Baaaano Ministre des Relations Extérieurss ect

Monseigneur,

J'ai informe V(otre) E(xelence) que les Anglais avaient fait une (λέξη δυσανάγνωστη) à Janina et que les chaussuress avaient été embarqués à Prevesa pour la Sicile. J'apprends qu'ils en ont extrait un grand nombre de Salone et de Missolonghi.

Tous les bâtiments de guerre Anglais qui se trouvaient à Malte, ont fait voile pour la Sicile. Cette province sera, suivant toutes les apparences, rangée sous le joug Britannique. Mon collegue M. Rouffet, m'écrit, Monsigneur à la date du 23 Décembre que le corsaire Il Gallo armé à Corfou, ayant conduit une prise Anglaise à Naupli de Romanie.

5. Janina le 4 Janvier 1812 à S.E mgr le Ministre des Relations Extérieures

Monseigneur,

Je suis parti le 5 à midi de Janina et après deux jours de fatigue je mets pied à terre à la douane de Sayades, vis-à-vis de Corfou. Je viens d'expédier un bateau à M. le Général Donzelot pour l'aviser de ma présence sur les côtes de la Chavenie (:). Le temps va devenir affreux et je m'occuperai jusqu'à ce que la tempête ait cessé d'inspecter les échelles voisines afin de connaître la quantité des bestiaux destinés aux approvisionnements de la colonie de Sa Majesté.

J'ai recueilli sur ma route divers avis desquels il résulte que les prohibitions d'Ali Pacha n'ont pas encore entièrement cessé. On empêche la sortie de trois mille quintaux d'avoine, dont j'espère obtenir nécessairement l'extraction. La douane de Sayades renferme dans ce moment seize à cent quintaux de cuivre de Cotté, deux mille six nubs de sucre. Les contrebandiers se proposent de les introduire dans les ports du Royaume de Naples, Tetaque, Barlette, Otrante et Brindisi. Ils font leurs expéditions sous pavillon ottoman.

6. Janvier 23 Juin 1812 à M. Lesseps Commissaire impérial à Corfou

Ce nommé Petros Artavamis de Corfou propriétaire d'une des barques enlevée par le corsaire Anglais dans le port d'Arpiza se rend auprès de Vous. Malgré mes démarches et mes pressantes réclamations, je n'ai pu obtenir aucune justification. J. E. que j'ai vu hier soir m'a donné pour toute réponse, qu'il avait reçue une lettre du colonel (όνομα δυσανάγνωστο) dans laquelle il lui disait que l'île de Corfou a été déclarée en état de bloc par Sa Majesté Britannique; lui Ali Pacha ne devait pas permettre aux barques de cette île de changer dans ses ports ! qu'au reste le corsaire ayant brûlé ses prises toutes réclamatives étaient finies.

7. Janina 10 août 1812 à M. Pouqueville Consul Général de France à Jannina se trouvant à Corfou

Mon cher frère,

Je profite d'un courrier que un Barrik expédie à Corfou pour s'informer qu'il m'est arrivé le 7 avril au soir un tatar de Salonique.

Monsieur David m'écrit sous la date de 20 juillet ce qui suit «le Général Androssi notre Ambassadeur extraordinaire à la Porte est arrivé ici le 6, a été reçu le 7 par le Visir d'une manière trop brillante, est parti le 8 au matin en poste et incognito pour Constantinople. Il a su le 13 à Novi Bazard que [...].

de plus, il faut déplorer la soustraction de la population
de la ville, qui est d'une douzième environ de celle de la
Garnison, ainsi restent cinq mois de subsistance au grand
affaiblissement. Les villages de l'île sont séparément leurs
bâtiments. Du continent, ce sont ordinairement des bœufs
et des moutons.
Le grand Coraïme, des Grecs, qui va commencer et dure
la durée est de cinquante huit jours, soit nécessairement
faire souffrir le prix de la viande, mais cela sera uniquement
un bienfait pour les pauvres, qui ont un marché avec
le Gouvernement.
Corfu 11 janvier 1812.
à S. G. M. Le Duc de Bassano.
M. G.
Je suis entré à Corfu à trois heures de matin à bord de la
Cannonière de S. M. la Comtesse. La nuit a été superbe
et la mer calme.
une lettre que je reçus hier soir de mon agent de Poreça
annonçait qu'un corsaire anglais de l'ouest à la côte de
Parga, ou sa faïence, était en la mer.
on assure que les anglais ont découvert un coup de main à Messine
et que 14 personnes accusées d'y avoir trempé ont été fusillées.
d'après le jugement d'une commission militaire. on ajoute
qu'une infanterie fort manifeste dans plusieurs villages

Corsica
11 Lesseppe No. 2

janvier 23 juin 1812

à Mr. Lesseppe Commissaire judiciaire à Corsica

Mon

le nommé Pierre Antonic de Corsica propriétaire d'une
baraque située par le Corsica Anglais dans le port
d'Argi se rend auprès de vous, malgré mes démarches
et mes pressantes réclamations, je n'ai pu obtenir aucune
satisfaction. J'ai que j'ai vu hier soir via domini pour toute
réponse, qu'il avait reçu une lettre du Colonel nous dans la
quelle il lui disait " que l'île de Corsica ayant été déclarée en
" état de blocus par l'Angleterre; lui et les autres ne
" devaient pas permettre aux barques de cette île de charger
" dans les ports! qu'en outre le Corsica ayant brûlé les
" prises toutes réclamations étaient finies.

a dire véritablement du ...

No 5

janvier & janvier 1812

A S. E. Mgr le Duc de Bassano Ministre des
Relations Extérieures &c.

Monsieur

J'ai informé V. E. que les Anglais avaient fait une
ravitaillement à janvier, et que les chaises avaient été
embourquées à Pevero, pour la brûler. J'apprends qu'ils
en ont brûlé un grand nombre de Sabues et de
Missolunghi.

tous les bâtiments de Guerre Anglais qui se trouvaient
à Malthe, ont fait voile pour la Sicile. Cette province
doit, durant toute l'apparence, servir pour le
royaume Britannique.

mon collègue Mr. Rouffet, m'écrit, le 27, à la date
du 23 Xbre que le corsaire il Gallo armé à Corfu ayant
conduit une prise Anglaise à Mughli de Roumanie,

Corfou

janina le 20 aout 1812

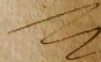
a M^r. Perquerville Consul Gal de France à
janina de traversant à Corfou

Mon cher frere

je profite d'un courrier que Mr. Barrik expédie
à Corfou pour t'informez qu'il m'est arrive le
7 aout au pair un telars de Subrique.

Mr. David M^r écrit sur la suite du 20 juillet, la qui suit.

" le Gal. Androssi notre Amb^{ro} ex^{tra} à la Porte est
arrive le 6 aout, il est venu le 7 par le rifus d'une maniere
très brillante, est parti le 8 au matin en poste et inconnu
pour Constantinople. et à son 13 à Mori bayard que

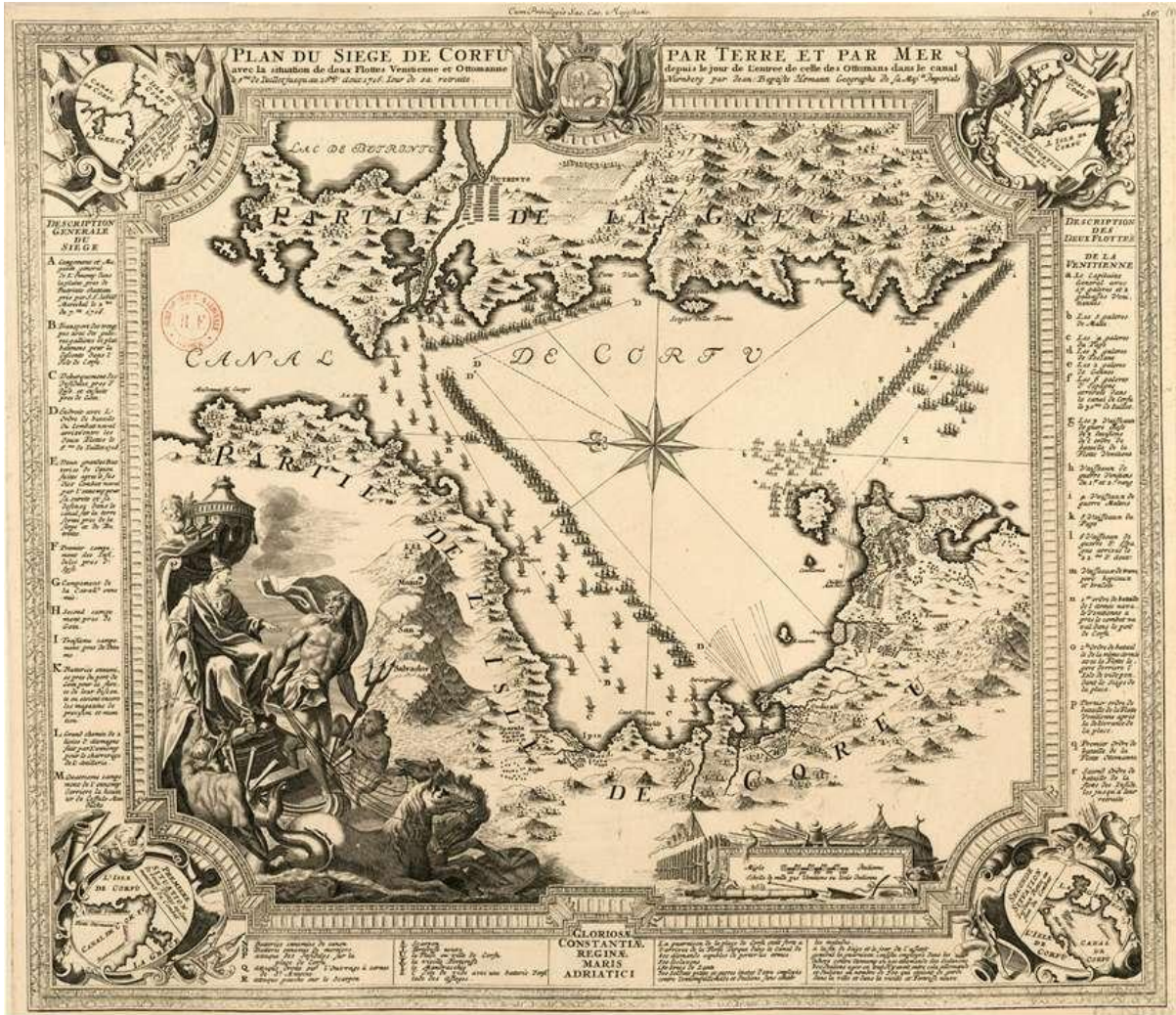

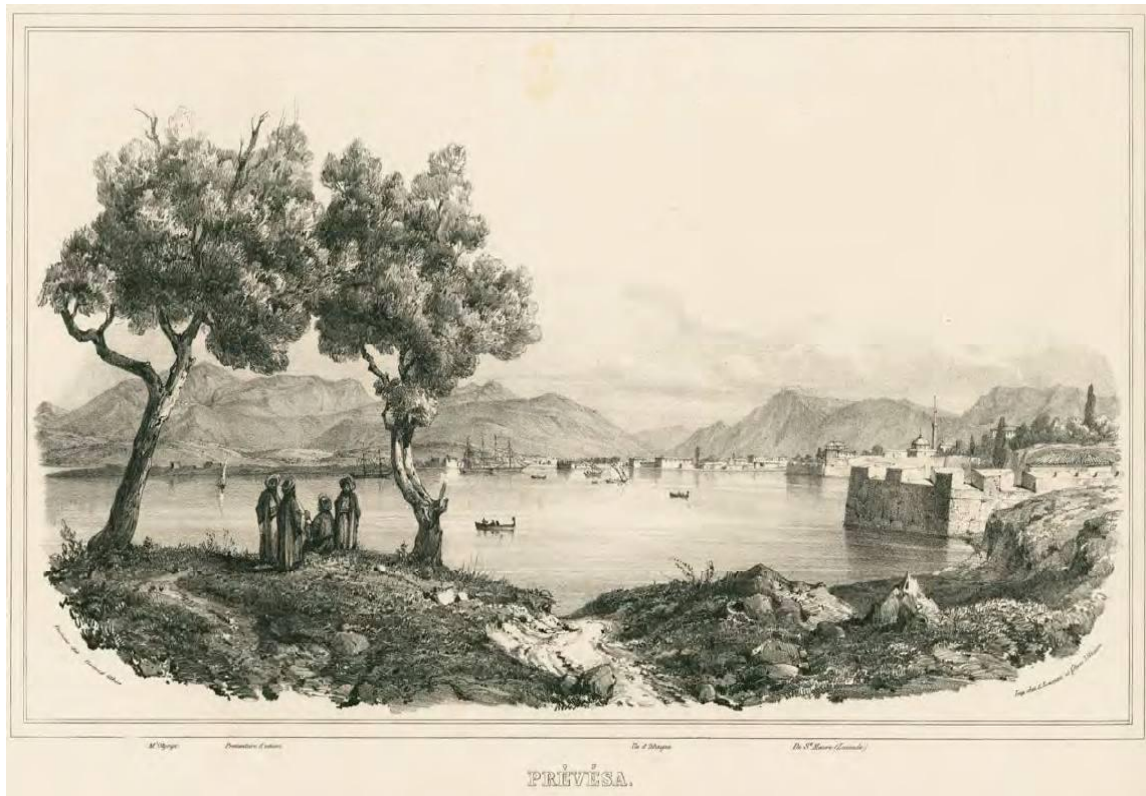
François-Xavier Donzelot

Ο Αλή Πασάς, στη λίμνη του Βουθρωτού, Απρίλιος 1819. Λεπτομέρεια από λιθογραφία του Λουί Ντυπρέ, (Louis Dupré) 1825

Johann Baptist Homann

Η Πρέβεζα το α΄ μισό του 19ου αιώνα, του Otto Magnus von Stackelberg

